

Британська О. В.

**ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ,
ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ НЕПОВНОЛІТНІМИ**

Монографія

Київ – 2025

УДК 343.98:343.615

Б81

Рекомендовано до друку Вченою радою ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (Протокол № 6 від 17.07.2025 р.)

Рецензенти:

доктор юридичних наук, професор Щокін Р. Г.,
доктор юридичних наук, професор Курило В. І.,
доктор юридичних наук, професор Грохольський В. Л.,
доктор юридичних наук, професор Беззубов Д. О.

Британська О. В.

Б81 Запобігання злочинам проти власності, що вчиняються неповнолітніми: монографія / за заг. редакцією доктора юридичних наук, професора В. О. Заросила. Київ: «Видавництво Людмила», 2025. 208 с.

ISBN 978-617-555-340-4

Монографія присвячена комплексному дослідженню проблеми злочинів проти власності, що вчиняються неповнолітніми в Україні. Робота розкриває соціально-правову природу, кримінологічну характеристику та систему запобіжних заходів щодо даного виду злочинності.

Автор аналізує структуру та тенденції злочинів проти власності в контексті неповнолітньої злочинності, досліджує кримінально-правові ознаки таких злочинів, висвітлює проблемні питання їх кваліфікації та розглядає особливості особистості неповнолітніх правопорушників. Особлива увага приділяється детермінантам злочинної поведінки та шляхам удосконалення системи профілактичних заходів.

Монографія пропонує міждисциплінарний підхід до проблеми, поєднуючи кримінально-правові, кримінологічні, соціально-педагогічні та психологічні аспекти дослідження. Праця становить інтерес для науковців, працівників правоохоронних органів, педагогів та всіх, хто займається питаннями профілактики правопорушень серед неповнолітніх.

ISBN 978-617-555-340-4

УДК 343.98:343.615

© Британська О. В., 2025

ЗМІСТ

Вступ	4
Розділ 1. Соціально-правова природа злочинів проти власності, що вчиняються неповнолітніми	7
1.1. Злочини проти власності в структурі злочинності неповнолітніх	7
1.2. Поняття та зміст злочинів проти власності, що вчиняються неповнолітніми	23
1.3. Кримінально-правові ознаки та класифікація злочинів проти власності, що вчиняються неповнолітніми.....	44
1.4. Проблемні питання кваліфікації злочинів проти власності за матеріалами судової практики	61
Висновки до розділу 1	86
Розділ 2. Кримінологічна характеристика злочинів проти власності, що вчиняються неповнолітніми.....	93
2.1. Сучасний стан та тенденції злочинів проти власності, що вчиняються неповнолітніми	93
2.2. Структурні особливості неповнолітньої особи, яка вчиняє злочини проти власності	107
2.3. Детермінанти злочинів проти власності, що вчиняються неповнолітніми.....	121
Висновки до розділу 2	134
Розділ 3. Система заходів запобіжного впливу щодо злочинів проти власності, що вчиняються неповнолітніми	139
3.1. Актуальні питання вдосконалення загально-соціальних та кримінально-правових заходів щодо протидії злочинам проти власності, що вчиняються неповнолітніми.....	139
3.2. Шляхи вдосконалення кримінального провадження щодо неповнолітніх, які вчинили злочини проти власності	154
Висновки до розділу 3	169
Висновки.....	173
Список використаних джерел	179

ВСТУП

Будь-яка сучасна держава, що обрала своїм шляхом європейську інтеграцію та спільне життя в умовах глобалізованого, цивілізованого та безпечного світу, зобов'язана реалізовувати свій потенціал та задіювати всі можливі механізми боротьби зі злочинністю. Увага науковців, тривалий час прикута до питання боротьби зі злочинністю, навіть враховуючи те, що офіційні її показники дедалі меншають. Ефективність боротьби зі злочинністю прямо пропорційно обумовлена існуючим рівнем наукового осмислення відповідної проблеми з точки зору різних галузей права.

Одним із найбільш небезпечних видів злочинності є злочинність неповнолітніх. Поряд із цим, значні економічні проблеми, дестабілізація політичного стану країни її низька інвестиційна привабливість відіграють нищівну роль в процесах боротьби зі злочинністю. Чітко підтверджується статистикою, що найбільший відсоток, в структурі злочинності України складають злочини проти власності, а тенденція до зменшення їх кількості обумовлена внутрішньоструктурними змінами її самої. Тобто, хоч цифрові показники злочинності поступово тануть, збитки яких зазнають потерпілі, рівень насильницької злочинності та кількість злочинів проти власності, що вчиняються, наприклад, неповнолітніми поступово зростають, а способи вчинення відповідних діянь стрімко урізноманітнюються.

Кримінальний кодекс України передбачає кримінальну відповідальність неповнолітніх осіб за певний спектр кримінальних правопорушень. В сфері власності, ці діяння передбачені окремим розділом, а точність їх формулювання та ефективність структури підтверджується наявною судовою практикою. Проте, не зважаючи на вже існуючі механізми кримінально-правового реагування, кількість кримінальних правопорушень проти власності, що вчиняються неповнолітніми зростає, а способи їх вчинення, під впливом глобалізації, комп'ютеризації та підвищеного темпу подорослішання неповнолітніх осіб – тільки збільшуються.

Зростає також частка насильницьких злочинів проти власності, чому сприяють вже зазначені обставини. Неповнолітні зазнають негативного впливу окремих груп соціуму також через повальну збід-

нілість населення, а психічна не сформованість створює підґрунтя для деформації особистості неповнолітнього, зміни системи його цінностей та призводить до не усвідомлення різниці між правовою та протиправною поведінкою.

В даному випадку, корислива мета та мотив у вчиненні правопорушень проти власності неповнолітніми – одна з найбільш розповсюджених причин. Кількість таких діянь проти власності, що вчиняються неповнолітніми поступово зростає, а разом із тим урізноманітнюються способи їх вчинення.

В сучасності, безпосередній фізичний доступ до особи не є обов'язковою умовою крадіжки його коштів, так само як і користуватись неухважністю в інших публічних місцях, щоб поцупити гаманець чи сумку. Сучасні інформаційні технології, дозволяють вчиняти злочинні посягання на чуже майно не виходячи з-за комп'ютера, що під'єднаний до інтернет-мережі.

В сучасному науковому просторі, хоч й існує значна кількість наукових напрацювань з питання протидії злочинності у сфері власності та заходи і засоби боротьби та попередження неповнолітньої злочинності, дане питання все ще потребує комплексного осмислення та аналізу.

Значний внесок у дослідження злочинності неповнолітніх зробили такі науковці: Ю. Абросімова, О. Авраменко, П. Андрушко, В. Афанасьєв, О. Бандурка, М. Бажанов, Ю. Баулін, П. Берзін, В. Бесчастний, І. Богатирьов, О. Боднарчук, В. Бурдін, В. Василевич, Д. Виговський, В. Голіна, О. Гумін, О. Джужа, Н. Дубініна, В. Женунтій, Р. Ісаков, Т. Кальченко, І. Карпець, О. Колб, І. Кон, С. Корецький, М. Корчовий, П. Михайленко, А. Міллер, Г. Міньковський, В. Ортинський, Г. Осипов, Т. Перепелиця, Г. Пономаренко, О. Ратинова, Ф. Решетнікова, А. Романюк, О. Сахаров, Н. Сущенко, Д. Тичина, О. Хархан та інші.

Поряд із цим, окремі питання злочинів у сфері власності та вчинення неповнолітніми відповідних діянь відображені у працях В. Глушкова, С. Денисова, О. Долгого, Ю. Дорохіної, О. Дудорова, В. Ємельянова, О. Житного, В. Касинюка, О. Костенка, Ю. Кучера, П. Матишевського, М. Мельника, І. Митрофанова, В. Мисливого, П. Михайленка, С. Мірошниченка, А. Музики, О. Мукана,

В. Навроцького, В. Осадчого, М. Панова, А. Піонтковського, Н. Пісоцької, В. Тація, В. Тихого, В. Топчія, В. Тулякова, М. Хавронюка, В. Харченка, Є. Фесенка, П. Фріса, Г. Чеботарьової, В. Шаблістого, Н. Юзікової, Н. Яницької, С. Яценка та ін.

Вивченню загальних проблем боротьби з майновою злочинністю та злочинністю неповнолітніх у сфері власності присвячено значну кількість праць як юридичного спрямування так і у сфері соціальних, філософських, психологічних наук. Вказані вище напрацювання авторитетних дослідників та молодих науковців, складають потужний теоретичний та методологічний базис, що допоможе поліпшити функціонування механізму боротьби з неповнолітньою злочинністю у сфері власності.

Тому монографічне дослідження присвячене аналізу кримінально-правової та кримінологічної природи злочинів проти власності, які вчиняються неповнолітніми, виявленню факторів, що сприяють їх вчиненню, а також обґрунтуванню ефективних моделей запобігання. Особлива увага приділяється оцінці дієвості існуючих механізмів профілактики, ролі суб'єктів превентивної діяльності, а також можливостям удосконалення державної політики у цій сфері.

Зважаючи на комплексний характер проблеми, у монографії застосовано міжгалузевий підхід, що поєднує норми кримінального, адміністративного, сімейного та освітнього права, а також соціально-педагогічні й психологічні підходи до оцінки злочинної поведінки неповнолітніх.

Розділ 1.

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВА ПРИРОДА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ НЕПОВНОЛІТНІМИ

1.1. Злочини проти власності в структурі злочинності неповнолітніх

Сучасна українська державність, знаходиться в процесі трансформації правової системи суспільства та переорієнтації механізмів державного управління на європейські цінності. Врахування основних вимог суспільства, в контексті даних процесів є безальтернативною вимогою. Одним із показників демократичності держави є рівень захищеності всіх суб'єктів, які мають юридичне відношення до останньої, а питання боротьби та запобігання злочинності в даному контексті є найбільш пріоритетними.

Слід звернути увагу, що злочинність за своєю суттю не є однорідним явищем. Її поняття, ознаки, система та механізми взаємодії є предметом дослідження багатьох вчених, оскільки саме через розуміння даних процесів, можливий розвиток напряду запобігання їй. Запобігання ж злочинності, є основним напрямом в даному контексті, оскільки виступає найбільш небезпечним способом (без нанесення шкоди окремим особам) забезпечення прав і свобод людини і громадянина.

Охорона і захист прав і свобод людини і громадянина є найбільш актуальним питанням сьогодення. Сучасна Україна, що обрала своїм шляхом євроінтеграцію, має широкий спектр суб'єктів запобігання злочинності, що формують відповідну національну систему. Проте, питання запобігання злочинності також є досить широким. Злочинність, що має багато різновидів та класифікується за багатьма критеріями, найбільш високу суспільну небезпечність, на нашу думку, носить у вигляді злочинності неповнолітніх.

Злочинність неповнолітніх постає наріжним каменем у загальній злочинності, оскільки має певні особливості, а заходи запобігання їй, певною мірою можуть відрізнитися від загальних. Поряд із цим, висока суспільна небезпечність даного виду злочинності полягає також і в довготривалості нанесення шкоди всьому суспільству, оскільки вчиняючи той чи інший злочин, неповнолітня особа не

лише завдає шкоди безпосередньо особі, а й залишає державу і суспільство без потенціально корисного соціального елемента, який здатний дати поштовх до розвитку та прогресувати самостійно. Проте, теоретичне осмислення відповідного питання, є не достатньо широким та потребує детального теоретичного осмислення.

Спираючись на такий підхід, особливої гостроти та актуальності набуває питання запобігання злочинності неповнолітніх в Україні, а похідними у даній категорії є питання розширеного тлумачення поняття запобігання злочинності неповнолітніх, дослідження його напрямів та їх значення, а також аналіз заходів, що спрямовані на її ліквідацію.

Перш за все, для з'ясування поняття злочинності неповнолітніх та виокремлення її структурних ознак, слід звернути увагу на загальне поняття злочинності в праві.

До 30-х років ХХ століття існувало два підходи до визначення злочинності: соціальний та біологічний, але обидва зникли зі сторінок наукових праць в період тоталітаризму, проте в Україні спроби відновити кримінологічне знання, а разом з ним і визначення злочинності, здійснювались у 60-х роках ХХ століття. При цьому домінували її визначення у суто статистичному сенсі, що не розкривали сутності та змісту цього явища [1].

У 60-х роках, злочинністю визнавалась сукупність злочинів, вчинених на певній території за певний проміжок часу [2, 25]. Хоча дане тлумачення і є досить примітивним, з точки зору сучасного права, проте належить звернути увагу, що саме сутність, місце та часовий проміжок – використовуються в якості базових критеріїв сучасними вченими-кримінологами для тлумачення відповідного поняття.

Певні сумніви щодо правильності статистичного підходу до визначення поняття злочинності висловили А. Герцензон, Н. Кузнєцова, І. Карпець, В. Кудрявцев, А. Сахаров та І. Самощенко які визначали злочинність як сукупність вчинених у певний період часу в даному суспільстві злочинів, але сукупність «не є простою сумою цих злочинів» [3, 2; 4]. Тож, в той момент, вчені-кримінологи вперше замислились над сутністю явища злочинності та диференціювали кількісні та якісні показники.

За часів незалежності, А. Зелінський, О. Джужа, О. Литвак, В. Лихолоб та Г. Шиханцов визначали злочинність по-різному, проте підхід до розуміння даного поняття все-ж сформувався єдиний. Злочинність розуміли як масовий прояв деструктивності у поведінці людей, що виражається у системі передбачених кримінальним законом діянь, вчинених на даній території або серед членів певних соціальних груп протягом одного року або якоїсь його частини [5, с. 24-25; 6; 7].

Дана характеристика дає підстави стверджувати про те, що за такого підходу почалось формування національної правової доктрини поняття злочинності та протидії їй, а базові компоненти поняття злочинності згодом були розширені, диференційовані та інтерпретовані на сучасний лад життя.

В. Голіна, один з найбільш авторитетних вчених сучасності, наголошує, що сутність злочинності закладена у базових людських властивостях, (ментальній і психологічній конструкції людини), тобто є – природженою генетичною якістю і як така не має правового значення. Але реалізація кримінально-правового феномену (у вигляді, в тому числі множинності злочинів) і є проявом злочинності [8].

Ю. Орлов, вважає, що злочинність має розумітися як соціально-конструктивістський сегмент (сфера) соціальної діяльності, який вміщує в собі незмінне антропологічне, а тому – природно зумовлене, ядро. Конкретні ж форми, контури їх проявів в різні часи, в різних суспільствах та за різних політичних, правових режимів можуть суттєво різнитися та, таким чином, набувати у своїх оцінках конвенційного характеру [9].

Подібної думки притримується також і Н. Сметаніна підкреслюючи, що злочинність – це кримінальна практика людей, що проявляється як явище у виді множинності злочинів і осіб, котрі їх вчинили, і яка підлягає кількісно-якісній інтерпретації [10, с. 72-75.]

Загалом, інтерпретаційна складова, при формуванні поняття злочинності в теорії кримінології є важливою складовою, адже загальну форму та підходи до тлумачення явища злочинності випрацювати можна, але безпосередньо злочинном, буде лише те діяння, що визначене кожною конкретною державою (суспільством), як злочин.

Тож, враховуючи всі зазначені варіації поняття злочинності, слід підсумувати, що злочинністю є деструктивна (для конкретного суспільства) діяльність окремих осіб чи їх груп на певній конкретній території, що чітко визначена законодавцем як така, за яку особі встановлюється покарання.

Поряд із поняттям, що є елементом структури злочинності, слід вернути увагу на останню, безпосередньо. З'ясовуючи її сутність, необхідно дослідити підходи до розуміння та системи даного явища, а також дослідити конкретні структурні елементи.

За традиційним підходом, структура злочинності – це внутрішня, притаманна їй ознака, що розкриває її будову, окремі складові частини в загальній їх сукупності за визначений відрізок часу та на визначеній території [11]. Тож, аналіз всіх структурних елементів злочинності, дозволить сформулювати чітку позицію щодо цього питання та окреслити межі подальших наукових розвідок.

Структура виразно показує, що таке злочинність у безпосередніх конкретних умовах, яка визначаюча якість цього явища. Вчені підкреслюють, що аналізуючи структуру злочинності, необхідно виходити із суті та змісту самого соціального явища, розглядати злочинність у всій її різнобарвності, беручи до уваги той факт, що злочинність перебуває в постійному русі та зміні, котрі зумовлюють деякі аспекти [11].

Окреслення структури злочинності та врахування дослідження її елементів в контексті не тільки теоретичної, але й практичної характеристики відповідного виду структури, зважаючи на поліпшення боротьби зі злочинністю, налагодить взаємозв'язок даного дослідження із практичною стороною даного питання.

Н. Кузнецова, підкреслювала, що основні показники структури злочинності наступні: співвідношення видів злочинів за їхньою класифікацією, даною в Особливій частині Кримінального кодексу України; питома вага найбільш розповсюджених злочинів; співвідношення видів злочинів за домінуючою мотиваційною спрямованістю (насильницькі, корисливі, корисливі-насильницькі та необережні); питома вага злочинності неповнолітніх; питома вага групової злочинності, а всередині її – організованої; питома вага рецидиву; «географія» злочинності, тобто розподіл її за регіонами і типами населених пунктів; питома вага злочинів, пов'язаних з незаконним обі-

гом зброї; питома вага злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків; «вуличні» злочини; транснаціональні злочини [12].

Вирізнення декількох різних видів злочинів на основі такої класифікації, дає змогу обгрунтувати позицію про те, що структура будь-якої злочинності є не однорідною, оскільки залежить від місця (конкретної території, що досліджується), та видового фактору (тобто вирізнення груп злочинів (чи-то структурних елементів злочинності) за певним критерієм, або спорідненою ознакою), що безпосередньо впливає на визначення співвідношення конкретних груп злочинів на певній території та в конкретний період.

До якісних ознак злочинності належать її структура та характер. Аналіз якісних ознак за тривалий період допомагає розкрити реальні тенденції й закономірності злочинності. Як вказує А. Закалюк, структура злочинності – це її якісна характеристика, що обумовлена характером і ступенем суспільної небезпеки злочинів, що до неї належать, і вимірюється співвідношенням груп злочинів [13].

Основним показником структури злочинності є питома вага окремих груп або видів злочинів відносно їх загальної кількості, окрім цього, слід проаналізувати також загальну кількість зареєстрованих правопорушень у конкретний період, а також осіб, зареєстрованих за вчинення цих правопорушень, статистику щодо контингенту осіб, які вчиняють дані злочини та кількість засуджених осіб з метою визначення питомої ваги, що відображає співвідношення частини(групи) злочинності до її загальної величини.

Дослідження учених, як правило, спрямовані не лише на аналіз теоретичних основ та підходів до розуміння структури злочинності, а й на можливість практичного застосування отриманих наукових результатів.

На думку вчених, зазвичай, кількість виявлених осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, є меншою, ніж кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень [14]. Поряд із цим, існує стійка тенденція, що кількість засуджених осіб, в будь-якому разі менша а ніж кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень, а тим паче, менша за кількість виявлених осіб, які вчинили кримінальні правопорушення. Дана тенденція обумовлюється декількома факторами. Одним із таких факторів, виступає також злочинність неповнолітніх.

Так, у 2014 році було зареєстровано 529,139 тис. кримінальних правопорушень (у той час, як було повідомлено про підозру лише 199,263 тис. осіб), у 2015 році – 565, 182 тис. (повідомлено про підозру 188,099 тис. осіб), у 2016 році – 592,604 тис. (повідомлено про підозру 159,480 тис. осіб), у 2017 році цей показник сягнув 523,911 тис. (повідомлено про підозру 198,477 тис. осіб), за 2018 рік цифра становила 487, 133 тис (повідомлено про підозру 191,856 тис. осіб)., а протягом січня-липня 2019 становить 298,135 тис. (повідомлено про підозру 100,704 тис. осіб) [15].

Також слід зауважити, що протягом останніх 5 років рівень злочинності на території України знаходиться в межах 540 тис., хоча є факти різкого підвищення кількості зареєстрованих злочинів (у 2016 році), а також різкого спаду (у 2018 році), проте, аналізуючи показники першого півріччя 2019 року, слід припустити, що у разі зростанні кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень, або хоча б залишення її на даному рівні, за результатами року може бути зареєстровано майже 600 тис. кримінальних правопорушень, що чітко відображає зростання рівня злочинності в Україні та дає підстави для ґрунтовного аналізу інших елементів структури злочинності.

Слід звернути увагу на підхід до формування структури злочинності – розподіл злочинів за видами. Саме тому, автором було досліджено статистичні дані, щодо кількості вчинених злочинів за конкретними, найбільш розповсюдженішими видами, а також прораховано відсоткове співвідношення структури злочинності в Україні, станом на перше півріччя 2019 року.

Так, аналіз статистичних даних щодо вчинених злочинів проти життя та здоров'я особи, демонструє, безумовно, кореляцію із загальною кількістю злочинів: у 2014 році було вчинено 61,760 тис., у 2015 році – 53,794 тис., у 2016 році – 45,979 тис., у 2017 році цей показник сягнув 38,274 тис., за 2018 рік цифра становила 38,274 тис., а протягом січня-липня 2019 становить 30,182 тис. [15].

Поряд із цим, наприклад, статистика щодо злочинів проти власності відображає наступне: у 2014 році було вчинено 311,342 тис., у 2015 році – 362,213 тис., у 2016 році – 405,549 тис., у 2017 році – 335,910 тис., за 2018 рік – 303,850 тис., а протягом січня-липня 2019 становить 171,294 тис. [15].

Не випадково було наведено найбільш небезпечну для найважливішої соціальної цінності групу злочинів (злочини проти життя та здоров'я особи) у порівнянні із найбільш чисельними злочинами проти власності, вчинення яких здебільшого відбувається вдвічі-втричі частіше.

Що стосується співвідношення виявлених осіб і засуджених за вчинення кримінальних правопорушень, то на думку А. Закалюка, цей показник завжди відрізняється стосовно кількості осіб, засуджених за їх учинення, в бік зменшення останнього [13]. Наприклад, у 2018 році було засуджено 173 тисячі осіб, що менше на 19 тисяч осіб, ніж тих, яким було повідомлено про підозру того ж року.

Проте, базуючись на отриманих даних, наведених прикладах та алгоритмах підрахунку, а також враховуючи раніше наведену наукову позицію, слід аргументувати, що структура злочинності в Україні, на сьогоднішній день виражається в наступному співвідношенні за категоріями злочинів: проти власності – 171, 294 тис. (35,1%); проти життя та здоров'я особи – 30, 182 тис. (6,1%); у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення 19, 268 тис. (3,9%); проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та злочини проти журналістів 15, 961 тис. (3,2%); у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг 13, 717 тис. (2,8%); проти безпеки руху та експлуатації транспорту 10, 218 тис. (2,0%); проти громадської безпеки 7, 628 тис. (1,5%); проти правосуддя 6, 994 тис. (1,4%); проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина 5 291 тис. (1%); проти громадського порядку та моральності 4, 552 тис. (0,9%); у сфері господарської діяльності 4, 092 тис. (0,8%); проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) 2, 251 тис. (0,4%); проти довкілля 1 820 тис. (0,3%); у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку 1, 466 тис. (0,2%); проти безпеки виробництва 942 (0,1%); у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації 940 (0,1%); проти волі, честі та гідності особи

710 (0,1%); проти статевої свободи та статевої недоторканності особи 504 (0,1%); проти основ національної безпеки України 257 (0,04%); проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку 48 (0,01%).

Сформовані дані, дають змогу аргументувати позицію про те, що найбільш розповсюдженою категорією злочинів – є злочини проти власності. Проте, належить також врахувати наступне – щороку зростає частка вчинюваних злочинів неповнолітніми. Наведену інформацію відображено в Єдиному звіті про кримінальні правопорушення по державі, а нами, в свою чергу було опрацьовано період з 2016 по 2019 рік та з'ясовано, що частка відповідних злочинів, за вказаний період переростає з кількісного в якісний показник, а це дає підстави для проведення подальших розвідок в даному науковому напрямі.

Сучасні держави світу реалізують свої намагання щодо якомога глибшого дослідження всіх способів ефективного утвердження та укріплення функціонування інституту прав і свобод людини і громадянина. Для сучасної світової спільноти, запобігання злочинності неповнолітніх та боротьба з нею є одним із найбільш пріоритетних напрямків розвитку, оскільки її існування, ставить під загрозу не лише індивідуальні права окремих громадян, а й безпеку суспільства та світової спільноти в цілому. Питання запобігання злочинності неповнолітніх є досить широким, а проблеми у даному аспекті виникають не лише із забезпеченням попередження злочинності у відкритому просторі.

Авторами пропонується проаналізувати поняття та структуру безпосередньо злочинності неповнолітніх як самостійного виду злочинності, що носить високу суспільну небезпечність у зв'язку із специфікою походження та довготривалістю впливу на суспільство.

Передусім учені підкреслюють, що злочинність неповнолітніх – це своєрідний індикатор соціальної ситуації в державі. Зростання злочинності неповнолітніх, як правило, свідчить про несприятливі соціальні процеси. Аналіз злочинності неповнолітніх є, з одного боку, інструментом виявлення криміногенних факторів в соціумі, а з іншого – базою для прогнозування злочинності в цілому [16].

На думку В. Мозгової, злочинність неповнолітніх є самостійною кримінологічною проблемою, оскільки якісно та кількісно відрізня-

ється від злочинності дорослих, що зумовлюється віком злочинців, який характеризується не тільки низкою соціально-психологічних особливостей цієї категорії, а й їх правовим статусом у суспільстві [17].

Так, Р. Бундз, вважає що злочинність неповнолітніх – соціально негативне явище, що охоплює сукупність злочинів, вчинених особами, що не досягли 18-річного віку, на певній території за певний проміжок часу, характеризується кількісними та якісними показниками, є об'єктом самостійного вивчення, а його основною особливістю, що зумовлює специфічні детермінанти та заходи запобігання, є особа неповнолітнього злочинця [18].

Так, враховуючи те, що злочинність неповнолітніх виступає формою загальної злочинності, слід аргументувати, що це деструктивна діяльність неповнолітніх осіб чи їх груп, що чітко визначена законодавцем як така, за яку встановлюється покарання та яка характеризується особливостями, що притаманні даному виду, а саме: характерним віком суб'єктів та певним колом злочинів, за вчинення яких неповнолітнього може бути притягнуто до відповідальності.

Виходячи зі змісту криміногенних факторів підліткової злочинності, основні напрями її попередження можуть бути представлені таким чином: 1) коригуючий і оздоровчий вплив на мікросоціальне оточення підлітка, включаючи його сім'ю; 2) виховне та виправний вплив на особистість самого неповнолітнього; 3) усунення або мінімізація криміногенних факторів зовнішнього середовища, що оточує неповнолітнього; 4) організація позитивної соціально схвалюваної діяльності та дозвілля неповнолітніх [19].

На нашу думку, комплекс таких заходів дійсно може показати себе дієвим. Перш за все, варто акцентувати увагу на тому, що особистість – її поведінку, певні риси характеру, манери та цілі і бажання, формує її оточення (в своєму широкому розумінні, включаючи, як близьке оточення так і звичайного випадкового співрозмовника), а саме тому, створення позитивної, соціально схвалюваної діяльності неповнолітньої особи, закладення до її свідомості вірної, суспільно сприйнятої системи розуміння того, що таке злочин та формування у особи нетерпимості до їх вчинення, допоможе запобігти деформації підлітка та убезпечить його від долучення до злочинної діяльності.

Структура злочинності неповнолітніх, на відміну від інших видів злочинності й злочинності дорослих, характеризується певними особливостями.

За даними українських кримінологів, за період 1991-2006 роки у структурі злочинності неповнолітніх переважають злочини корисливого та корисливо-насильницького спрямування, зокрема крадіжки, грабежі, розбої, тілесні ушкодження, вбивства, хуліганство, у вказаний період частка крадіжок у структурі злочинності неповнолітніх становила 6,895 тис. [20].

Поряд із цим, аналіз кількісних та якісних показників злочинності неповнолітніх стає можливим лише після її аналізу. Злочинність неповнолітніх виділяється із загальної злочинності за однією ознакою – вік особи-злочинця, тобто суб'єкта злочину. Кримінальним кодексом України, за зальним правилом (відповідно до ст. 22) суб'єктом кримінального правопорушення, може бути особа, яка досягла 16 років, а в окремих випадках, передбачених ч. 2 цієї ж статті – з 14 років [21].

Дана думка, знаходить своє підтвердження у статистичних даних Генеральної прокуратури України та працях учених. Тобто, злочинність неповнолітніх охоплює випадки, коли такі діяння вчинено суб'єктами кримінального правопорушення – у віці від 14 до 18 років.

З психологічної точки зору, про злочинність неповнолітніх, є злочинною поведінкою членів суспільства, які перебувають на стадії формування особистості та життєвої позиції, переходу від життя під опікою до самостійного життя, усвідомлення загальноприйнятих у суспільстві соціальних цінностей і, виконання своїх особистих функцій в ньому [22]. Несформованість емоціональної сфери і морально-психологічних настанов на різноманітні життєві ситуації обумовлює особливу вразливість неповнолітніх щодо негативного впливу на їх поведінку і неадекватну реакцію на проблемні ситуації [23].

Дані судження найбільш яскраво відображають суспільну небезпечність інституту неповнолітньої злочинності, оскільки саме в процесі становлення морально-психологічних та вольових якостей особи, вона перебуває у найбільш незахищеному стані та може бути

спровокована на вчинення різноманітних протиправних дій, не розуміючи їх сутності.

На думку вчених, водночас, ці ж характеристики неповнолітніх забезпечують їх підвищену, порівняно з дорослими, чутливість до профілактичних заходів [24]. Перш за все слід звернути увагу, що мотивами до вчинення злочинів неповнолітніми можуть виступати: спонукання пов'язані з хибним розумінням товариства, особистісної самореалізації, прагнення до самоствердження в референтно-асоціальній групі, підпорядкованість груповому тиску, демонстративний протест [24]. Проте існують випадки і так званої «жебрацької» злочинності, де основним мотивом до вчинення злочину виступає необхідність заробітку коштів суб'єктом злочину, а такий тип, часто пов'язується із злочинністю неповнолітніх, оскільки це є найдоступнішим способом заробітку коштів.

Втім, чим старше неповнолітній, тим більше його кримінальна мотивація наближається до поведінки дорослих злочинців, тим більш істотні його злочинні дії. Грабежі, розбої, вбивства і зґвалтування відбуваються вже не в силу інфантильності, а в силу глибокої кримінальної зараженості неповнолітніх злочинців [24]. Поряд із цим, спостерігається ще глибша та чіткіша деформація свідомості неповнолітньої особи, що спричиняє вчинення більш тяжких злочинів.

Важливу роль в цьому відіграє те, що однією з особливостей злочинності неповнолітніх є її залежність від злочинності дорослих, в основі якої лежить психологічний механізм наслідування. Порівняно з дорослою злочинністю, для злочинності неповнолітніх характерна підвищена латентність, оскільки багато злочинів, які вчиняються неповнолітніми, дорослими сприймаються як пустоці через недостатню соціальну зрілість (наприклад, крадіжки у сім'ї, сусідів, навчальних закладах, хуліганські бійки, відібрання грошей та речей у молодших [25]).

Тим часом І. Медицький зазначає, що особливості структури злочинності неповнолітніх полягають у тому, що: 1) більш вузьким є коло скоюваних злочинів; 2) порівняно меншою є питома вага тяжких злочинів; 3) незначну частку становлять злочини, вчинені з необережності; 4) злочинність неповнолітніх практично не стосується злочинів у сфері економіки, службових злочинів тощо; 5) зло-

чини неповнолітніх мають зазвичай груповий характер; 6) серед неповнолітніх доволі високий відсоток осіб, які вчинили злочин у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння; 7) останніми роками відбулися істотні зміни в мотивації злочинної поведінки неповнолітніх – нині корислива мотивація є домінуючою фактично у всіх складах злочину [26].

Надаючи структурні характеристики злочинності неповнолітніх, вчені також звертають увагу на те, що вона характеризується нерівномірністю динаміки за різними часовими показниками (часу доби, днів тижня, сезонах року), що пояснюється не тільки низкою об'єктивних факторів, але й віковими та психологічними особливостями підлітків. Частіше всього неповнолітні вчинюють злочини у вільний від навчання час в навчальні дні (15-24 годин), а «пік» злочинних проявів припадає на 20-21 годину. В контексті сезонів року, найбільш небезпечним періодом є канікули, що пов'язано з ослабленням соціального контролю за неповнолітніми [27].

Структура злочинності неповнолітніх на відміну від інших видів злочинності й злочинності дорослих, характеризується певними особливостями. За даними українських кримінологів, за період з 1991 по 2002 роки, частка крадіжок у структурі злочинності неповнолітніх становила 68% [28].

Особливим є зв'язок групової злочинності неповнолітніх з алкоголізмом. На думку вчених, зв'язок цей прямий і зворотній. Алкогольні ексцеси неповнолітніх – це може виступати способом дорослого самоствердження, проведення дозвілля, вільного спілкування та ін., оскільки всі вони групові за своїм характером [27].

Дана позиція також може бути підтверджена статистичними показниками. Проте, слід погодитись, що сутність процесу вживання алкоголю неповнолітніми, частково пов'язується із потребою в соціалізації останніх, проте, алкоголь все ж виступає деструктивним фактором та суттєво впливає на їх поведінку, що може виражатись у безстрашному вчиненні злочинів поодинці чи окремими групами.

Поряд із цим, вченими констатується, що показники злочинності неповнолітніх, як і злочинності загалом, значною мірою залежать від соціально-економічного стану у країні. Значне загострення соціально-економічної ситуації потягло за собою поширення злочинності взагалі, у тому числі й неповнолітніх [29].

Тож, на підставі наведених підходів до поняття та класифікації структури злочинності слід звернутись до статистичних показників, оскільки вони є відображенням та основною аргументацією до наведених вище теоретичних положень.

Щодо загальної кількості вчинених злочинів неповнолітніми, то у 2016 році – 8, 610, у 2017 році цей показник сягнув 9,136, за 2018 рік цифра становила 8, 039, а протягом січня-липня 2019 становить 3, 650.

Необхідно також звернути увагу, що за період 2015-2019 років кількість злочинів, учинених неповнолітніми, варіювалась, проте загалом, їх рівень знизився, а саме у 2016 році – питома вага 1.45%, у 2017 році – питома вага 1.74%, у 2018 році – питома вага 1.65%, у січні-липні 2019 року – питома вага 1.22%) [15].

Якісний склад та структура неповнолітньої злочинності, у порівнянні із минулими роками також зазнає змін та трансформується (підсилюється чи послаблюється), проте в загальному контексті перебуває в кореляції та не виходить за межі показників попередніх років.

Структура злочинності неповнолітніх в Україні, хоч за останні 5 років і трансформувалась, проте в середньому виглядає наступним чином: проти власності – 4, 670 злочинів (30%); проти життя та здоров'я особи – 502 злочини (5.5%); у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів 201 злочин (1.9%); проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та злочини проти журналістів 63 злочини (0.83%).

Злочинністю неповнолітніх в Україні, хоч і знаходиться в стані постійної динаміки (позитивної чи негативної) проте категорія злочинів проти власності системно продемонстрована високими показниками. Отримані дані, дають підстави стверджувати про необхідність системного та комплексного дослідження питання поняття та змісту злочинів проти власності, що вчиняються неповнолітніми, оскільки такий високий показник продемонстрований виключно через ряд факторів, з'ясувавши які ми будемо мати можливість зменшити кількість відповідних злочинів.

Необхідність подолання факторів, що змушують неповнолітніх вчиняти злочини проти власності обумовлюється також системним

та поступовим скороченням кількості неповнолітніх, підозри щодо яких, були направлені до суду. Дані наведено у статистичній інформації щодо вчинених кримінальних правопорушень та результатів їх дослідження.

А саме, у 2014 році було направлено 7,467 підозр, у 2015 – 7,171, у 2016 – 5,230, у 2017 – 5,608, у 2018 – 4,750, а протягом першого півріччя 2019 року – 2,096 [15].

Як і було наведено раніше, дані цифри системно скорочуються, чому передуює ряд факторів, дослідження яких потребує комплексного та системного аналізу. Поряд із цим, як було аргументовано, в структурі злочинності неповнолітніх суттєву частку займають злочини проти власності, що також потребують глибокого дослідження.

Поряд із цим, суспільство в Україні, як і у інших державах, відіграє надзвичайно важливе значення у формуванні курсу держави як на внутрішній так і на міжнародній арені. Питання імплементації та розробки змін до законодавства, що визначає вектори розвитку механізмів запобігання та протидії кримінальним правопорушенням у сфері власності, що вчиняються неповнолітніми потребують також деталізації з урахуванням думок осіб, які безпосередньо здійснюють та реалізують процеси запобігання та протидії вказаному виду злочинності.

Так, автором протягом липня 2020 року було організовано та проведено соціологічне дослідження «Запобігання злочинам проти власності, що вчиняються неповнолітніми», яке містить 10 питань, щодо відповідної тематики, можливих шляхів оптимізації функціонування відповідного інституту та ін.

В ході проведеного дослідження було опитано більше 3000 осіб: діючих співробітників Головних управлінь Національної поліції України в областях (інспекторів ювенальної превенції, дізнавачів, дільничних офіцерів поліції, оперативних співробітників та слідчих), а також студентів та викладачів провідних закладів вищої освіти України (Національна академія внутрішніх справ, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Львівський державний університет внутрішніх справ, Львівський національний університет імені Івана Франка, Харківський національний університет імені Василя Каразіна, Національний університет «Одеська

юридична академія» та ін.). В свою чергу, не претендуючи на повноту об'єктивності, але враховуючи результати проведеного дослідження, проаналізувавши та систематизувавши отримані дані можна презентувати наступні результати:

- в ході дослідження, з'ясувалось, що 68,3 % опитаних вважають, що на сьогодні в Україні не існує цілісної системи запобігання злочинам проти власності, що вчиняються неповнолітніми, а на противагу 8,5 % стверджують, що така система існує;
- на думку 66 % респондентів найбільші труднощі у правоохоронних органах виникають із ресоціалізацією неповнолітніх злочинців, а найменші – щодо документування протиправної діяльності неповнолітніх злочинців (5 %). Окрім вказаних, наявні також і інші варіанти, а саме: 21,3 % – відсутність нормативно-правової бази, що давала б можливість ефективно притягувати до відповідальності таких суб'єктів та 8% – інші проблеми;
- серед органів, що найбільш ефективно здійснюють свої функції у сфері запобігання неповнолітній злочинності виділяють такі: 36,2 % – Національна поліція України; 25,5 % – Офіс Генерального прокурора; по 14,9 % голосів опитаних отримали Офіс Президента та Комітет Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності; найменший результат, на думку опитаної спільноти наявний у уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, що складає 8,5 %;
- лише 4% опитаних відзначають, що права неповнолітніх осіб, що вчинили кримінальні правопорушення проти власності в Україні забезпечені повною мірою, в свою чергу 47,8 % вважають, що останні забезпечені частково, а 37 % констатували, що права забезпечені у не повній мірі, та 10,6 % взагалі вважають, що права вказаних осіб в Україні не забезпечені;
- Разом із тим, в ході опитування виявилось, що серед 100% респондентів, 10,4 % є тими, хто ніколи не стикався із злочинністю неповнолітніх у сфері власності, а 89,6 % безпосередньо контактували з такими особами;
- Оцінюючи ставлення до неповнолітніх правопорушників, відсотки розподілились наступним чином: 68,8 % ставляться до

останніх ворожнечо, проте готові йти на зустріч, якщо ці особи щиро забажають змінити своє життя, 31,3 % ставляться не терпимо та у певних ситуаціях агресивно;

- Серед кроків які належить реалізувати, щоб оптимізувати механізм запобігання учиненню кримінальних правопорушень у сфері власності неповнолітніми, респонденти найперше визначають необхідність системного здійснення виховних заходів на ранніх стадіях дорослішання (54.2 %), прийняття збірки нормативно-правових актів, щодо конкретно цієї галузі суспільних відносин (39.6%), а разом із тим вважають, що нинішній рівень механізм запобігання учиненню кримінальних правопорушень у сфері власності неповнолітніми, не потребує додаткової законодавчої регламентації (6.3 %);

У відповідь на пропозицію висловити власну думку, щодо шляхів оптимізації роботи механізму запобігання учиненню кримінальних правопорушень у сфері власності неповнолітніми: «Шляхом залучення міжнародного досвіду у врегулюванні даної проблеми»; «Стимулюванням працевлаштування неповнолітніх осіб, щоб останні заробляли собі на життя та не мали часу для деструктивних думок. Слід поширювати саме індивідуальний характер допомоги та підтримки», «Ведення обліку таких осіб, аби мати змогу контролювати ситуацію щодо їх чисельності. Також слід прийняти відповідні нормативно-правові акти, якими б вносилися гарантії для таких осіб у відносинах із органами правопорядку».

Отже, в результаті проведення такого соціологічного опитування, слід звернути увагу на те, що найнебезпечнішим у даному контексті та в перспективах розв'язання даної проблеми є те, що окремі представники правничої професії, взагалі не вважають це проблемою, а також відносяться цілком агресивно до неповнолітніх правопорушників у сфері власності. Окремої уваги потребує звісно імплементація міжнародного досвіду у функціонування інституту запобігання кримінальним правопорушенням у сфері власності, що вчиняються неповнолітніми.

Отже, на підставі проаналізованих наукової та навчальної літератури, а також статистичної інформації з офіційних джерел, вдалось додатково аргументувати поняття злочинності, з'ясувати поняття структури злочинності та окреслити її сутність, вивести ком-

плексний підхід до врахування показників під час розрахунку, поглиблено знання щодо злочинності неповнолітніх, шляхом додаткової аргументації її поняття та структури, а також, на підтвердження отриманих теоретичних положень, було проаналізовано статистичну інформацію, надану Офісом Генерального прокурора, щодо кількості вчинених злочинів, структури злочинності в Україні та інших показників необхідних для аргументації положень дослідження.

1.2 Поняття та зміст злочинів проти власності, що вчиняються неповнолітніми

Автором з'ясовано, що найбільшу питому вагу в структурі злочинності неповнолітніх, становлять злочини проти власності. Дані показники спричинені, на нашу думку тим, що кожен вид злочину, що вчиняється неповнолітніми має свій психологічний бар'єр.

Неповнолітні, які вчиняють злочини під впливом деструктивних факторів суспільства, намагаються здійснити їх таким чином, щоб якомога менша кількість людей знали про це. Мова йде про вчинення крадіжок, що становлять найбільшу кількість серед статистики вчинених неповнолітніми злочинів.

Злочини проти власності, також носять й інший суспільний зміст, оскільки кількість їх вчинення пропорційно залежить від економічного стану суспільства та соціального походження конкретного неповнолітнього, хоча й існують певні виключення. Як зазначає відомий кримінолог Гбур Л.В., злочинність неповнолітніх – це своєрідний «резерв» злочинності майбутніх десятиліть [30]. На думку вчених, зростання рівня злочинності неповнолітніх за деякий час неодмінно призводить до зростання рівня рецидивної злочинності. За результатами досліджень вчених окремих понад половина (53 %) професійних злочинців свій перший злочин вчинили у віці 14–16 років; 39 % – у віці 17–18 років [31].

Наведене, актуалізує дане дослідження, а саме через неточність визначення поняття та змісту злочинів проти власності, що вчиняються неповнолітніми, автором запропоновано приділити їм наукову увагу.

Що стосується поняття злочинів проти власності загалом, наука не знаходить точного відображення у консолідованій думці, тому це питання потребує додаткового дослідження та аргументації, оскільки

ки саме від визначення поняття, залежить напрям подальшого вивчення відповідної проблеми.

Вчені та практики зазначають, що злочини проти власності є однією з найпоширеніших груп злочинних діянь, які посягають на одне з найцінніших соціальних благ – право власності.

Стаття 13 Основного Закону, безпосередньо забезпечує рівність усіх суб'єктів права власності перед законом і забезпечення захисту їх прав державою. Тому кримінальне законодавство також охороняє всі форми власності, що існують в Україні. Поряд із цим, від імені українського народу права власника на землю, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси України здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування [21]. Таким чином, суб'єктами права власності виступають – держава, юридичні та фізичні особи.

Кримінальний кодекс України, також апелює різними поняттями, щодо кримінально-правової охорони відносин власності, а саме: чуже майно (статті 185, 186, 187, 189, 190, 191, 193, 194, 195, 196, 197 і 198), земельні ділянки (ст. 197-1), об'єкти електроенергетики (ст. 194-1), енергія (теплова та електрична) (ст. 188-1), право на майно (статті 189 і 190) та дії майнового характеру (ст. 189) [21].

Також вчені підкреслюють, що ці предмети значною мірою відрізняються і мають певні особливості. Але при цьому всі ці предмети мають багато притаманних їм схожих і загальних рис, які визначаються, головним чином, об'єктом злочину, тобто відносинами власності, які існують з приводу вказаних предметів [32].

Не залежно від різноманіття предметів кримінальних правопорушень, що передбачені в конкретному розділі Кримінального кодексу України, слід зауважити, що так чи інакше основним об'єктом відповідної групи виступають злочини проти власності. Власність у будь якому її виразі (чи то предмети матеріального світу, чи право на щось, та ін.) може тлумачитись вченими по різному, а саме тому уточнення потребує також і це поняття.

Власність, в даному випадку – це суспільні відносини, пов'язані з присвоєнням особою засобів і продуктів виробництва, а право власності може визнаватись правом особи на річ, яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею. Право власності включає в себе право особи володіти, користуватися та розпоряджатися річчю

чи майном, що належить цій особі [33]. Хоча не можна бути однозначним під час визначення даного поняття, оскільки наукове осмислення даного питання знайшло відображення в багатьох працях.

Наприклад, Ю. Мазур вважає, що власність як економічна категорія – це речі, майно, до якого людина або організація ставляться як до свого. Однак це ставлення не мало б ніякого змісту, якби його не визнавали інші власники, і воно не було б юридично закріплене та не користувалося б правовим захистом. На думку дослідника, володіння, користування та розпорядження не вичерпують змісту власності. Власність зберігається в ряді випадків, коли власник позбавлений можливості володіння, користування та розпорядження речами, наприклад, коли майно вилучене в нього та передане на зберігання іншій особі судовим виконавцем [34].

В контексті дослідження права власності з точки зору його порушення іншими особами, з думкою автора слід погодитись частково, оскільки дійсно, після вчинення конкретного правопорушення, наприклад, крадіжки особа фактично втрачає право володіння, користування та розпорядження майном, проте право власності та можливість його поновити – залишається незрушним.

Варто нагадати, що більшість сучасних дослідників розглядають власність в економічному розумінні як «відношення особи до приналежної йому речі як до своєї» [35].

Мусіяка В.Л. визначає власність, як сукупність набутих прийомів і навичок, що забезпечують панування особи над річчю. Головною ознакою такого панування над конкретною річчю є набута власником на практиці можливість змінювати призначення речі відповідно до свого інтересу. Цим власник відрізняється від інших осіб, які, не маючи юридичних навичок користування досить складною річчю, здатні лише її зіпсувати. На думку дослідника, власність можна визначити як сутнісну характеристику особи поряд з іншими невід'ємними властивостями особи, такими як життя, ім'я, честь гідність та ін. [36].

Хоча даний підхід і розглядається, як альтернативний, слід погодитись із ним лише в частині набуття власником на практиці можливості змінювати призначення речі відповідно до свого інтересу. Оскільки фізичне володіння конкретною річчю відрізняється від

фактичного права власності на неї, а отже, відповідна особа може використовувати викрадену річ так, як їй захочеться.

В економічній науці існує декілька підходів до визначення економічної сутності відносин власності. Найбільш розповсюдженим є визначення змісту економічних відносин власності через категорію суспільних відносин з точки зору розрізнення «моє-чуже», або ж категорію «привласнення» [37].

Воно означає відношення суб'єкта до певних речей як до власних. Привласнення як форма суспільного виробництва формує і визначає конкретні риси тієї або іншої форми власності та її видів. Тобто, такий підхід так чи інакше деталізує існуючу кримінально-правову доктрину в сфері протидії злочинам проти власності, оскільки кримінально караними є діяння, що спрямована на привласнення чужої власності.

Відносини привласнення охоплюють весь відтворювальний процес – від виробництва до споживання. Базовим моментом привласнення, згідно з даною теорією, є сфера виробництва. Саме тут, безпосередньо у сфері виробництва, створюється об'єкт власності і його вартість. Після цього процес привласнення продовжується через сфери розподілу, обміну і споживання, які виступають як подальші і необхідні елементи привласнення [37].

Проте, слід звернути найбільшу увагу на першоджерело. Відповідно до пункту першого статті 2 Закону України «Про власність» [38], власність – це врегульовані законом суспільні відносини щодо володіння, користування і розпорядження майном. Закон визначає, що власність в Україні виступає в таких формах: приватна, колективна, державна.

У розділі VI Кримінального кодексу України «Злочини проти власності» передбачено низку складів кримінальних правопорушень, родовим об'єктом яких є охоронювані кримінальним законом суспільні правовідносини власності, тобто відносини з приводу володіння, користування і розпорядження майном. Для деяких складів злочинів додатковим об'єктом виступають відносини в сфері охорони життя, здоров'я та недоторканності особи (насильницький грабіж – стаття 186, розбій – стаття 187, вимагання – стаття 189 та деякі інші) [21].

Корисливо-насильницька злочинність визначається як сукупність злочинів, спрямованих на заволодіння чужим майном, вчинених із корисливою метою, із застосуванням фізичного чи психічного насильства або з погрозою його застосування [39].

Поряд із цим, на думку Р. Мовчана, родовим об'єктом злочинів проти власності є врегульовані законом відносини власності як економічної категорії, яка забезпечує власникові або законному володільцеві можливість використовувати своє майно на власний розсуд і у своїх інтересах, і які виникають з приводу права власності як сукупності володіння, користування та розпорядження майном, або ж інших речових чи зобов'язальних прав, передбачених законодавством [40].

Тобто поняття злочину проти власності, що вчиняється безпосередньо, наприклад, неповнолітнім, може виражатися у позбавленні можливості законного володільця використовувати своє майно на власний розсуд та у власних інтересах.

Власність як об'єкт злочинів та предмет наукових розвідок, формуються в результаті об'єднання декількох концепцій, а інтегрований економіко-правовий погляд на власність як об'єкт кримінально-правової охорони дозволяє розглянути відповідне питання під новим кутом [41, 42].

Поряд із цим, Ю. Кириченко стверджує, що власність є двоєдиною економіко-правовою категорією, яка є історично обумовлена і виступає форма привласнення матеріальних благ, у якій виражені відносини між людьми та їх колективами у процесі виробництва, розподілу цих благ та обміну ними, а також своєрідна правова оболонка у вигляді права володіння, користування та розпорядження майном. Стан привласненості, тобто фактичної належності певному суб'єкту, матеріальних благ, становить сутність економічних відносин власності, а право власності є юридичним вираженням, формою закріплення цих відносин [43].

Таким чином, розглянувши різні підходи до розуміння поняття власності, встановивши, що вона є основним об'єктом злочинів проти власності та уточнивши ряд сутнісних ознак, слід підсумувати. Злочинами проти власності, що вчиняються неповнолітніми є спектр визначених Кримінальним кодексом України діянь, що вчиняються неповнолітніми суб'єктами відповідних злочинів та

мають на меті позбавити права власності осіб, в будь-якому його прояві.

Зміст та сутність таких діянь охоплюють значний спектр юридичних напрацювань, оскільки вчені виділяють різноманітність вчинення злочинів, способів їх вчинення, предметів злочину та інші змістовні та сутнісні елементи даного явища загалом. Саме тому, автором пропонується дослідити саме ці характеристики з метою їх критичного порівняння.

Зміст власності як майнового відношення з цивільно-правової точки зору, розкривається за допомогою тих зв'язків і відносин, у які власник вступає з іншими людьми у процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних благ. У відносинах між людьми з приводу речей наголос слід робити на взаємодії власника та інших суб'єктів, в той час як відносини власника до майна, яке йому належить, носять правовий, господарський, виробничий, технічний характер і певним чином обумовлені поведінкою інших осіб [44].

В свою чергу, наука кримінального права, розглядає власність (чи право власності) з точки зору посягання на нього іншою особою з метою заволодіння. Разом із цим, такі дії носять частіше не юридичний характер, а мають ціллю – фактичне заволодіння річчю, хоча заволодіння правом власності в юридичному контексті також може бути одним із пріоритетів, якщо мова йде про земельні ділянки чи об'єкти електроенергетики та ін.

Підтвердженням цьому є позиція окремих осіб дослідників про те, що власність виступає компонентом не тільки економічної, але й юридичної сфери буття, де правовідносини власності виступають як необхідна правова форма економічних відносин, які в інститутивно організованому суспільстві не можуть існувати інакше як у відповідному юридичному закріпленні, що знаходить своє вираження як у системі правових норм, які утворюють інститут права власності, так і в юридично забезпеченій мірі здійснення повноважень конкретного власника відносно приналежного йому майна та усунення втручання усіх третіх осіб у сферу фактичного панування над майном чи іншими матеріальними цінностями, що закріплюється законом за власником [45].

Саме усунення втручання усіх третіх осіб у сферу фактичного панування над майном чи іншими матеріальними цінностями, що закріплюється законом за власником і є основною ціллю кримінального законодавства в сфері протидії злочинів проти власності. Проте в даному аспекті, коло правовідносин у які втручається Кримінальний закон розширюється, оскільки такі злочини як вимагання, мають на меті отримання прав на власність шляхом впливу на власника (тобто юридично, власником за волею потерпілого може стати злочинець). Саме на запобігання та протидію таким злочинним випадкам, орієнтоване кримінальне право в галузі злочинності проти власності.

У цьому сенсі окремі дослідники стверджують, що даючи характеристику об'єкту посягання при розкраданнях, не можна обмежуватися лише вказівкою на право власності як юридичною категорією, а слід розкрити економічний зміст відносин власності, яким заподіюється шкода при розкраданнях державного і суспільного майна. Тільки аналіз суспільних відносин власності як економічної категорії і з'ясування характеру тієї шкоди, яка їй заподіюється розкраданнями, дає можливість виявити сутність суспільної небезпечності цих злочинів [46].

Цілком очевидно, що під час встановлення факту злочину проти власності його об'єктивна (зовнішня) сторона має визначатися по відношенню до свідомості конкретного суб'єкта злочину, і тільки до нього, а не до свідомості взагалі, як це робиться у філософському аналізі. Під час аналізу та оцінки протиправного діяння, з ознаками злочину слід співвідносити відповідну поведінку конкретної особи – суб'єкта злочину. Тому межа, що визначає об'єктивне, пролягає на зовнішніх контурах свідомості саме цієї особи, а не когось іншого. Це означає, що в ланцюг об'єктивних ознак злочину може бути додано і те, що в загальному сенсі до об'єктивного не відноситься, а саме свідомість інших людей, які з тих, чи інших причин (за кримінальним законом) не притягаються до відповідальності, або хоча і притягаються – але за інший злочин, об'єктивна сторона якого буде встановлюватися вже відносно до їхньої свідомості [47].

Вчення про злочини проти власності охоплюють значну кількість теоретичного матеріалу та несуть в собі значимість для науко-

вого обґрунтування способів вдосконалення кримінально-правових механізмів боротьби із злочинами проти власності.

Зовнішня сторона злочинів проти власності дуже складна, має багатоаспектний характер, що безумовно впливає на застосування норм і законотворчу діяльність. З теоретичної точки зору вивчення об'єктивної сторони складу злочину проти власності важливо у сучасних умовах, зокрема, тому що за останні роки в цій сфері з'явилося багато нових питань і намітилось трансформування деяких традиційних уявлень, які необхідні для подальшого розвитку науки і вдосконалення судової і слідчої практики. Об'єктивну сторону складу злочину утворюють ті передбачені кримінальним законом ознаки, які характеризують зовнішній прояв суспільно небезпечного діяння [48].

Вчені підкреслюють, що власність пов'язана з відношенням до певних речей як до своїх, а право власності є абсолютним, тому кожен зобов'язаний поважати відносини власності та ставитися до не своїх предметів власності як до чужих [48].

Саме у вираженні даного відношення полягає дотримання прав власності іншої особи, а неповага, в свою чергу, може спричинити порушення чужих прав і кваліфікуватись як злочин, що і складатиме сутність такого злочину безпосередньо.

Відповідно до статті 316 Цивільного кодексу України, правом власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб. В свою чергу, в цьому ж документі охарактеризовано речі як предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки [49].

Таким чином, слід акцентувати, що річчю (майном) може бути не тільки конкретний предмет, а й, наприклад, доходи, що виступають предметом злочинних посягань за Кримінальним кодексом України.

Поняття «річ» потрібно відрізнити від поняття «майно», оскільки майном як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки [49]. Однозначним є те, що сутність та зміст злочинів проти власності полягає у вчинюваних суб'єктами злочину посяганнях на певне коло предметів злочину.

Так окремі дослідники під злочинами проти власності розуміють діяння, які завдають шкоди як економічним відносинам власності, так і правомочностям власника [50].

Клочко А.М. слушно зазначає, що поняття злочину проти власності повинно більш повно відображати зміст чужого і ввіреного майна як різновиду чужого. Під чужим варто розуміти майно, яке не знаходиться в приватній (індивідуальній) власності особи [51].

Дана позиція, дозволяє додати до сутності злочинів проти власності в контексті їх вчинення неповнолітніми особами, що навіть ввірене неповнолітньому майно, що в подальшому було ним викрадене вважається кримінально караним злочином, оскільки саме це майно, знаходиться в приватній власності іншої особи.

Поряд із цим, сутність злочинів проти власності, що вчиняються неповнолітніми, деталізується також в теорії як кримінального права (в контексті визначення, що саме є кримінальним правопорушенням) так і цивільного (під час визначення питання чи відповідає предмет конкретного правопорушення критеріям власності чи права власності).

Із вищезазначеного, слід обгрунтувати позицію, що сутність та зміст злочинів проти власності становить вчинення кримінально караних суспільно небезпечних діянь, передбачених Кримінальним кодексом України, що спрямовані проти майна чужої особи, права чужої особи на майно, або дій майнового характеру. Автором, в даному випадку, пропонується розглянути сутність запропонованих категорій з метою їх відмежування одна від одної.

Хоч і дослідивши оглядово поняття, сутність та зміст злочинів проти власності, що вчиняються неповнолітніми, актуальним питанням кримінального права було і залишається класифікація форми та видів відповідних злочинів, оскільки Кримінальний кодекс України апелює різноманітними формами вчинення конкретних злочинів та їх видами.

Слід безумовно розглянути форми злочинів проти власності. Кримінальний кодекс України апелює широким спектром понятійного апарату, що врегульовує відповідну сферу та визначає межі правового впливу кримінального закону на вказані правовідносини.

При наявності ряду загальних ознак, що характеризують злочини проти власності, вони істотно відрізняються за характером діянь

ня, способом їх вчинення, мотивами. Дані ознаки дають можливість класифікувати такі злочини на групи та побудувати їх систему [52].

На думку Ю. Дорохіної під формами злочинів проти власності кримінальний закон та правозастосовна практика розуміє способи, конкретні прийоми вчинення протиправних посягань на власність, за допомогою яких злочинець вчиняє певний злочин проти власності. Правильне розуміння форми такого злочину у кожному конкретному випадку є необхідною передумовою для правильного та точного використання кримінального закону та оптимальної, об'єктивної соціально-політичної і правової оцінки вчиненого, і відповідно, індивідуалізації відповідальності та покарання винного [52].

Поряд із цим, автором пропонується розглянути найбільш розповсюджені злочини проти власності, що вчиняються неповнолітніми з метою надання короткої юридичної характеристики та подальшого використання в дослідженні [53].

У попередньому розділі, ми звертаємо увагу на те, що кількість вчинюваних неповнолітніми злочинів проти власності невпинно зростає, а саме за останні 5 років в середньому складає 4, 670 злочинів (30% від загальної кількості в структурі злочинності неповнолітніх). Поряд із цим, статистика вказує на такі злочини, що вчиняються неповнолітніми найчастіше: крадіжка – 4, 967 злочинів у 2018 році (стаття 185 КК України), грабіж – 327 злочинів у 2018 році (стаття 186 КК України), розбій – 347 злочинів у 2018 році (стаття 187 КК України), шахрайство – 722 злочини у 2018 році (стаття 190 КК України) [15].

Саме тому, автором пропонується короткий юридичний аналіз відповідних статей Кримінального кодексу України, для визначення конкретних форм і видів злочинів (а також надання їм характеристик), що вчиняються неповнолітніми в Україні.

Безумовно, найбільш розповсюдженим злочином проти власності, що вчиняється неповнолітніми є крадіжка, вчинення якої передбачає покарання відповідно до статті 185 Кримінального кодексу України.

Кожного дня виявляються факти викрадення грошової валюти, продуктів у магазинах, велосипедів, одягу, автомобілів. В юридичному значенні, викладеному Кримінальним законом крадіжка – це

таємне викрадення чужого майна. Такі дії передбачають активну поведінку особи, яка спрямована на незаконне і безоплатне вилучення чужого майна поза волею власника цього майна [54].

Поняттям «крадіжка» охоплюється значне коло злочинів, що рідяться предметом посягання, способом вчинення і приховування, місцем реалізації злочинного задуму. Проте враховуючи те, що мова йде про притягнення до відповідальності неповнолітньої особи, існують сталі уявлення про крадіжницьку діяльність неповнолітніх [55].

Поряд із цим існує і ряд інших інтерпретацій, що зазначаються правниками. Окремі дослідники відмічають, що крадіжку вчиняють з прямим умислом, її визначають корисливим злочином. Тобто злочинець цілком усвідомлює, що він протиправно вилучає чуже майно з метою заволодіти ним, обернути на свою користь чи на користь іншої особи. Обов'язковий тут корисливий мотив [56].

Ю. Шемшученко, в свою чергу, також стверджує, що крадіжка вчинюється з прямим умислом і є корисливим злочином. Злодій усвідомлює, що він протиправно вилучає чуже для нього майно з метою обернути його на свою користь чи на користь іншої особи. При цьому винний бажає збагатитися сам або збагатити інших осіб за рахунок чужого майна [57].

На підставі наведеного слід звернути увагу на те, що в даному випадку, крадіжка виступатиме кримінальним правопорушенням, що вчиняється неповнолітніми особами, віком від 14 років та носить корисливий мотив, характеризується прямим умислом, тобто розумінням неповнолітньої особи, хоча б, інформації про те, що майно, яке вона буде привласнювати їй не належить.

Вчені-кримінологи вирізняють: 1) крадіжки з приміщень – крамниць, кіосків, складів, готелів, санаторіїв, гардеробів, гуртожитків, квартир, будинків, дач тощо; 2) крадіжки матеріальних цінностей із цехів промислових підприємств, підприємств, комунального господарства і будівельних майданчиків, а також вантажів на залізничному, річковому, морському і повітряному транспорті; 3) крадіжки особистих речей громадян на вокзалах, з купе поїздів тощо; 4) кишенькові крадіжки (на базарах, у громадському транспорті); 5) крадіжки транспортних засобів (автомобілів, мотоциклів, мопедів тощо) [58].

Будь-яке кримінальне правопорушення, у тому числі й крадіжка – це подія, що характеризується сукупністю тільки йому притаманних властивостей і відмінних ознак. Разом з тим ці діяння мають і спільні риси, що дозволяє дати їм узагальнену характеристику [59].

Проте враховуючи те, що мова йде про притягнення до відповідальності неповнолітньої особи, існують сталі уявлення про крадіжницьку діяльність неповнолітніх. А саме, найчастіше зустрічаються крадіжки особистих речей чи кишенькові крадіжки у громадян в місцях великого скупчення людей.

На особливу увагу заслуговує підхід окремих науковців, які зазначають, що крадіжка має об'єктивну (включає в себе: таємні дії з вилучення і привласнення чужого майна на користь винного або інших осіб; наслідок у вигляді заподіяння шкоди керівнику або іншому власникові майна; в) причинний зв'язок між діями винної особи і спричиненими наслідками) та суб'єктивну (що складається із: умисної форми вини у виді прямого умислу; корисливої мети) сторони. [60].

Підсумувати аналіз форм вчинення крадіжок неповнолітніми слід наступним чином: перш за все, акцентовано увагу на тому, що серед всіх видів майнових кримінальних правопорушень, левову частку займає кількість крадіжок, оскільки цей вид є психологічно найбільш комфортним для вчинення неповнолітніми (оскільки багато хто, розглядає варіант крадіжки, як можливого додаткового тимчасового заробітку і лише у випадку остаточної деформації свідомості, неповнолітня особа свідомо та навмисно обирає собі такий життєвий шлях).

Поряд із цим, за статистикою, не завжди недосвідченому неповнолітньому злочинцю вдається вчинити злочин без відома інших осіб, а в той момент як крадіжка втрачає ознаку таємності, вона трансформується у грабіж та кваліфікується відповідно до статті 186 Кримінального кодексу України.

Окремі дослідники акцентують увагу на тому, що злочинні групи неповнолітніх, члени яких відчують психологічну й моральну підтримку один одного, частіше за все скоюють зухвалі пограбування та розбійні напади. Чим довше такі групи діють безкарно, тим тяжчі злочини вони вчиняють. Групи, що склалися на антисуспільній основі, належать до тих спільнот, стосунки між учасниками

яких виникають на базі не стільки загальних симпатій, скільки єдності кримінальних інтересів і взаємопідтримки в злочинній діяльності. Остання в цих групах набуває оманливої романтики, має емоційно насичені атрибути (нанесення татуювань, володіння жаргоном, специфічні клятви тощо) [61].

Загалом, позицію автора слід підтримати, оскільки форма вчинення грабежу може прямопропорційно залежати від кількості співучасників у вчиненні конкретного грабежу, оскільки групою – неповнолітні відчують моральну підтримку один одного та здатні на відкрите протистояння як окремому володільцю майна так і суспільству загалом, створюючи серйозну загрозу для потенційно не захищених верств населення (таких самих неповнолітніх, а також осіб похилого віку, чи осіб з різноманітними фізіологічними вадами в будь-якому віці).

Щодо сутнісних ознак груп неповнолітніх, що можуть вплинути на форми вчинення грабежу неповнолітніми, то вчені в даному питанні хоч і дискутують, проте загалом, думки знайшли своє відображення в консолідованій позиції.

Зазвичай групи неповнолітніх нечисленні (2–3 особи), без стійкої організації, нетривалі за часом існування, оскільки були викриті правоохоронними органами, незважаючи на те, що формувалися з перспективою здійснення тривалої злочинної діяльності, тоді як склад та інші якісні характеристики злочинних груп неповнолітніх залежать від виду вчинюваних злочинів та ситуації. Наприклад, грабежі та розбої у 50–70 % випадках вчиняли численніші групи неповнолітніх (до 5–7, а іноді й до 10 і більше осіб) без чіткої організації та без попередньої тривалої підготовки [62].

Як діяння грабіж складається не тільки з вилучення предмета розкрадання, але й з обернення цього предмета з корисливою метою на користь винного чи інших осіб. Тобто грабіж, як будь-яке розкрадання, не може мати місця без спрямованості на збагачення винного або інших осіб. Тому і предметом грабежу можуть бути лише такі рухомі речі, які слугують засобом досягнення корисливої мети збагачення [63].

Як зазначає В. Кундеус, сутність грабежу полягає в тому, що винна особа вчиняє, саме фізичне вилучення майна, що характерно для вчинення крадіжки, грабежу і розбою. Для об'єктивної сторони

грабежу характерно відкрите викрадення – відкрите фізичне вилучення [51].

Вчені також акцентують увагу на певних особливостях, оскільки для грабежу фізичне вилучення припускає фізичне переміщення речі у просторі від власника до іншої особи. Вочевидь, перемістити річ у просторі, без змінення її властивостей, можливо тільки у тому випадку, коли така річ є рухомою [64].

Тож, форми вчинення грабежу набувають різноманіття перш за все, через поліваріативність способів вчинення даного кримінального правопорушення, оскільки поняття відкритості під час його вчинення можна розуміти як насильницьке, чи не насильницьке та ін. Окрім вказаного, форми вчинення грабежу також розширюються з урахуванням можливості (та найбільш вірогідного варіанту) – вчинення неповнолітніми особами цього злочину у складі групи. Відкритість наміру протиправного заволодіння майном тільки додає даній формі суспільної небезпечності, адже злочинець чи їх група діє відкрито для сторонніх осіб, а це означає, що бажання особи на яку вчиняється посягання – залишити дану річ у своєму володінні та публічна складова даного діяння – очевидці, жодним чином не зупиняє неповнолітнього в момент скоєння правопорушення, а застосування насильства, що є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого – є однією із найбільш розповсюджених форм вчинення даного злочину.

Поряд із цим, найбільш небезпечним способом заволодіння чужим майном є розбій, що кваліфікується за 187 статтею Кримінального кодексу України і характеризується як напад на особу, з метою заволодіння її майном. Дана характеристика спричиняє появу додаткового об'єкту злочину, оскільки кінцевою метою є заволодіння майном – об'єктом залишаються відносини у сфері власності, проте зважаючи на спосіб вчинення (а саме напад на особу) з'являється додатковий об'єкт – життя та здоров'я потерпілої особи.

Пункт 6 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини проти власності» регламентує, що під нападом при розбої слід розуміти умисні дії, спрямовані на негайне вилучення чужого майна шляхом застосування фізичного або психічного насильства, зазначеного в частині 1 статті 187 Кримінального кодексу України [65].

На думку О. Горішнього, розбоєм є особливий вид викрадення, котрий визначається через взаємозв'язок дії і предмета, де дія виражається у відкритому або таємному вилученні чужих рухомих речей, оскільки нерухомі субстанції вилучити неможливо, і переміщенні відразу в інше місце, при цьому розбій від інших видів викрадення відрізняється лише одночасним застосуванням небезпечного для життя чи здоров'я насильства або погрози таким [66].

Деякі молоді вчені, підкреслюють, що розбій – мінімально латентний злочин. Це пояснюється тим, що під час розбійного нападу жертвам можуть завдаватися тяжкі тілесні ушкодження, заподіюватися смерть. Крім того, громадяни втрачають свої матеріальні цінності, багатьом з них досягти того рівня матеріального достатку, який був у них до пограбування, дуже важко. Передусім саме внаслідок вищеперелічених причин розбої майже завжди потрапляють у поле зору правоохоронних органів [67].

Розбій являє собою напад, поєднаний з насильством, небезпечним для життя здоров'я: легкі тілесні ушкодження, що спричинили короткочасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності; середньої тяжкості та тяжкі тілесні ушкодження, замах на вбивство, вбивство, та ін [68].

Зважаючи на те що склад розбою сформульований в законі як напад з метою заволодіння чужим майном, поєднаний з небезпечним для життя або здоров'я насильством або погрозою таким, автор погоджується з тими вченими, які вважають одночасне посилення у складі розбою на напад і насильство результатом невдалої редакції статті закону, та обґрунтовує позицію, що термін «напад» у складі розбою взагалі є зайвим, оскільки при вчиненні розбою не може бути нападу без насильства, але може бути насильство без нападу, тому склад розбою потребує певного вдосконалення [66].

Таким чином, розбоєм, що вчиняється неповнолітніми особами чи їх групами є діяння, що передбачене Кримінальним кодексом України та носить серйозну суспільну небезпечність, оскільки посягає не лише на власність але й на життя чи здоров'я потерпілої особи. Форми вчинення розбою також розширюються з урахуванням вчинення неповнолітніми особами цього злочину у складі групи, що констатують всі вчені, які досліджували дане питання, оскільки на відкрите суспільству насильство здатні лише найбільш деформовані

підлітки, що усвідомлюють суспільну небезпечність своїх діянь та розуміють, що вчинення такого злочину поодинці може не вдатись.

Щодо форм вчинення, то для неповнолітніх, зокрема, це може бути розбій, вчинений із проникненням до житла потерпілих осіб, або розбій вчинений групою неповнолітніх.

Поряд із цим, насамкінець слід розглянути не менш актуальний злочин, що системно вчиняється неповнолітніми – це шахрайство, що передбачене статтею 190 Кримінального кодексу України та інкримінується неповнолітнім в значній кількості випадків, що підтверджено офіційною статистикою.

Розкриттю змісту будь-якого терміна, як правило, передуює звернення до загальноповжитого значення цього слова. Зокрема, Великий тлумачний словник сучасної української мови надає поняттям «шахрай» та «шахрайство» такі визначення: «Шахрай – хитра, спритна й нечесна в учинках людина // Дрібний злодій» [69, 70]; «Шахрайство – 1. Хитрий і спритний обман; крутість, ошуканство. 2. Заволодіння індивідуальним майном громадян або набуття права на майно шляхом обману чи зловживання довірою» [69].

Поряд із цим, законодавець тлумачить поняття шахрайства більш лаконічно, проте вкладає в нього значно ширший зміст, який розкривається у статистичних даних, судовій практиці щодо шахрайства неповнолітніми та у постанові Пленуму Верховного Суду України.

Відповідно до статті 190 Кримінального кодексу України, шахрайство визначається як заволодіння чужим майном або придбанням права на майно шляхом обману чи зловживання довірою. У зв'язку з цим в пункті 17 постанови Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 року № 10 «Про судову практику у справах про злочини проти власності» вказується: «обман (повідомлення потерпілому неправдивих відомостей або приховування певних обставин) чи зловживання довірою (недобросовісне використання довіри потерпілого) при шахрайстві застосовується винною особою з метою викликати у потерпілого впевненість у вигідності чи обов'язковості передачі їй майна або права на майно. Обов'язковою ознакою шахрайства є добровільна передача потерпілим майна чи права на майно» [71].

Таким чином, формами вчинення шахрайства неповнолітніми може виступати як обман так і зловживання довірою. Слід також звернути увагу, що набути довіри в очах емоційно не стійкого потерпілого, для неповнолітньої особи не складає труднощів і саме тому, дана категорія злочинів, спричиняє найбільшу суспільну небезпеку для потерпілого, який в результаті отримання не правдивих відомостей, добровільно відчужує майно на користь злочинця.

Підтвердженням даній позиції слугує також і погляд багатьох авторитетних вчених, а саме О. Бойцов зазначає, що вдаючись до обману або зловживання довірою з метою безоплатного звернення на свою користь чужого майна, злочинець фальсифікує свідомість і волю власника майна таким чином, що той, уведений в оману, ніби «добровільно» відчужує на користь шахрая власне або довірене йому майно, вважаючи, що для цього є законні підстави [72].

Диспозицією відповідної статті встановлено шахрайство може бути вчинено шляхом заволодіння чужим майном обманом або зловживання довірою, а також у спосіб придбання права на майно шляхом обману або зловживання довірою.

Вчені підкреслюють, що юридична формула даного правопорушення передбачає дві окремі системи дій злочинця. У першій його дії спрямовані на безпосереднє і негайне заволодіння чужим майном, тобто передача цього майна здійснюється потерпілим, який вважає, що він зобов'язаний передати це майно. Тобто потерпілий, відчуючи довіру до шахрая або під дією обману, добровільно передає весь комплекс прав власності на своє майно, і передає його, як правило, в натурі. У другій – на отримання легальної можливості заволодіння чужим майном через певний час, тобто це умисні дії шахраїв, спрямовані на переконання жертви передати окреме право на її майно (права володіння або користування чи розпоряджання). Тобто, відчуючи довіру або під дією обману, потерпілий добровільно передає тільки окреме право на майно [73].

Тож, слід підсумувати, що вчинення неповнолітніми кримінального правопорушення передбаченого статтею 190 Кримінального кодексу України носить суттєву суспільну небезпечність, оскільки це один з небагатьох видів злочинів проти власності, за складом якого потерпіла особа самостійно передає певну річ чи право на неї.

Щодо форм його вчинення, то слід констатувати, що особливості вчинення даного правопорушення неповнолітніми, обумовлюється тим, що особам меншого віку іноді простіше налагоджувати контакт із старшими особами, тими, які співчують соціальному статусу перспективного злочинця, а саме тому, потерпілий самостійно наражає себе на ризик бути обманутим.

Разом із тим, враховуючи сучасні інноваційні перетворення, стрімке впровадження електронного урядування та можливості отримання багатьох як адміністративних так і фінансових послуг у режимі он-лайн, автором вважається за потрібне дослідити даний аспект, оскільки кіберзлочинність неповнолітніх у сфері власності може носити як системний так і точковий характер, вчиняється як групою осіб, так і окремими особами, а складність розслідування даного виду злочину, полягає насамперед у тому, що в багатьох випадках інтернет-злочинця, який заволодів чужим майном, у тому числі шляхом обману дуже складно відслідкувати.

Питання визначення поняття кіберзлочинності в науці кримінального досі викликає дискусію, адже на національному рівні це поняття не має нормативного врегулювання (на рівні законодавчого його визначення), проте цим терміном оперує Конвенція про кіберзлочинність, що ратифікована Верховною Радою України 07.09.2005 [74].

Науковці-ж мають декілька підходів до визначення поняття «кіберзлочин» і «кіберзлочинність», частина вчених пов'язує їх із специфічним предметом злочину – комп'ютером (комп'ютерною технікою) який використовується для досягнення злочинного результату [75, 766] або з певним місцем його вчинення, яким є кіберпростір [77], віртуальний простір [78,].

Слід одразу зауважити, що в контексті нашого дослідження мається на увазі використання комп'ютерних пристроїв з метою заволодіння чужим майном чи права на майно у різноманітний доступний для цього спосіб, оскільки поняття кіберзлочинності, яке пропонується вченими як таке, що пов'язане зі сферою електронно-обчислювальних приладів є складом інших видів злочинів, що не відносяться до розділу VI «Злочини проти власності» Кримінального кодексу України, що в свою чергу, передбачає відповідальність лише за злочини, передбачені частиною 3 статті 190.

Тому вчені звертають увагу законодавця на те, що вітчизняне законодавство лише частково задовольняє потреби сьогодення, оскільки не містить визначення понять, які є базовими у сфері формування державної інфраструктури інформаційної безпеки, та вичерпного переліку злочинів у цій сфері.

Зазначається також відсутність нормативно-правового визначення ключових термінів, що спричиняє численні наукові дискусії. Зокрема, окремі автори вважають, що комп'ютерні злочини та кіберзлочини є різними видами злочинів у сфері інформаційних технологій, класифікація яких відбувається за такими ознаками: зарахування певних злочинів до комп'ютерних є знаряддям вчинення злочину – комп'ютерна техніка, зазначаючи, що об'єктом посягання є суспільні відносини у сфері автоматизованої обробки інформації; специфічне середовище вчинення злочинів – кіберпростір (середовище комп'ютерних систем та мереж) [79, с. 145-149].

Водночас об'єктом злочинного посягання можуть бути відносини будь-якої галузі людської діяльності, що має свій прояв у кіберпросторі.

Деякі прогресивні вчені, акцентують увагу, що найпоширенішими сьогодні є такі типи злочинів: камкординг; кардшаринг; фальшиві інтернет-аукціони; розсилка листів (спам); азартні онлайн-ігри (зі вкладом грошей); створення вірусів; крадіжка персональних даних та особистої інформації [80].

Вищезазначений перелік не можна вважати вичерпним, оскільки в контексті стрімкого розвитку інформаційних технологій та недостатнього забезпечення ними органів уповноважених на боротьбу із даними видами злочинів форми та способи вчинення нових, спрямованих на заволодіння чужим майном таємно чи у відкритий спосіб чи із застосуванням отриманої в результаті інформаційної атаки компрометуючої інформації (психологічне насильство) є лише питанням короткого проміжку часу.

Кіберзлочинність – за своєю природою транскордонне явище, що дозволяє більшості вчених вказувати на те, що для кіберзлочинів є характерним максимальний рівень латентності. Факторами латентності кіберзлочинів виступають такі: 1) складність механізму вчинення кіберзлочинів, поєднана з дуже різноманітними сферою та наслідками їх учинення, а також «комп'ютерна безграмотність» бі-

льшості потенційних жертв кіберзлочинів, їх нехтування своєю безпекою; 2) негативна поведінка жертв (очевидців) злочину – незвернення жертви та осіб, яким відомо про злочин, до правоохоронних органів і неповідомлення про факт вчинення кіберзлочину; 3) недоліки в роботі правоохоронних органів стосовно реагування на звернення та повідомлення про кіберзлочини [81, с.155-166].

Поряд із цим, звертаючись до офіційного тексту Кримінального кодексу України, шахрайство, вчинене у великих розмірах, або шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки – є кримінально караним кримінальним правопорушенням, особливості кваліфікації якого виражаються у специфічному способі вчинення такого шахрайства.

Прикладом правильної кваліфікації за частиною 3 статті 190 є застосування її при кримінально-правовій оцінці злочинного використання недоліків у роботі касового терміналу, який, якщо після друку чеку швидко висмикнути дріт живлення, відмінняє платіжну операцію із нарахування грошей на телефонний рахунок [82].

У даному випадку шляхом несанкціонованого втручання в роботу терміналу отримується чек, який створює ілюзію переведення коптів на рахунок – обман клієнта, під впливом чого він «добровільно» віддає свої гроші, що може бути кваліфіковане як шахрайство [83].

Надаючи кримінально-правову оцінку вчиненому, слід правильно розуміти зміст терміну «незаконність» операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки. На практиці допускається звужене чи, навпаки, розширене тлумачення цього терміну. Тлумачення включає в себе лише діяння, які передбачені статтями розділу VI Кримінального кодексу України, і цей підхід передбачає розгляд частини 3 статті 190 як випадку законодавчо закріпленої ідеальної сукупності злочинів, де спосіб вчинення одного злочину включає (поглинає) вчинення іншого злочину [83].

Класичним прикладом застосування обох цих підходів на практиці є кваліфікація заволодінь чужим майном шляхом публікації фіктивних об'яв про продаж товарів на спеціалізованих сайтах. Наприклад, реалізуючи свій умисел, спрямований на заволодіння чужим майном, підсудний на сайті інтернет-аукціону розмістив 6 оголошень про продаж мобільних телефонів за цінами від 1030 грн. до

3580 грн. за один екземпляр. При цьому підсудний для забезпечення можливості отримання перерахованих замовниками товару грошей вказав дійсний номер банківської карти, а одразу після надходження замовлень па придбання товару та його передплати підсудний, створивши видимість виконання своїх зобов'язань перед замовниками, у кожного із них брав адреси відправки, чим уводив потерпілих в оману, оскільки не мав наміру відправляти їм замовлений товар [84].

Тож слід підсумувати, що дана категорія злочинів відноситься вченими та практиками до іншого розділу Кримінального кодексу України, проте ряд наведених ситуацій вказує на те, що за допомогою комп'ютерних пристроїв, неповнолітніх особи можуть вчиняти як крадіжку так і шахрайство, що є майновими злочинами, оскільки в даному випадку злочин за змістом змінюватись не буде, проте за формою – зазнає змін в частині способу вчинення.

Поряд із цим, слід звернути увагу на те, що злочинність модернізується в своїх проявах, а саме тому, на підставі наведених прикладів, необхідно своєчасно вносити зміни до законодавства в частині криміналізації певних діянь чи розширенні можливих способів учинення дійсних складів злочинів, оскільки розмаїття видів та форм злочинів, що можуть бути вчинені за допомогою комп'ютерної техніки розширюється щодня.

Як і було зазначено – способи, конкретні прийоми вчинення протиправних посягань на власність, за допомогою яких злочинець вчиняє певний злочин проти власності – є формами злочину проти власності. Проаналізовані дані, щодо виокремлення форм вчинення злочинів проти власності, що найбільше розповсюджені серед неповнолітніх, дають змогу стверджувати, що як крадіжка, грабіж так і розбій чи шахрайство можуть вчинятись у різноманітних формах, проте враховуючи особливості кваліфікації слід підкреслити ряд особливих ознак.

Проте, найбільш розповсюдженою формою вчинення злочинів проти власності, з урахуванням тенденції до комп'ютеризації суспільства та переведення реальних грошей та активів у інтернет-еквівалент, є вчинення майнових злочинів із застосуванням комп'ютерних пристроїв.

1.3. Кримінально-правові ознаки та класифікація злочинів проти власності, що вчиняються неповнолітніми

Теорія кримінального права, розглядає питання виокремлення кримінально-правових ознак злочину, а також класифікації злочинів під пильним оком багатьох досвідчених вчених, оскільки від розробки відповідних ознак, а також класифікаційних критеріїв, що будуть застосовані під час процедури структуризації, залежить ефективність формування пропозицій до кримінального закону та наповнення його конкретними, науково обґрунтованими нормами, що дають реальну можливість притягнення неповнолітнього злочинця до відповідальності за вчинення злочину проти власності.

Окремі дослідники акцентують увагу, що порушуючи принцип недоторканості власності, підриваючи стимули до активної підприємницької та іншої економічної діяльності, викликаючи соціальну напруженість і провокуючи ріст конфліктів у суспільстві, ці правопорушення підривають стабільність і стійкість економічної системи, серйозно перешкоджають економічному росту, порушують нормальне функціонування основних економічних процесів» [85].

В свою чергу, виокремлення специфічних кримінально-правових ознак злочинів проти власності, що вчиняються неповнолітніми, дасть змогу більш ефективно поглянути на питання запобігання та протидії такому виду злочинності, дозволить чітко сформулювати підстави настання такої відповідальності та ефективно розподіляти сили і засоби для ліквідації певної групи злочинів за конкретною ознакою, що в перспективі дозволить звести до мінімуму як майнову злочинність неповнолітніх так і феномен злочинності в цілому.

Тож, автор вважає за необхідне окремим підрозділом розглянути кримінально-правові ознаки та підходи до класифікації злочинів проти власності, що вчиняються неповнолітніми.

Питання тлумачення поняття кримінально-правових ознак злочину загалом та злочинів проти власності, зокрема постає наріжним каменем у дослідженнях багатьох учених. Перш за все, слід звернути увагу на незрушній позиції вчених, що базується на підході виокремлення ознак злочину загалом, що визначено у Кримінальному кодексі України.

Частина 1 статті 11 Кримінального кодексу України визначає три ознаки кримінального правопорушення: суспільна небезпечність, протиправність та винність [21].

Вчені підкреслюють, щодо вказівки у легальному визначенні на діяння, що вона є виправданою: у такий спосіб показано, що злочином є тільки діяння (активна або пасивна поведінка) людини, а не її шкідливі думки, переконання, наміри або небезпечний стан особи [86], тобто саме діяння, а не будь-яке інше поняття (наприклад, правопорушення) є родовим щодо злочину. Водночас законодавчий зворот «діяння (дія або бездіяльність)» не є бездоганим у тому сенсі, що він не охоплює інші (крім діяння) ознаки об'єктивної сторони, включаючи й таку важливу криміноутворюючу ознаку, як суспільно небезпечні наслідки [87].

В контексті інтерпретації щодо кримінальних правопорушень проти власності, що вчиняються неповнолітніми, слід звернути увагу на те, що у найбільш розповсюджених складах злочинів, а саме крадіжка, грабїж, розбій та шахрайство саме активна поведінка неповнолітнього злочинця та реальне настання наслідку у вигляді втрати майна чи права на нього є підставою для інкримінування конкретній особі, даного діяння, як кримінального правопорушення.

Окрім вказаного, необхідно розглянути та дослідити підходи до тлумачення ознак злочину відповідно до чинного Кримінального кодексу України, а саме: суспільну небезпечність, протиправність та винність.

Суспільна небезпечність злочинного діяння є фундаментальною категорією кримінального права, оскільки вона як істотна ознака злочинного діяння дає можливість вірно осмислити інші кримінально-правові категорії і, в той же час, сама досягається лише через всю сукупність визначень інших кримінально-правових категорій [88].

Поряд із цим існує інше, більш інституціолізоване визначення поняття суспільної небезпечності, що вказує на неї як кримінально-правову ознаку злочину, що полягає в тому, що діяння або заподіює шкоду відносинам, що охороняються кримінальним законом, або містить у собі реальну можливість заподіяння такої шкоди. Суспільна небезпечність діяння як ознака злочину оцінюється на двох рівнях: 1) законодавчому, коли законодавець криміналізує певне суспільно небезпечне діяння; 2) правозастосовному, коли орган дізнан-

ня, слідчий, прокурор, суддя оцінюють суспільну небезпечність учиненого конкретного злочину [89].

В контексті вчинення неповнолітніми злочинів проти власності, суспільна небезпечність, виступає особливо оціночним критерієм, оскільки її тлумачення залежить безпосередньо регламентованих норм кримінального закону та суджень осіб, що здійснюють досудове розслідування та судовий розгляд.

Проте, автори слушно зауважують, що критерієм оцінки суспільної небезпечності, її ступеня виступають об'єктивні й суб'єктивні ознаки кримінального правопорушення: об'єкт, на який посягає злочин, наслідки, спосіб учинення злочину, форма вини, мотив і мета тощо.

Натомість окремі дослідники обґрунтовують доцільність існування суспільної небезпеки як соціальної характеристики злочину та зазначає, що: 1) суспільна небезпека діяння за природою є об'єктивною властивістю злочину; 2) суспільна небезпека за змістом – об'єктивно-суб'єктивна категорія, зумовлена сукупністю всіх обов'язкових елементів складу злочину; 3) кодекс вживає поняття і термін «суспільна небезпека» у двох значеннях: тільки як об'єктивної і як об'єктивно-суб'єктивної шкідливості; 4) суспільна небезпека діянь служить підставою їх криміналізації законом; 5) суспільна небезпека виступає підставою притягнення винної особи до кримінальної відповідальності; 6) характер і ступінь суспільної небезпеки визначає категоризацію злочинів; 7) суспільна небезпека злочину – перший критерій індивідуалізації покарання; 8) суспільна небезпека – така специфічна властивість злочину, яка дозволяє відмежовувати злочини від незлочинних правопорушень і малозначних діянь [90].

Окремі фахівці в галузі кримінального права, відзначають, що на сьогоднішній день така позиція щодо суспільної небезпеки злочину є домінуючою та єдино допустимою у кримінально-правовій науці. На суб'єктивне переконання вченого, підтримуване всіма бажання привести кримінальний закон у відповідність до рівня суспільного та наукового розвитку повинно співпадати із необхідністю перегляду основоположних постулатів кримінального права та положень законодавства України про кримінальну відповідальність [91].

Проте, ми вважаємо, що не лише питання криміналізації суспільно-небезпечних посягань нової формації є основним, поряд із цим слід зазначити, що ступінь суспільної небезпечності кожного окремого діяння, перш за все, може вказати на можливі підходи до класифікації злочинів у групах, наприклад серед майнових злочинів, критерій суспільної небезпечності (шляхом виокремлення ознак насильницького/не насильницького вчинення злочину та ін.) дасть змогу отримати об'єктивну інформацію щодо необхідності пеналізації чи депеналізації тих чи інших діянь, або ж існуватиме можливість отримання підстав для запровадження додаткових критеріїв конкретних злочинів та ін.

Обов'язковою ознакою кримінального правопорушення є також його протиправність. Як формальна його ознака, протиправність означає обов'язкову передбаченість його в кримінальному законі. Звідси випливає важливе положення про неможливість застосування кримінального закону за аналогією до такого діяння, що прямо у ньому не передбачене. Відповідно до пункту 22 статті 92 Конституції України, злочинність діяння визначається лише законами України [92].

Кримінальна протиправність як формально-юридична ознака поняття злочину полягає в тому, що суспільно небезпечне діяння визнається злочином лише за умови, що воно передбачене кримінальним законом («*nullum crimen sine lege*»), суперечить нормі кримінального права і порушує її заборони чи приписи [87].

Саме тому, не зважаючи на те, що ряд учених відзначають караність однією з ознак кримінального правопорушення, ми пропонуємо логічно пов'язати її із протиправністю.

Як підкреслюють науковці, з ознакою протиправності пов'язана його караність, під якою розуміється загроза застосування за правопорушення покарання, що міститься у кримінально-правових санкціях. У той же час діяння, за яке в законі передбачене кримінальне покарання, не втрачає властивостей злочину, якщо в конкретному випадку його вчинення за нього не буде призначене покарання [93, 95].

В даному контексті досить актуальним є притягнення до кримінальної відповідальності неповнолітніх осіб, що вчинили злочини проти власності, які не можуть бути кримінально караними за різ-

ними критеріями (наприклад малозначність). Проте протиправність суспільно-небезпечного діяння проти власності вчиненого неповнолітнім, полягає все ж в тому, що таке діяння за своєю суттю є чітко визначеним чинним кримінальним законом, що передбачає також і сформульоване покарання за нього.

Наступною обов'язковою ознакою злочину, що виражає його внутрішній психологічний зміст, є винність. У цій ознаці відображається найважливіший принцип кримінального права – суб'єктивного ставлення, тобто відповідальності тільки за наявності вини, що впливає із Кримінального кодексу України та статті 62 Конституції України [21; 92].

Указівка у легальній дефініції злочину на винність діяння має на меті підкреслити ту обставину, що чинний кримінальний закон ґрунтується на принципі суб'єктивного ставлення у вину і що діяння, які б тяжкі наслідки воно не спричинило, не може визнаватися злочином. У Кримінальному кодексі УРСР 1960 року, при визначенні поняття злочину не вказувалося на цю ознаку. У літературі з цього приводу зазначалося, що винність і караність є структурними елементами відповідно суспільної небезпечності і протиправності діяння, а тому визнання їх самостійними ознаками злочину не є обов'язковим, хоча і допустимим [96; 87].

Закон про кримінальну відповідальність виключає об'єктивне ставлення, тобто відповідальність за шкоду, заподіяну за відсутністю вини, яка відповідно до статті 23 Кримінального кодексу України є психічним ставленням особи до вчинюваної дії чи бездіяльності та їх наслідків, вираженим у формі умислу або необережності [21].

Відповідно до статті 60, частини 1 статті 62 Конституції України і частині 1 статті 11 Кримінального кодексу України у кримінальному праві можливе лише винна відповідальність, воно не знає відповідальності вини [89].

В даному контексті, слід зауважити, що винність як кримінально-правова ознака злочину проти власності, що вчиняється неповнолітніми особами та виражає здебільшого психологічне ставлення особи до вчинюваного нею злочину досить важливо постає у відповідному питанні. Якщо мова йтиме про вчинювані неповнолітніми дрібні кишенькові крадіжки, що хоч і можуть, за певних обставин

характеризуватись як злочин проте сутність вини неповнолітнього в даному випадку буде впливати з переконань у малозначності свого діяння чи бажанні продемонструвати свою сміливість перед однолітками (але в жодному разі, не буде продемонстроване ставлення неповнолітнього до такого діяння, як до серйозного вчинку, що може потягнути кримінальну відповідальність).

Поряд із цим, частина 1 статті 11 Кримінального кодексу України визначає, окрім трьох ознак злочину також і те, що злочин у буквальному його розумінні має бути вчинений суб'єктом злочину [21]. Автором пропонується коротко охарактеризувати дану особливість, в контексті дослідження, оскільки в деяких випадках, злочинна діяльність неповнолітніх криміналізована саме через наявність зниженого віку притягнення до неї.

Вік в кримінальному праві тлумачиться в широкому і вузькому розумінні слова. Під віком в широкому розумінні мається на увазі календарний період, який пройшов від народження людини до будь-якого іншого хронологічного моменту в її житті. У вузькому розумінні – це календарний період психофізіологічного стану людини, з котрим пов'язані біологічні, соціально-психологічні і юридичні зміни і наслідки [97].

Л. Виготський вказує, що вік є закритим циклом розвитку, що має свою структуру та динаміку; тривалість віку визначається його внутрішнім вмістом, тобто існують періоди, які говорять про хронологічний (або паспортний) вік, що вимірюється днями, тижнями, місяцями і роками розвитку людини. В той самий час існує і психологічний вік, який вказує на досягнутий до певного року життя рівень психічного розвитку [98].

Кримінальний закон не містить спеціальної норми, що визначає поняття віку, він тільки вказує на вікові межі настання кримінальної відповідальності. Тому, виходячи з вимоги кримінального закону, впливає положення про те, що особа, яка не досягла встановленого законом віку, та вчинила злочинне діяння, не може бути притягнута до кримінальної відповідальності і, таким чином, не є суб'єктом злочину. Говорячи про вік, слід насамперед визначити зміст цього поняття, що, на думку законодавця, пов'язується зі здатністю особи, яка вчинила злочин, нести кримінальну відповідальність [99].

Проте, однозначно тлумачиться Кримінальним кодексом України, що суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці з якого може наставати кримінальна відповідальність.

Вчені підкреслюють, що у науковому просторі існує тенденція до зростання злочинності серед неповнолітніх, у зв'язку з чим постає питання про необхідність як зниження, так і розширення меж віку кримінальної відповідальності. Деякі вчені-юристи, з огляду на те, що суспільно небезпечні діяння вчиняють особи до 14 років, пропонують переглянути положення кримінального законодавства України щодо віку кримінальної відповідальності [100].

Окремі дослідники пропонують знизити вікову межу кримінальної відповідальності до тринадцяти років осіб, які вчинили вбивство, умисне заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю, крадіжку, грабіж, розбій, хуліганство при обтяжувальних обставинах [1015].

У свою чергу, В. Бурдін пропонує розподілити віковий поріг кримінальної відповідальності на чотири групи: діти до 11 років; підлітки 11–14 років; підлітки 14–16 років та неповнолітні 16–18 років. На його думку, діти віком до 11 років перебувають поза сферою кримінально-правового впливу і не можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності; неповнолітні віком від 11 до 14 років притягуються до кримінальної відповідальності лише за вичерпний перелік злочинів, за умови підтвердження висновком експертизи відповідальності фактичного рівня розвитку їх хронологічному віку, достатнього для винної відповідальності [102].

Проте, загалом позиція вчених зосереджується на твердженні що законодавець, який установив спеціальний (знижений) вік, з якого настає кримінальна відповідальність з 14 років, достатньо обґрунтував свою позицію, оскільки неповнолітні віком 11–13 років не здатні в повній мірі прогнозувати суспільний характер своїх учинків, саме за рівнем свого психофізичного розвитку [103].

Поряд із цим, слід звернутись до пункту 2 статті 22 Кримінального кодексу України, де зазначено наступне: особи, що вчинили кримінальне правопорушення у віці від чотирнадцяти до шістнадцяти років, підлягають кримінальній відповідальності за крадіжку (стаття 185), грабіж (статті 186), розбій (стаття 187) [21]. Поряд із цим, вчинення, наприклад шахрайства неповнолітньою особою у

віці до 16 років, не вважається злочином, оскільки даної статі у вказаному вище переліку немає, що спричиняє певну невизначеність у правовому просторі.

Тобто, неповнолітня особа у віці до 16 років, що вчиняє злочин проти власності може бути притягнутою за вчинення крадіжки у будь-якому розмірі, проте не може притягатись за аналогічний за ступенем суспільної небезпечності злочин – шахрайство.

Всі зазначені вище підсумки, слід інтерпретувати в одну площину – наявність системи кримінально-правових ознак злочину загалом, та можливість застосувати напрацювання теорії кримінального права у даній галузі до групи майнових злочинів, що вчиняються неповнолітніми, дає змогу розробити систему класифікаційних критеріїв та на їх підставі класифікувати відповідні злочинні діяння, що дасть змогу, на основі статистичних даних та проаналізованих теоретичних положень відобразити повну картину кримінально-правової характеристики відповідних злочинів.

Поняття «класифікація» походить від латинського слова «classis» та означає «розряд», «клас». Латинський корінь розкриває «квінтесенцію» цього поняття, його найістотніше, найсуттєвіше значення: поділ предметів певної сукупності за спільними ознаками з утворенням системи класів цієї сукупності. Отже, класифікацію тлумачать як систему підпорядкованих певній ознаці понять (класів) у якійсь галузі знань або діяльності людини, використовуювану як засіб для встановлення взаємозв'язків між цими поняттями (класами) [104].

Будуючи таку систему підпорядкованих понять, використовують певні спільні ознаки, притаманні цим поняттям. Вони називаються ознаками класифікації та відіграють вирішальну роль в отриманні результату класифікації. Розрізняють натуральну класифікацію, коли за ознаку класифікації беруть істотні ознаки понять, які класифікують, і штучну класифікацію, коли для неї використовують несуттєві ознаки [105].

Тобто, інтерпретуючи дану розробку у площину класифікації злочинів проти власності що вчиняються неповнолітніми, слід звернути увагу на ряд особливих ознак, що притаманні всім визначеним злочинам та здійснити поділ відповідних, на певні групи. Проте, слід підкреслити, що наука кримінального права також містить на-

працювання окремих учених, щодо класифікації злочинів проти власності, зокрема.

Радянською кримінально-правовою наукою запроваджено поділ злочинів проти власності на три групи (1) розкрадання; 2) корисливі злочини, що не містять ознак розкрадання; 3) некорисливі злочини), який розглядався більшістю науковців поряд із поділом цих злочинів на злочини проти державної, колективної власності та злочини проти індивідуальної власності громадян [106].

У сучасній доктрині кримінального права переважає підхід, згідно з яким злочини проти власності поділяються на дві групи: корисливі та некорисливі. Корисливі злочини, своєю чергою, поділяються на дві підгрупи: ті, що пов'язані із оберненням чужого майна на свою користь чи на користь інших осіб, та ті, що не пов'язані із таким оберненням. При цьому більшість авторів визнають, що корисливий мотив та/або корислива мета є обов'язковими ознаками суб'єктивної сторони складів корисливих злочинів проти власності [107, 108, 109].

В свою чергу, аналіз норм кримінального кодексу України, дає підстави стверджувати, що злочини проти власності можуть бути вчинені із застосуванням насильства, або без такого.

Як правило, підстави й критерії є похідними від основних елементів структури й механізму злочинної діяльності. Серед таких елементів можна виділити: способи вчинення й приховування злочинів; суб'єкт злочину (злочинна група); потерпілий і особливості його поведінки в ході злочину; мета й мотив злочину; предмет злочинного посягання; місце, час, обстановка злочину; злочинний результат та інше [110].

Тобто, наведені думки учених, дають підстави для проведення подальшого наукового обґрунтування, в контексті нашого дослідження наступних класифікаційних критеріїв: за ступенем суспільної небезпечності – кримінальні проступки; не тяжкі злочини; тяжкі злочини; особливо тяжкі злочини; за характером вчинення – насильницькі та не насильницькі; за сутністю вчиненого – корисливі (пов'язані із заволодінням майна для себе та пов'язані із заволодінням майна для інших осіб) та не корисливі. Таким чином, автором пропонується ґрунтовно проаналізувати зазначений підхід та розтлумачити зазначені поняття та критерії.

Одним із найбільш широких класифікаційних критеріїв, виступає стандартний розподіл суспільно-небезпечних діянь на кримінальні проступки, а також не тяжкі злочини, тяжкі та особливо тяжкі злочини.

Так, відповідно до частини 2 статті 12 Кримінального кодексу України кримінальним проступком є передбачене цим Кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі [21].

Таким чином, матеріальний критерій, даного ступеня тяжкості, характеризується низькою суспільною небезпечністю вчинюваного діяння, а її сутнісні ознаки, як характер чи ступінь, відображають, що даний злочин не несе в собі такої суспільної небезпечності, що може поставити під загрозу життя людини, наприклад, яке є найвищою соціальною цінністю.

В свою чергу, ряд вчених акцентують увагу, що суспільна небезпечність прямопропорційно пов'язана із об'єктом кримінального правопорушення, що в даному випадку виступає власність (якщо мова йде про майнові злочини), проте майнові злочини (частини окремих статей) обов'язково передбачують варіативність вчинення їх у спосіб, що підвищить суспільну небезпечність, оскільки законом встановлено перелік особливо привілейованих ознак, які суттєво підвищують ступінь їх тяжкості.

Поряд із цим, відсутність тяжких наслідків, що є однією із найбільш досліджуваних у кримінальному праві категорій, виступає додатковим аргументом, оскільки їх наявність, неминуче призводить до інтеграції конкретного діяння у групу більш тяжких кримінальних правопорушень.

Не тяжким, є злочин, за учинення якого передбачено максимальне покарання у виді штрафу в розмірі не більше десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше п'яти років [21].

Характеристика даної групи злочинів, полягає у тому, що їх вчинення супроводжується певними діями чи обставинами, які під час кваліфікації враховуються як окремі обтяжуючі обставини, а до таких ознак, частіше відносять рецидив, попередня змова групи

осіб, повторність, суттєва шкода нанесена об'єкту, поєднання із насильством, небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, а також багато інших (як правило, вказуються у 2 та далі частинах статей).

Друга група ознак визначається тим, що об'єкт на який посягають, становить значну цінність у системі відносин, охоронюваних кримінальним законом, однак, містять особливо привілейовані суб'єктивні і об'єктивні ознаки, що зменшують ступінь їх тяжкості. Характерним для таких злочинів є тільки наслідки, які проявляються у формі необережності [111].

Частина 5 статті 12 КК України тяжким злочином визнає злочин, за яким передбачено покарання у вигляді штрафу в розмірі не більше двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше десяти років. Переважна більшість таких злочинів сконструйована законом як кваліфіковані та особливо кваліфіковані склади.

Тобто, основним критерієм віднесення злочинів до тяжких є кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі об'єктивні та суб'єктивні ознаки, а також обсяг санкції.

Такими ознаками в більшості тяжких злочинів закон передбачає вчинення злочину щодо неповнолітнього, вчинення злочину службовою особою з використанням свого службового становища та інші. Спосіб вчинення, також виступає одним із важливих критеріїв, оскільки він може бути вчинений загально небезпечним, насильницьким способом із застосуванням зброї та іншим, що свідчить про їх підвищену ступінь сіспільної небезпечності [112].

Вчені застерігають, що із чинної редакції Кримінального кодексу України випливає, що особливо тяжкими, тяжкими злочинами, не тяжкими злочинами та кримінальними проступками можуть бути як умисні, так і необережні злочини, проте у літературі зазначається, що така ситуація суперечить принципу диференціації кримінальної відповідальності і відповідно індивідуалізації покарання. У зв'язку з цим в основу класифікації злочинів пропонується покласти основний критерій (покарання у виді позбавлення волі на певний строк або довічне позбавлення волі) і додатковий критерій (форма вини) [113].

Особливо тяжким визнається злочин, за який відповідно до частини 6 статті 12 Кримінального кодексу України передбачено пока-

рання у вигляді штрафу в розмірі понад двадцять п'ять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, позбавлення волі на строк понад десять років або довічне позбавлення волі. Його специфіка – виключна висока ступінь суспільної небезпечності [21].

Об'єктом цих злочинів виступають найважливіші суспільні відносини, що охороняються кримінальним правом. Цінність цих об'єктів визначається у Конституції України. Їм притаманні особливі кваліфікуючі об'єктивні та суб'єктивні ознаки, яку суттєво підвищують ступінь тяжкості основного складу злочину. Серйозне значення для характеристики особливо тяжких злочинів є їх суб'єктивна сторона, тобто, їх вина, мотив та мета. Майже всі ці злочини характеризуються умисною формою вину, а деякі – прямим умислом. Видається правильною позицією окремих дослідників, в якій передбачено, що особливо тяжкими є тільки умисні злочини [114].

Тобто, в якості підсумку до наведеного класифікаційного підходу, слід звернути увагу на його недосконалість, оскільки в реальних умовах, не всі положення Кримінального кодексу України відображають реальну суспільну небезпечність та визначають справедливе покарання. Слід також акцентувати, що в більшості випадків, варіативність обсягу покарання за певні злочини, дозволяє варіювати і ступінь їх тяжкості (відповідно до Кримінального кодексу України).

Окремим класифікаційним критерієм в системі злочинів проти власності, що вчиняються неповнолітніми виступає вчинення насильницьких та не насильницьких злочинів проти власності, що вчиняються неповнолітніми.

Дослідивши загальні тенденції до характеристики насильницької та не насильницької злочинності необхідно інтерпретувати вивчені підходи до злочинів проти власності, що вчиняються неповнолітніми та запропонувати систему, що дозволить вченим та практикам більш детально класифікувати злочини проти власності, що вчиняються неповнолітніми.

Сукупність передбачених кримінальним законом суспільно небезпечних діянь, які вчиняються у формах прямого незаконного заволодіння чужим майном, з корисливих мотивів, в цілях безпідставного збагачення, без використання суб'єктами свого становища, а також без застосування фізичного чи психічного насильства визна-

чається як вид злочинності, що характеризується наступними ознаками: предметом злочинного посягання є чуже майно, право на майно або дії майнового характеру; умисна форма вини та наявність корисливого мотиву; злочини вчиняються поза сферою господарської діяльності та без використання винним свого службового становища; злочини вчиняються без застосування до потерпілого фізичного або психічного насильства.

До даного виду злочинності відносяться наступні види злочинів: крадіжка (стаття 185), грабіж без ознак насильства (частина 1 статті 186), шахрайство (стаття 190), заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою (стаття 192) [115].

Поряд із цим, належить надати більш детальну характеристику насильницькій злочинності, що передбачає відповідний перелік дій та може бути тлумачення науковцями та практиками під різним кутом, а оскільки це в кінцевому результаті впливає на кваліфікацію злочину та обсяг призначеного покарання – дане питання набуває ще більшої актуальності.

Найістотнішою ознакою, що визначає специфіку насильницької злочинності, є інтегративна роль насильства на суб'єктивному та об'єктивному рівнях. Визначаючи зміст категорії «насильство», слід зважати на його юридичний, у тому числі кримінально-правовий, а також соціологічний зміст. Так, зокрема, у теорії кримінального права зазвичай виокремлюють два види насильства: 1 – фізичне, що полягає в протиправному умисному фізичному впливі на іншу людину всупереч її волі, що посягає на її тілесну недоторканість, обмежує чи виключає свободу пересування і т. ін.; 2 – психічне – як погроза застосування фізичного насильства [116].

Матеріальні блага перетворюються у бажану ціль, причинно спонукають і спрямовують пошукову активність до віднаходження ергономічних засобів (форм поведінки) заволодіння ними. Для певної частини населення таким прийнятним засобом виявилось насильство, що забезпечує швидке отримання незаконної вигоди. Корисливе насильство у процесі суспільно-історичної практики стереотипізується як феномен соціальної дійсності і відтворюється у відносно масовій діяльності певної частини суспільства, що переконливо доведено дослідниками [117].

З формального боку, у кримінально-правовому розумінні, насильство може проявлятися як: окремий злочинний прояв (наприклад, умисне вбивство, умисне тілесне ушкодження, згвалтування і т. ін.); один із можливих способів скоєння злочину (наприклад, напад з метою заволодіння чужим майном (розбій), відкрите викрадення чужого майна (насильницький грабіж) і т. ін.); як конструктивна ознака складу злочину, зокрема кваліфікованого виду (наприклад, перешкоджання вільному здійсненню громадянином свого виборчого права або права брати участь у референдумі, поєднані із застосуванням насильства (частина 2 статті 157 Кримінального кодексу України), незаконне позбавлення волі людини, що супроводжувалося заподіянням фізичних страждань (частина 2 статті 146 Кримінального кодексу України) тощо [118].

Тобто, наведене вище свідчить про те, що насильство є комплексним поняттям і може позиціонуватись, як мета вчинення злочину або може виступати кваліфікуючою ознакою (або додатковим об'єктом, під час вчинення грабежу чи розбою).

Окрім цього, грабіж, що передбачений статтею 186 Кримінального кодексу України та визначається нею як відкрите викрадення чужого майна може бути вчинений із застосуванням насильства, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, або з погрозою застосування такого насильства. Слід зауважити, що вчені підкреслюють існування такої форми насильства, як психічне, що може виражатись у погрозах застосування насильства реального.

У даному питанні існує нормативна урегульованість, що полягає у трактуванні психічного насильства у Постанові Пленуму Верховного суду України № 2 від 07.02.2003 року «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи». Психічним насильством слід вважати, наприклад, погрозу завдати фізичної, моральної чи майнової шкоди [119].

Поряд із цим, поняття погрози застосування фізичного насильства отримало тлумачення у Постанові Пленуму Верховного суду України № 5 від 30.05.2008 року «Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи» чітко визначено, що погрозою застосування фізичного насильства як способу подолання чи попередження опору потерпілої особи слід вважати залякування її застосуванням такого насильства

до неї і (або) до іншої людини, доля якої потерпілій не байдужа (родича, близької особи), яке може полягати у висловлюваннях, жестах, демонструванні зброї або предметів, що можуть бути використані для нанесення тілесних ушкоджень, предметів, що імітують зброю, які потерпіла особа сприймає за справжню зброю, чи інших діях [120].

Разом із тим, звертаючись до ще одного нормативно-правового акту, що в контексті саме нашого дослідження є одним із найбільш значущих, а саме Постанови Пленуму Верховного суду України № 10 від 06.11.2009 року «Про судову практику у справах про злочини проти власності», погроза застосування насильства при розбої полягає в залякуванні негайним застосуванням фізичного насильства, небезпечного для життя і здоров'я потерпілого (погроза вбити, заподіяти тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження, легке тілесне ушкодження з розладом здоров'я чи незначною втратою працездатності, або вчинити певні дії, що у конкретній ситуації можуть спричинити такі наслідки) [121].

Поряд із цим, науковці відзначають, що злочини проти власності можуть бути вчинені неповнолітніми у не насильницький спосіб, а оскільки в контексті розробки та поглиблення класифікаційного критерію необхідно дослідити всі його елементи, автор пропонує загострити свою увагу також і на ньому.

Популярність не насильницького способу вчинення злочинів неповнолітніми, перш за все обумовлена небажанням неповнолітніх осіб, вступати у відкриту конфронтацію із потерпілим, що готовий боротися за те майно, на яке посягає малолітній злочинець. Підтвердженням цьому, є статистика, на ведена у підрозділі 1.1. де вказано, що переважна кількість вчинення злочинів неповнолітніми – це кишенькові крадіжки, або крадіжки дрібних особистих речей на вокзалах, у метро та інших місцях скупчення людей.

В результаті наданих кваліфікаційних ознак загального характеру, уявляється можливим поглиблення наукового осмислення питання класифікації злочинів проти власності, що вчиняються неповнолітніми, проте існує більш вузький класифікаційний критерій, за яким злочини проти власності, що вчиняються неповнолітніми, поділяються на корисливі та не корисливі злочини.

І. Фойницький вказував, що характер і спрямованість злочинної волі глибоко відрізняє ті діяння, які вчиняються проти чужого майна з метою його привласнення (корислива група), від діянь, що таким же чином посягають на чуже майно, але без такої мети (некорислива група). На його думку, в першому випадку злочинний результат вчиненого доповнюється результатом вигоди, протизаконної безоплатної наживи за рахунок утрат потерпілого, тоді як в іншому випадку вчинене виражається тільки в спричиненні майнової шкоди іншій особі [122]. В сучасній кримінально-правовій науці такий поділ також є доволі поширеним [123; 124].

Тлумачення поняття корисливих злочинів є надзвичайно важливим в контексті класифікації майнових злочинів, що вчиняються неповнолітніми, автором пропонується звернути на них увагу.

Соціальна динаміка суспільного розвитку стереотипізує найбільш вигідні та ергономічні способи покращення матеріального становища. Історично-культурний поступ людства засвідчив, що паралельно із становленням інституту власності, закріпленням індивідуальної приналежності майна, визначенням його номінальної вартості, здатності бути товаром, з'являється корисливість як деформація суспільної свідомості і психології, змістом якої є протиріччя між прагненням людей отримувати матеріальну вигоду та необхідністю це робити законним шляхом. За своїм семантичним походженням корисливість означає «пристрасть до наживи, матеріальна вигода та ін.» [125].

Хоча вчені по-різному підходять до кримінальноправового визначення користі, проте сутність залишається тією ж – протиправне збагачення за рахунок іншої особи. Так, наприклад, А. Зелінський та М. Коржанський під користю розуміють прагнення задовольнити індивідуальну життєву потребу шляхом протиправного, передбаченого кримінальним кодексом заволодіння чужим майном або майновим правом, що не належать винному [126].

З цього слідує, що особа яка вчиняє злочин, бажає заволодіти майном в будь-якому розумінні (чи то отримати на нього права, або одержати у зв'язку із фактичним заволодінням майном, певні матеріальні блага, уникнути витрат і т.д.). Тобто, в будь-якому випадку, до даної групи злочинів слід відносити тільки ті, вчиняючи які суб'єкт бажає набути для себе певних матеріальних благ.

До корисливих злочинів проти власності, що вчиняються неповнолітніми належать найрозповсюдженіші: крадіжка, грабіж, розбій, шахрайство.

Серед загальних ознак, що об'єднують різні злочини цієї групи вчені виділяють наступні: 1) незаконне, безоплатне одержання чужого майна на користь винного; 2) прагнення, спонукання до незаконного збагачення за рахунок чужого майна (корисливий мотив) [127].

Поряд із цим, вчені виділяють також некорисливі злочини проти власності, що також характеризуються кожним по різному.

Під некорисливими злочинами проти власності часто розуміються передбачені кримінальним законом суспільно небезпечні винні діяння, які посягають на право власності і вчиняються суб'єктом злочину шляхом спричинення майнової шкоди, без корисливого мотиву та без мети звернення майна, що виступає їх предметом, у свою користь чи в користь інших осіб [127].

Некорисливі посягання на власність, це злочини, які становлять зазначену групу, з суб'єктивної сторони характеризуються умисною (умисне знищення або пошкодження майна, погроза знищення майна) або необережною (необережне знищення або пошкодження майна, порушення обов'язків щодо охорони майна) формами вини [47].

Щодо сутності таких діянь, то учені дійшли певного консенсусу, оскільки Кримінальний кодекс України чітко визначає, що саме може підпадати під таку категорію злочинів, проте не зважаючи на це, існує ряд думок.

Окремої уваги, з огляду на подане вище визначення, заслуговують такі склади злочинів, як умисне пошкодження об'єктів електроенергетики (стаття 194 Кримінального кодексу України); самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво (стаття 197 Кримінального кодексу України) та придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного злочинним шляхом (стаття 198 Кримінального кодексу України). Як видається, ці склади злочинів слід відносити до системи злочинів проти власності у широкому (а не в тісному) розумінні. Законодавець же відніс ці норми до розділу VI «Злочини проти власності», чим, на думку вчених, порушив основний критерій систематизації норм Особливої частини Кримінального кодексу України [127].

Хоча загальна тенденція вчинення злочинних посягань неповнолітніми проти власності і не спрямована на некорисливі діяння проти власності чужих осіб, слід зауважити, що характеристики даного типу злочинності є досить не типовими та відрізняються особливим умислом та способом вчинення, а також кінцевою метою вчинення. Проте, поряд із цим, слід звернути увагу, що некорисливими злочинами проти власності, слід вважати такі діяння, що вчиняються неповнолітніми з метою знищення чи пошкодження майна. Тобто, за своєю суттю ці дії спрямовані на припинення можливості користуватись певною власністю потерпілій особі, проте в жодному разі не мають на меті отримання користі, від своїх діянь у вигляді заволодіння конкретною власністю чи правом на неї.

У якості підсумку до підрозділу слід звернути увагу на те, що автором досліджено та проаналізовано існуючі підходи до розуміння сутності категорії кримінально-правових ознак кримінальних правопорушень загалом та кримінальних правопорушень проти власності, що вчиняються неповнолітніми, зокрема (до них відносять такі: суспільну небезпечність, протиправність, що включає караність та винність, а поряд із цим, було досліджено особливості суб'єкта кримінального правопорушення проти власності, що вчиняється неповнолітньою особою).

Поряд із цим також з'ясовано поняття, сутність та підходи до класифікації відповідних злочинних посягань. Нами аргументовано, що кримінальні правопорушення проти власності, що вчиняються неповнолітніми можна розмежувати також: за ступенем суспільної небезпечності – невеликої тяжкості; середньої тяжкості; тяжкі; особливо тяжкі; за характером вчинення – насильницькі та не насильницькі; за сутністю вчиненого – корисливі (пов'язані із заволодінням майна для себе та пов'язані із заволодінням майна для інших осіб) та не корисливі.

1.4. Проблемні питання кваліфікації злочинів проти власності за матеріалами судової практики

Найбільш актуальним питанням юриспруденції є питання захисту відносин у сфері власності від посягань неповнолітніх суб'єктів злочинів. Оскільки питання ефективної та справедливої кваліфікації відповідної групи злочинів є важливою передумовою забезпечення

стабільності соціального та економічного розвитку країни, автором пропонується більш детально зупинитись на питаннях кваліфікації злочинів проти власності.

Надзвичайно важливим у цьому контексті є питання кваліфікації злочинів, передбачених статтями 185, 186, 187 та 190 Кримінального кодексу України, оскільки зазначені злочини є найбільш вчинюваними, відповідно до статистики наведеної в підрозділі 1.1.

Перш за все, на думку автора, слід звернути увагу на підходи до розуміння поняття, сутності та принципів кримінально-правової кваліфікації, оскільки зрозуміти процес, можна лише дослідивши його.

Кваліфікація злочинів за своїм змістом та значенням є основою процесу застосування кримінально-правових норм. Саме поняття кваліфікації злочинів широко використовується у кримінальному праві, кримінальному процесі, кримінології, судовій статистиці, в інших галузях права та юридичної науки, у правозастосовній практиці, однак законодавчого визначення не отримало. Найпоширенішим та загально визнаним є розуміння кваліфікації злочинів як встановлення та юридичного закріплення точної відповідності між ознаками вчиненого діяння і ознаками складу злочину, передбаченого кримінально-правовою нормою [128].

У науковій літературі з кримінального права виокремлюють такі принципи, із дотриманням яких має здійснюватися кваліфікація злочинів: 1) законність; 2) офіційність; 3) об'єктивність; 4) точність; 5) індивідуальність; 6) повнота; 7) вирішення суперечних питань на користь особи, дії якої кваліфікуються; 8) недопустимість подвійного інкримінування; 9) стабільність [129].

Системна поява проблем у сфері кваліфікації злочинів проти власності, що вчиняються неповнолітніми, дає підстави стверджувати про необхідність детального дослідження принципів такого процесу, адже завдяки даному елементу, дотримуються всі необхідні правові процедури та дається об'єктивна оцінка кримінальному діянню особи.

Перш за все, слід дослідити принцип законності, що має фундаментальне значення не лише для науки кримінального права, а й для всієї юриспруденції загалом.

Наразі в юридичній науці сформувалось загальне концептуальне розуміння як поняття законності в цілому (мається на увазі законність як принцип, як правовий режим, законність як метод [130]), так і законності як принципу організації і діяльності механізму держави. Так, законність часто описується як «суворе і неухильне слідування державними органами та посадовими особами закону в процесі застосування права» [131], або ж як «слідування праву органами держави і її громадянами» [132].

В контексті ж кримінального права, О. Навроцький звертає увагу, що найчіткіше дія цього принципу проявляється в таких положеннях: 1) фактичною підставою кваліфікації можуть бути лише дані, отримані відповідно до вимог кримінально-процесуального закону; 2) інформація, здобута без дотримання відповідних положень Кримінального-процесуального кодексу України, зокрема й оперативним шляхом, унаслідок примушування до давання показів, із фальсифікацією доказів, не повинна братися до уваги при кваліфікації вчиненого; 3) посягання кваліфікуються за законом, який набрав чинності до вчинення посягання. Це твердження ґрунтується на частині 2 статті 58 Конституції України [92], згідно з якою ніхто не може відповідати за діяння, котре на час вчинення не визнавалося законом як правопорушення [133; 134].

Поряд із цим, не менш важливим є принцип офіційності, який характеризує значення кримінально-правової кваліфікації діяння та визначає її юридичний статус. Тобто, кваліфікація злочину є правовою оцінкою діяння від імені органу виконавчої влади, уповноважених на такі дії відповідно до Кримінального процесуального кодексу України, а кваліфікація, здійснена у вирокі суду, що є в свою чергу судовою гілкою влади, здійснюється від імені держави [135].

Таким чином, слід підкреслити та погодись із іншими вченими, що лише відповідна процесуальна форма та здійснення такої діяльності органом, що на це уповноважений, дає підстави стверджувати про юридичну дійсність кваліфікації (неофіційна кваліфікація, яку здійснюють не уповноважені учасники процесу кримінально-правового значення не має).

Наступним є принцип об'єктивності, що розглядається вченими по різному, проте тлумачиться у більшості випадків однозначно. В правовій науці можна зустріти і таку назву даного принципу –

принцип об'єктивності та достовірності [136, с. 293; 137, с. 180], чи виділення двох вказаних принципів як самостійних [138, с. 6], або принципу достовірності, який за змістом ідентичний об'єктивності [139, с. 9]. Кайло І.Ю. [141]. виділяє принцип істинності, зміст якого зводиться до об'єктивності.

В системі ж принципів кримінально-правової оцінки діянь, кожен із елементів відіграє важливу роль, а зокрема принцип об'єктивності, що розуміється як встановлення у процесуальному порядку обставини справи (не на власний розсуд або вподобання) особою, що уповноважена на такі дії самостійно. Вказівки щодо кваліфікації діяння можуть бути дані лише в порядку, передбаченому законом [141; 142].

Тобто, в такому випадку об'єктивність розглядається не лише як всебічний розгляд конкретного явища, а й з урахуванням норми закону та суворо відповідно до процесуальної процедури.

Принцип точності, поряд із всіма іншими відіграє одну із найбільш важливих функцій. Перш за все, чинене суб'єктом злочину діяння, має бути кваліфіковане якомога точніше, з урахуванням усіх відповідних внесених змін та правок (із вказанням дати нової редакції, за наявності). Принцип точності включає в себе посилення на конкретний пункт та статтю закону (чи то кримінального чи інших), не залежно від практики скорочень чи узагальнень в юридичному документообігу [143].

Тобто, оскільки мова йде про вирішення долі конкретної особи (чи то злочинця чи то потерпілого) наукою кримінального права виведено один із найбільш важливих принципів кваліфікації суспільно-небезпечних діянь – принцип точності. Саме від повноти та деталізації сформульованих положень щодо кваліфікації діяння залежить кінцевий результат, як розслідування так і судового процесу.

Принцип індивідуальності кваліфікації. Цей принцип ґрунтується на вимогах частини 2 статті 61 Конституції України, яка передбачає, що юридична відповідальність особи має індивідуальний характер [92]. Отож, посягання кожної особи кваліфікується індивідуально, окремо, самостійно. Навіть співучасники одного й того ж злочину можуть нести відповідальність за різними нормами кримінального закону. Якщо кримінальний закон встановлює відповідальність у певній нормі, зважаючи на обставини, що характеризують

лише особу певного учасника злочину (наприклад, повторність), то за цією нормою кваліфікуються посягання лише суб'єкта, який наділений відповідними ознаками [134].

Слід звернути увагу також на принцип вирішення суперечних питань на користь особи, дії якої кваліфікуються, оскільки даний принцип також визначений у Конституції України (частина 3 статті 62) де чітко зазначено, що обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях [92].

Мова йде про те, що будь які неточності допущені законодавцем під час створення нормативно-правового акту, яким врегульовано дану сферу правовідносин чи сумніви які виникли у суб'єктів досудового розслідування, судового розгляду та інших уповноважених осіб, мають безальтернативно тлумачитись на користь особи, діяння якої кваліфікується.

Ще одним принципом визначеним Конституцією України є принцип недопустимості подвійного інкримінування, а враховуючи характер правовідносин які врегульовані даним положенням, його перш за все, слід використовувати під час кваліфікації суспільно-небезпечних діянь.

Конституція України у частині 1 статті 61 визначає, що ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те ж правопорушення [92].

Стосовно кваліфікації злочинів цей принцип означає: 1) посягання не може кваліфікуватися за нормою Особливої частини кримінального законодавства, якщо інша норма із інкримінованих особі повністю охоплює вчинене; 2) діяння, яке отримало правову оцінку як адміністративний проступок, не може одночасно бути ознакою злочину. На цьому принципі ґрунтується низка правил кваліфікації злочинів, одне з яких передбачає, що за конкуренції загальної і спеціальної норм вчинене кваліфікується за спеціальною нормою. Відтак що не можуть бути одночасно стосовно одного й того ж посягання застосовані і загальна, і спеціальна норми [133].

Принцип повноти кваліфікації. Полягає даний принцип у тому, що в процесі кваліфікації повинна бути надана правова оцінка всім діянням суб'єкта злочину, для отримання якомога більшої картини вчинення. Розстановка акцентів лише на окремій частині скоєного

чи на певній стадії є грубим порушення принципу повноти кваліфікації.

Вчені підкреслюють, що коли діяння вчинено за наявності одночасно кількох кваліфікуючих ознак, передбачених різними частинами або пунктами статті, воно кваліфікується за всіма частинами, пунктами статті, проте слід звертати увагу на поняття «конкуренції» положень Кримінального кодексу України, оскільки можлива ситуація коли одна стаття охоплює все вчинене суб'єктом злочину, а інша лише частину. В такому випадку слід кваліфікувати дії злочинця за статтею, що найбільш широко та повно охоплює вчинене [144].

І нарешті, принцип стабільності кваліфікації, на думку теоретиків кримінального права передбачає, що на всіх етапах розслідування та судового розгляду справи кваліфікація не може змінюватися довільно. Слід звернути увагу, що дана позиція знаходить своє відображення також і в інших галузях права.

Про важливість принципу стабільності для забезпечення належного процесу нормотворчості говор також Н. Крестовська [145, с. 380-381].

О. Шаган визначає принцип стабільності як вихідне положення імперативного характеру, що має своїм спрямуванням забезпечити прийняття стабільного нормативно-правового акта, який у подальшому повинен органічно інтегруватися в нормативну систему держави. Вищезначений принцип вона детермінує як формально-спеціальний. Під формально-спеціальним» слід розуміти такий принцип, який встановлює формальні вимоги до здійснюваної суб'єктами права юридично значущої діяльності [146].

Таким чином, автору слід підвести проміжний підсумок, щодо важливості та серйозності процесу кримінально-правової кваліфікації злочинів проти власності, що вчиняються неповнолітніми, оскільки даний процес є об'єктивним співвіднесенням ознак діяння вчиненого особою із ознаками конкретного кримінального правопорушення, вказаного у відповідній статті Кримінального кодексу України.

Окрім цього, всі зазначені принципи мають важливий та сутнісний характер при наданні кримінально-правової оцінки діянню неповнолітнього, оскільки від цього залежить подальший процес здій-

снення досудового розслідування та безпосередньо судовий розгляд, що впливатиме на рішення суду.

Разом із цим, слід надати характеристику злочинам проти власності, що вчиняються неповнолітніми аргументуючи її матеріалами судової практики. Як було зазначено у підрозділі 1.1., до таких злочинів відноситься крадіжка (стаття 185), грабіж (стаття 186) та розбій (стаття 187) Кримінального кодексу України. Саме ці склади злочинів із використанням матеріалів судової практики, автор пропонує дослідити.

Закон визначає крадіжку як таємне викрадення чужого майна [21]. В даному випадку, кримінальним законом визначено, що відповідний суб'єкт, який вчиняє даний злочин, має на меті уникнути контакту з особами, що фактично володіють річчю чи тими, хто володіє інформацією про можливе вчинення та може стати свідком даного правопорушення, тобто головною ознакою крадіжки – є таємність.

Дане положенні чітко відображається у Вироку від 27.03.2018 №454/2433/17 Сокальського районного суду Львівської області: «обвинувачений неповнолітній ОСОБА_2 31 серпня 2017 року приблизно в 18:00 годині знаходячись поблизу житлового будинку №68, який розташований на вулиці Б. Хмельницького у місті Сокаль Львівської області, скориставшись відсутністю нагляду, переслідуючи корисливий мотив, з метою вчинення таємного викрадення чужого майна, таємно викрав мопед «Хонда Діо», який належить ОСОБА_4, вартістю 5200 гривень . Після вчинення злочину втік, розпорядившись викраденим на власний розсуд».

Так, підкреслюється, що особа намагалась у будь-який спосіб уникнути контакту із володільцем та викрасти майно, що перебуває у його власності.

Крадіжка – завжди є усвідомленою, протиправною дією особи. Її сутність полягає в тому, що злочинець не має ніяких прав відносно майна, що викрадається, і вилучає його, усвідомлюючи протизаконність своїх дій (розуміючи, перш за все те, що це майно є для нього чужим), поряд із цим, майно вилучається без відома осіб, у власності чи під охороною яких воно знаходиться.

Дане твердження, відображується також у Вироку від 26.03.2019 № 1-кп/629/307/19 Лозівського міськрайонного суду Харківської

області: «29.12.2018 року близько 16:30 год. неповнолітні ОСОБА_1 та ОСОБА_2, за попередньою змовою між собою, прийшли до нежитлового домоволодіння, яке належить ОСОБА_8, розташованого за адресою: АДРЕСА_4. Знаходячись на території вказаного домоволодіння у неповнолітніх ОСОБА_1 та ОСОБА_2 виник умисел на таємне викрадення чужого майна. Реалізуючи свій злочинний умисел, усвідомлюючи суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачаючи його суспільно небезпечні наслідки і бажаючи їх настання, з корисливого мотиву, з метою наживи, впевнившись, що за їх діями ніхто не спостерігає, неповнолітні ОСОБА_1 та ОСОБА_2 викрали з території вказаного домоволодіння лом чорного металу, загальною вагою 69,2 кг на суму 406,20 гривень. Утримуючи при собі викрадене майно, неповнолітні ОСОБА_1 та ОСОБА_2 з місця події зникли, викраденим розпорядилися на власний розсуд, заподіявши потерпілому ОСОБА_8 майнову шкоду на вказану суму.»

Судова практика, має також випадки, коли крадіжка чужого майна здійснюється з відома та згоди особи, що його охороняє, проте слід підкреслити, що вчинення кримінального правопорушення у такому форматі, є змовою на спільне здійснення крадіжки.

Наприклад, у Вироку від 02.08.2019 № 1-кп/726/120/19 Садгірського районного суду м. Чернівців зазначено: «18.05.2019 року, близько 01 год. 30 хв., неповнолітній ОСОБА_2, за попередньою змовою з неповнолітнім ОСОБА_4 та особою, переслідуючи корисливу мету та мотив особистого збагачення, реалізуючи заздалегідь спланований злочинний умисел, спрямований на таємне викрадення чужого майна, розуміючи протиправний характер своїх дій та бажаючи настання їх негативних наслідків, перебуваючи на території домоволодіння, що розташоване по АДРЕСА_4, шляхом вільного доступу, викрали мотоблок марки «Zubr», модель JR-Q79 зеленого кольору, чим своїми умисними діями спричинили майнову шкоду ОСОБА_1 на загальну суму 12 000 гривень.»

Слід звернути увагу на те, що один із неповнолітніх взяв на себе зобов'язання за доглядом даного мотоблоку, але після того, як змовившись із своїм однолітком викрав даний транспортний засіб, його дії були кваліфіковані, як змова на спільне здійснення крадіжки.

Слід також звернути увагу на те, що вчинена крадіжка, в жодному разі не спричиняє появу права власності на викрадене майно, хоча останнє і знаходиться в фактичному розпорядженні крадія. Викрадаючи майно, особа прагне заволодіти ним фактично і привласнити собі, замінивши при цьому законного володільця, проте, навіть після вчинення цих дій, право власності на майно (як і можливість його фактичного поновлення, шляхом повернення майна) залишається за законним володільцем.

Наприклад, у тому-ж Вироку від 02.08.2019 № 1-кп/726/120/19 Садгирського районного суду м. Чернівців зазначено: «Речовий доказ – мотоблок марки «Zubr», модель JR-Q79 зеленого кольору, який повернутий потерпілому ОСОБА_6 під розписку, залишити останньому за належністю.».

Що фактично і слугує підтвердженням фактичного поновлення можливості власника володіти, користуватися та розпоряджатися своїм майном.

Тобто, наведені думки вчених та проаналізовані вироки судів дають підстави стверджувати, що крадіжкою є умисне та не насильницьке заволодіння чужим майном, вчинене таємно та протиправно.

Поряд із цим, слід звернути увагу, що під час кваліфікації, судами визначається необхідність належності об'єкту відповідних суспільних відносин. В даному випадку, об'єктом крадіжки є суспільні відносини власності, охоронювані Кримінальним кодексом України. Родовим об'єктом крадіжки визнаються відносини власності в їх широкому змісті, тобто суспільні відносини виробництва, розподілу й обміну матеріальних благ, призначених для колективного чи індивідуального споживання; відносини, що закріплюються і регульовані системою норм об'єктивного права [147].

Безпосереднім об'єктом варто визнати суспільні відносини конкретної форми власності, а також майнові інтереси власника. Тобто, для органів досудового розслідування є найбільш пріоритетною задачею, встановити безпосередній об'єкт злочину та його аргументовану приналежність до постраждалої особи та фактичну наявність цієї власності в особи, до моменту вчинення крадієм конкретних злочинних дій.

Важливо підкреслити також те, що об'єкт та предмет є категоріями, що співвідносяться, в одній площині та нерозривно, оскільки

предмети є матеріальною передумовою відносин, а також предметом посягання, що включається до об'єкта злочину. Тобто, питання розгляду відносин у сфері власності без безпосереднього зв'язку майна та права на нього взагалі не розглядається.

Аргументується дане твердження, перш за все на проаналізованій судовій практиці, а саме Вирок від 05.04.2017 № 1-кп/380/40/17 де Тетіївський районний суд Київської області визначив: «Судом встановлено, що 21.02.2017 року близько 10 години в м.Тетіїві Київської області неповнолітні ОСОБА_1 та ОСОБА_2 перебували в приміщенні шкільного туалету Тетіївського НВК «ЗОШ 1-3 ступенів-гімназія», що по вул.Володимирська,1, де на підвіконні побачили мобільний телефон Fly IQ 4413 Quad, в подальшому неповнолітній ОСОБА_1 діючи за попередньою злочинною змовою з неповнолітнім ОСОБА_2, за пропозицією ОСОБА_1, переслідуючи мету умисного, таємного викрадення чужого майна та незаконного збагачення за рахунок чужого майна, скориставшись тим, що за їхніми діями ніхто не спостерігає, шляхом вільного доступу, з підвіконня таємно, протиправно вчинили крадіжку вказаного мобільного телефону вартістю 1425грн. з сім-карткою оператора «МТС» вартістю 25грн. та картою пам'яті micro CD 4 Gb вартістю 110грн., який належить ОСОБА_6 та яким користувалась її неповнолітня дочка ОСОБА_7 В подальшому, неповнолітній ОСОБА_1 разом з неповнолітнім ОСОБА_2 з місця вчинення злочину зникли та розпорядилися викраденим майном на власний розсуд. Своїми умисними діями неповнолітній ОСОБА_1 та неповнолітній ОСОБА_2 спричинили потерпілій ОСОБА_6 збитків на загальну суму 1560грн.».

Вирок від 30.08.2019 № 1-кп/161/676/19 де Луцький міськрайонний суд Волинської області констатував: «Неповнолітній обвинувачений ОСОБА_2 01.03.2019 року близько 20.00 год., знаходячись поблизу житлового будинку №17, що по пр. Молоді у м. Луцьку, діючи умисно, з корисливих мотивів та керуючись метою незаконного заволодіння чужим майном, скориставшись неухважністю потерпілого ОСОБА_3, шляхом вільного доступу, таємно викрав мобільний телефон марки «Samsung Galaxy S8 SM-G950F 64 GB», чорного кольору, вартість якого згідно з висновком судово-товарознавчої експертизи №8184 від 26.03.2019 року становить 11, 747 гривень, чим спричинив потерпілому ОСОБА_3 матеріальної

шкоди на вищевказану суму.», також слугує підтвердженням наведеної вище тези.

Слід підкреслити, що предметом крадіжки є майно, яке не належить винному (тобто є для нього чужим), тобто коли особа, що отримала майно в тимчасове володіння і користування від іншої особи, самовільно (без відома володільця), вилучає його, в даному випадку, така особа вчиняє не крадіжку, а акт розпорядження цим майном, тобто здійснює одне зі своїх повноважень, хоча самоуправно.

Хоча на думку А. Піонтковського, такі дії повинні кваліфікуватися як крадіжка майна. Те чи інше майно на праві загальної власності може належати декільком особам: дружинам, членам кооперативу й ін. Майно, яке складає загальну спільну власність, у випадку, якщо один з його співвласників самовільно розпоряджається ним навіть на шкоду інтересам інших власників, також не може розглядатися як предмет крадіжки, тому що це майно для самовільно діючої особи не є чужим [148].

Об'єктивні ознаки вчинення крадіжки неповнолітніми складаються із наступних елементів: протиправність діяння, таємність вчинення, не насильницький характер дій, факт вилучення майна.

Об'єктивну сторону крадіжки можна розчленувати на дію, наслідок і на причинний зв'язок між дією і наслідком. Найважливішою ознакою, що виділяє крадіжку є таємний спосіб вилучення майна. Саме на це звертає увагу стаття 185 Кримінального кодексу України, визначаючи крадіжку як «таємне викрадення чужого майна» [21].

Способи вчинення крадіжок неповнолітніми, за даними із Єдиного реєстру судових рішень різняться від традиційних кишенькових, до найбільш креативних та небезпечних способів проникнення на територію чужої власності з метою викрасти майно, а саме:

1. За допомогою різноманітних форм зломів. Наприклад, як наведено у Вироку від 28.07.2018 № 423/3326/18 Попаснянського районного суду Луганської області «22.06.2017 у денний час доби, неповнолітній ОСОБА_1, ІНФОРМАЦІЯ_1, маючи злочинний умисел на таємне викрадення чужого майна, поєднане з проникненням у житло, через незачинену хвіртку паркану домоволодіння зайшов на територію внутрішнього двору вказаного домоволодіння та підій-

шов до будинку. Побачивши на вхідних дверях будинку навісний замок, неповнолітній ОСОБА_1 за допомогою фізичної сили руками зірвав його та проник до внутрішнього приміщення будинку»;

2. За допомогою розборів стельових перекриттів, видавлювання скла у вікні тощо. У вироку від 19.02.2019 № 1-кп/425/212/19 Рубіжанського міського суду Луганської області наведено наступне: «Реалізуючи свій спільний злочинний умисел, спрямований на таємне викрадення чужого майна, особа та неповнолітній ОСОБА_1 перелізли через паркан, що огороджує територію домоволодіння за вказаною адресою. Після чого, особа, шляхом зняття листу металу, яким було закрито вікно на горищі, незаконно проникла до приміщення гаражу, після чого відкрила ворота гаражу та неповнолітній ОСОБА_1 увійшов до його приміщення. Перебуваючи на території вказаного гаражу, особа та неповнолітній ОСОБА_1 побачили наявні там ацителеновий балон ГОСТ 949-73після чого, останні місце вчинення кримінального правопорушення покинули, викраденим розпорядившись на власний розсуд»;

3. За допомогою підбору відмичок до запірних пристроїв, або відмикання викраденим ключем. Дана ситуація наведена у Вироку від 19.06.2018 № № 492/576/18 Арцизького районного суду Одеської області: «02 березня 2018р., приблизно об 11 год. 00 хв., більш точного часу в ході судового слідства встановити не представилося можливим, неповнолітній ОСОБА_10, повторно, за попередньою змовою із неповнолітнім ОСОБА_9, перебуваючи в приміщенні гуртожитку № 2 Державного навчального закладу «Арцизький професійний аграрний ліцей», розташованого в будинку № 160 по вул.Центральна с.Теплиця Арцизького району Одеської області, із користі, з метою таємного викрадення чужого майна, взявши від кімнати № 17 зазначеного гуртожитку ключ зі стенду з ключами, який знаходився у приміщенні коменданта зазначеного гуртожитку, шляхом відмикання вхідних дверей зазначеної кімнати, проникли до неї, звідки, умисно, таємно викрали: грошові кошти у сумі 150,00 грн., які належать на праві приватної власності неповнолітньому потерпілому ОСОБА_11; мобільний телефон марки «Samsung Duos», б/в, вартістю 378,08 грн.; мобільний телефон марки «Samsung Verizon Galaxy S», б/в, вартістю 928,35 грн., які належать на праві приватної власності неповнолітньому потерпілому

ОСОБА_3, чим заподіяли матеріальну шкоду неповнолітньому потерпілому ОСОБА_11 на суму 150,00 грн., неповнолітньому потерпілому ОСОБА_3 на загальну суму 1306,43 грн., після чого з місця скоєння злочину зникли, а викраденим розпорядилися на свій розсуд»;

4. Кишенькові крадіжки, що є найбільш розповсюдженими серед неповнолітніх злочинців, віком від 16 до 18 років. Наприклад, як відображено у Вироку від 23.04.2018 № 1-кп/428/146/2018 Северодонецького міського суду Луганської області: «22 січня 2018 року, близько о 09 годині 00 хвилин, неповнолітній ОСОБА_6, ІНФОРМАЦІЯ_1, перебуваючи на другому поверсі Северодонецького професійного будівельного ліцею № 98, розташованого за адресою: Луганська область м. Северодонецьк, вул. Маяковського, 18 маючи раптово виниклий злочинний умисел спрямований на таємне викрадення чужого майна, шляхом вільного доступу переконавшись, що за його злочинними діями ніхто не спостерігає, таємно для оточуючих, реалізуючи свій злочинний умисел з кармана куртки, яка знаходилась на вішалці в коридорі на другому поверсі, викрав навушники «Ergo BT- 801» чорного кольору та Power Bank «VOLTEX VPBI – 220.11» в корпусі білого кольору, які належали неповнолітньому потерпілому ОСОБА_3, ІНФОРМАЦІЯ_6. Згідно з висновком товарознавчої експертизи № 19/113/9-3/257е від 28.02.2018 ринкова вартість викраденого майна, а саме навушників «Ergo BT-801» чорного кольору та Power Bank «VOLTEX VPBI – 220.11» в корпусі білого кольору, на момент вчинення кримінального правопорушення, з урахуванням вільного ціноутворення на території України, могла становити 556 гривень 07 копійок.»;

5. У результаті вільного доступу до відповідного майна. Як наприклад, зазначено у Вироку від 14.11.2018 № 1-кп/405/164/18 Ленінського районного суду м. Кіровограда: «23.03.2018 року близько 22.00 год. неповнолітній ОСОБА_4, ІНФОРМАЦІЯ_1, перебував в гостях у свого знайомого ОСОБА_5, який проживає за адресою: ІНФОРМАЦІЯ_5. В цей час неповнолітній ОСОБА_4, ІНФОРМАЦІЯ_1, помітив планшетний ПК «Matrix 818 3 G» який належить потерпілій ОСОБА_6, який на той час був на зберіганні у ОСОБА_5 Розуміючи те, що за ним ніхто не спостерігає, і його злочинні дії не будуть помічені, у неповнолітнього ОСОБА_4, ІНФОРМАЦІЯ_6,

виник умисел спрямований па таємне викрадення чужого майна. Реалізуючи свій злочинний умисел, діючи умисно та цілеспрямовано, переслідуючи мету власної наживи, неповнолітній ОСОБА_4, ІНФОРМАЦІЯ_6, взяв належний ОСОБА_6 планшетний ПК «Matrix 818 3 G», білого кольору вартістю 1125,00 гривень, та направився до ломбарду, де в подальшому збув викрадений ним планшет за грошові кошти в сумі 450,00 гривень. Викрадені гроші неповнолітній ОСОБА_4, ІНФОРМАЦІЯ_6 витратив на власні потреби.».

Таємним є таке викрадення чужого майна, що відбувається непомітно. Питання тлумачення поняття непомітності, слід розуміти відносно осіб, у володінні яких знаходиться майно. Існують приклади судових вироків, де під час викрадення присутні сторонні, якими можуть бути покупці в магазині, громадяни, що проходять повз місце вчинення та інші, проте, ці особи не мають жодних обов'язків по охороні чи догляду за майном.

Наприклад, як вказано у Вироку від 06.04.2018 № 1-кп/380/34/18 Тетіївського районного суду Київської області: «Судом встановлено, що 02.02.2018 року близько 22 години в с. Хмелівка Тетіївського району Київської області неповнолітній ОСОБА_2, ІНФОРМАЦІЯ_5, спільно з неповнолітнім ОСОБА_1, ІНФОРМАЦІЯ_1, та малолітнім ОСОБА_9, ІНФОРМАЦІЯ_10, перебуваючи на вул. Свято-Троїцька, діючи за попередньою змовою групою осіб, переслідуючи мету таємного викрадення чужого майна та привласнення його з корисливих мотивів, користуючись відсутністю сторонніх осіб та власника, незаконно, таємно від оточуючих, здійснили крадіжку 50м кабелю ТПП 10x2, вартістю 880грн., після чого, діючи з єдиним злочинним умислом на викрадення кабелю, перейшли на вул. Свободи, де здійснили крадіжку 40м кабелю ТПП 10x2, вартістю 704грн., в подальшому перейшли на вул. Польову, де здійснили крадіжку 120м кабелю ТПП 10x2, вартістю 2112грн. В подальшому, неповнолітні ОСОБА_2, ОСОБА_1 та малолітній ОСОБА_9 з місця вчинення злочину зникли та розпорядилися викраденим майном на власний розсуд. Своїми злочинними діями неповнолітні ОСОБА_2, ОСОБА_1 та малолітній ОСОБА_9 спричинили ПАТ «Укртелеком» матеріального збитку на загальну суму 3696грн.».

Так, А. Санталів взагалі не згадує про третіх осіб, вважаючи їхню чи присутність відсутність байдужим для рішення питання про наявність крадіжки [149]. Однак треті особи – це очевидці, що у разі потреби можуть перешкоджати злодію в здійсненні розкрадання, а також можуть згодом впізнати його, як винного, і викрадач прекрасно це усвідомлює. У зв'язку з цим розкрадання буде таємним тільки в тих випадках, коли злочинець вилучає майно способом, непомітним для третіх осіб [150].

У випадку втрати ознаки таємності крадіжка набуває ознаки відкритості та трансформується в грабіж. Проте, Кримінальний кодекс України поняття таємності надає у розгорнутому тлумачення, а саме – не визначаючи кількість та коло осіб, по відношенню до яких злочин вчиняється таємно. Тобто, злочин є таємним, навіть якщо потерпілий чи сторонні особи хоча і присутні на місці злочину, але не усвідомлюють протиправного характеру дій винного.

Наприклад, Вирок від 09.01.2018 № 1-кп/401/65/18 Світловодського міськрайонного суду Кіровоградської області характеризує наведений приклад на прикладі реальної події: «28 червня 2016 року, близько 20 години 00 хвилин, неповнолітній ОСОБА_4 та неповнолітній ОСОБА_3 ...з корисливих мотивів, з метою незаконного збагачення, виник злочинний задум на таємне викрадення чужого майна, а саме: оптично-волоконного кабелю належного ПП «CityNet», для подальшої його реалізації. Досягши спільної згоди ... чітко усвідомлюючи протиправний характер своїх дій, розуміючи, що їх злочинні дії нікому не помітні та діючи цілеспрямовано, бажаючи настання суспільно негативних наслідків, за допомогою принесених з собою кусачок, таємно демонтували та викрали оптично-волоконний кабель належний ПП «CityNet» довжиною 400 метрів».

Таємним визнається, наприклад, викрадення речей з автоматичних камер схову. Злочинець, тим чи іншому способом шифр, що довідався, і викрадає з чарунки камери схову речі, що там знаходяться, не побоюється, що є присутні, які можуть запідозрити у ньому злодія, тому що вони не знають і не можуть знати, що особа, яка натискає на циферблаті строго визначену комбінацію цифр, відому лише власнику речей, насправді злочинець [151].

У випадках заволодіння паспортами чи іншими важливими документами громадян, коли намір злодія був спрямований на викра-

дення матеріальних цінностей (наприклад, викрадено кожух, у якому виявився і паспорт потерпілого), учинене варто кваліфікувати як крадіжку і додаткової кваліфікації не потрібно. Якщо ж намір був спрямований спеціально на викрадення таких документів і при цьому злодій заволодіває матеріальними цінностями потерпілого, все скоєне треба кваліфікувати по сукупності ст.185 та відповідної статті КК України [21].

Даний приклад аргументується, зокрема Вироком від 21.09.2018 № № 385/878/18 Гайворонського районного суду Кіровоградської області: «20.04.2018 року близько 22.40 години, знаходячись по провулку Вокзальному, 1, м. Гайворон, Кіровоградської області біля кафе-бару «Каштан», в неповнолітнього ОСОБА_1, 2001 року народження, та неповнолітнього ОСОБА_2, 2003 року народження, які побачили на паркані чоловічу сумку типу «барсетка», яка тимчасово вибула з-під контролю власника, виник спільний злочинний намір на таємне викрадення зазначеного чужого майна, тобто заздалегідь домовилися про спільне вчинення корисливого злочину...одержавши можливість у протиправний спосіб таємно заволодіти чужим майном шляхом вільного доступу, неповнолітній ОСОБА_1 спільно з – неповнолітнім ОСОБА_2 викрали грошові кошти на загальну суму 500 гривень, якими в подальшому розпорядились на власний розсуд, придбавши продукти харчування, а чоловічу сумку типу «барсетка», чоловічий гаманець, паспорт громадянина України та інші в ній речі, без їх огляду, викинули на місці події, після чого залишили місце злочину».

Разом із тим, надаючи аналіз грабежу, слід звернути увагу на тонку лінію розмежування даного виду майнового злочину та суміжного – розбою, а саме тому, нами пропонується розглядати дане питання комплексно, із використанням судової практики.

Грабіж передбачений статтею 186 Кримінального кодексу України та розбій сттею 187 відповідного кодексу носять приблизно однаковий характер, хоча і розмежовуються способом вчинення та кінцевим результатом кримінального правопорушення [21].

Кримінальне право України, традиційно ототожнює назву розділу, у якому визначені конкретні статті з родовим об'єктом злочинів, що охоплюються вказаними у ньому статтями. Тобто злочини, визначені відповідними статтями посягають на відносини у сфері вла-

ності. Проте слід звернути увагу на певні особливості, а саме: грабіж, за своєю сутністю – є заволодінням чужим майном у відкритий спосіб, поєднаним із насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я особи, або погрозою застосуванням такого насильства, проте, поряд із цим, розб'єм охоплюються не лише відносини власності, а також і життя та здоров'я особи-потерпілого.

Наприклад, як визначено у Вироку від 16.01.2019 № 568/1520/18 Радивилівського районного суду Рівненської області «20 жовтня 2018 року приблизно о 11 год. 00 хв. годині неповнолітній ОСОБА_1 прийшов до господарства ОСОБА_4, ІНФОРМАЦІЯ_3, що за адресою АДРЕСА_2, де допомагав їй малолітньому сину ОСОБА_7, ІНФОРМАЦІЯ_4, по господарству. Під час виконання робіт неповнолітній ОСОБА_1, в присутності малолітнього ОСОБА_7, на тумбочці поблизу підсобного приміщення виявив ящик, у якому в згортку із тканини знаходились грошові кошти, ОСОБА_1...вийняв із згортку із тканини грошові кошти в сумі 800 гривень, а присутній у цей момент малолітній ОСОБА_7 заперечив неповнолітньому ОСОБА_1 у заволодінні грошовими коштами, на що останній відреагував та повернув грошові кошти в сумі 100 гривень...а інші наявні у його руці викрадені грошові кошти в сумі 700 гривень перемістив до кишені своїх штанів. В результаті протиправних дій, ОСОБА_1 заподіяв матеріальну шкоду потерпілій ОСОБА_4 в сумі 700 гривень 00 копійок».

Що характеризувано однаково як органами досудового розслідування так і судом – як вчинення грабежу, проте, слід звернути увагу на протилежний приклад. А саме, як вбачається у Вироку від 15.04.2019 № 405/948/18 Ленінського районного суду м. Кіровограда: «Перебуваючи біля магазину «Мелодія», який розташований на вказаній вулиці, вони побачили раніше незнайомого їм ОСОБА_12, який тримав у руці пакети. В цей момент у ОСОБА_10 виник умисел, спрямований на заволодіння чужим майном. Так, він запропонував своєму товаришу ОСОБА_11 скоїти відкрите заволодіння майном, яке належить ОСОБА_12 На пропозицію ОСОБА_11 надав свою добровільну згоду. Діючи умисно та цілеспрямовано, з корисливих спонукань, повторно неповнолітній ОСОБА_10, перебуваючи біля будинку №9 по вул. В. Перспективна в м. Кропивницький, підбіг до потерпілого, перебуваючи за спиною останнього, наніс йому

один удар ногою в область ніг чоловіка і штовхнув обома руками в спину останнього. В результаті цього ОСОБА_12 втратив рівновагу та впав на землю. Продовжуючи реалізовувати свій злочинний корисливий умисел, поєднаний із застосуванням насильства, небезпечним для здоров'я потерпілого, неповнолітній ОСОБА_10 наніс як мінімум 2 удари ногою в область голови і тулуба ОСОБА_12, який лежав в цей час на землі, чим спричинив тілесні ушкодження у вигляді закритого міжвертлюгового перелому лівої стегнової кістки зі зміщення м та садна спинки носа, які відносяться до категорії тілесних ушкоджень середнього ступеню тяжкості, по критерію розладу здоров'я строком понад 21 добу.».

Саме у характерній, суттєвій суспільній небезпечності і полягає основна відмінність між грабежом та розбоєм, так як розбій – злочин, що вчиняється неповнолітнім, носить особливо високу суспільну небезпечність для всіх оточуючих.

В свою чергу, грабiж безпосередньо пов'язаний із врегульованими законом суспільними відносинами власності (правом власності на майно), тому безпосереднім об'єктом грабежу є суспільні відносини у сфері власності, а додатковим безпосереднім об'єктом – свободу й тілесну недоторканність особи. Розбій же відноситься до найбільш небезпечних корисливо-насильницьких злочинів, оскільки в результаті його вчинення обов'язково буде завдано шкоди двом об'єктам – як праву власності особи так і життю і здоров'ю.

З об'єктивного боку розбій учиняється у формі нападу з метою заволодіння чужим майном, поєднаного з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу, або з погрозою застосування такого насильства. Характерною спільною ознакою цих злочинів є посягання на право власності. Знання про власність в теорії і практиці кримінального права є сталим, вони формують її як не природну даність, а соціальний конструкт [152].

В. Ємельянов зазначає: «Нерідко як контраргумент використовується теза про те, що при викраденні майна викраденій речі ніякої шкоди не заподіюється, тому майно не є об'єктом злочину. Проте ця теза теж є не чим іншим, як результатом змішування понять. Дійсно, конкретній викраденій речі ніякого збитку не заподіюється і заподіяно бути не може, оскільки не для того ця річ викрадалася, щоб заподіяти їй шкоду, а для того, щоб отримати з цього якусь ко-

ристь. Збиток заподіюється майну власника як сукупності майнових благ, як деякій майновій масі, наявному майновому фонду, що реально зменшується за рахунок викрадення тієї або іншої речі» [153].

Таким чином, слід констатувати, що як вказується у Вироку від 18.04.2019 № 405/2061/18 Ленінського районного суду м. Кіровограда: «04.12.2017 року близько 23.00 год., неповнолітній ОСОБА_5 разом з невстановленою досудовим розслідуванням особою, знаходячись біля буд. №7 АДРЕСА_3. АДРЕСА_4, помітили раніше незнайому йому потерпілу ОСОБА_2, яка, проходячи повз них, розмовляла по телефону, та підійшла до під'їзду №3 вищевказаного будинку. В цей момент у неповнолітнього ОСОБА_5 та невстановленого досудовим розслідуванням особи виник умисел на відкрите викрадення чужого майна, а саме мобільного телефону який належить потерпілій ОСОБА_2. Реалізуючи свій злочинний умисел, особи... попрямували за потерпілою ОСОБА_2, після чого невстановлена досудовим розслідуванням особа нанесла потерпілій ОСОБА_2 один удар в область щелепи з ліва, від чого потерпіла ОСОБА_2 похилилась, але не впала. Після чого, неповнолітній ОСОБА_5...наніс один удар рукою потерпілій в область грудної клітини, від чого остання впала на землю, чим завдав останній тілесні ушкодження, у вигляді саден...продовжуючи злочинний умисел...відкрито заволоділи у потерпілої ОСОБА_6 належним їй мобільним телефоном марки «Samsung S5610» вартістю 450 грн., в якому знаходилась карта пам'яті «Team Micro SDHC 4 GB Class (TUSDH4GCL402)» вартістю 110,00 грн.».

Слід, акцентувати увагу на тому, що хоч зловмисниками і були нанесені пошкодження володільцю даного засобу зв'язку, проте сам пристрій, що був основним об'єктом посягання пошкоджений не був.

Подібний приклад, можна навести також, аналізуючи судову практику за категорією розбійних нападів, а саме, як зазначено у Вироку від 21.02.2019 № 184/2519/18 Орджонікідзевського міського суду Дніпропетровської області: «ОСОБА_1 прибувши в магазин «Джерело», розташований по вул. Партизанська 1/1 м. Покров (Орджонікідзе) Дніпропетровської області, з метою заволодіння чужим майном, діючи з корисливих мотивів, за попередньою змовою групою осіб, напав на реалізатора магазину ОСОБА_4, та погрожуючи

останній застосуванням насильства небезпечного для життя і здоров'я, що виразилося в направленні на неї пневматичного пістолета по виду схожого на вогнепальну зброю – пістолет «Макарова», став вимагати від ОСОБА_9 передачі йому всіх грошових коштів, що знаходяться в касі магазину. ОСОБА_4 реально сприймаючи погрози неповнолітнього ОСОБА_1 як небезпечні для життя і здоров'я, передала останньому гроші в сумі 59 гривень, і ОСОБА_1 заволодів вказаними грошима, після чого відкрито заволодів пляшкою пива «Оболонь Живе» вартістю 15 гривень 50 копійок, що знаходилася в холодильнику магазину «Джерело» по вул. Партизанська 1/1 м. Покров (Орджонікідзе) Дніпропетровської області. Разом з викраденим майном ОСОБА_1 втік у бік «Зони відпочинку» м. Покров (Орджонікідзе) Дніпропетровської області, де його чекала Інша Особа, передавши викрадене майно останньому. Після чого, ОСОБА_1 та Інша Особа, з місця вчинення злочину разом втекли, розпорядившись викраденим майном на власний розсуд, чим заподіяли потерпілій ОСОБА_10 – власниці магазину «Джерело», матеріальний збиток на загальну суму 74 гривні 50 копійок.».

Під час учинення грабежу та розбою відбувається викрадення рухомого майна. І для грабежу, і для розбою характерне відкрите його викрадення. Грабіж може вчинятися без застосування насильства та із застосуванням його, а розбій завжди вчиняється шляхом насильства. Різниця між складами полягає в ступені небезпечності насильства для життя і здоров'я особи.

Сутність поняття «насильство» не закріплено кримінально-правовими нормами, а підходи визначені у науковій літературі автором розглянуто в рамках класифікації корисливих злочинів проти власності, що вчиняються неповнолітніми на насильницькі та не насильницькі.

Судова практика у даному випадку апелює різноманітними прикладами, а саме: як зазначено у Вироку від 18.03.2019 № 537/4641/18 Крюківського районного суду міста Кременчука Полтавської області «22.06.2017 приблизно о 00 годині 30 хвилин, ОСОБА_1, перебуваючи поблизу кінотеатру «Ювілейний», що розташований за адресою: м. Кременчук, вул. Республіканська 63, в ході конфлікту з раніше невідомим йому громадянином ОСОБА_4, наніс останньому тілесні ушкодження від яких потерпілий впав, та з

його плеча впала належна йому сумка з особистими речами, виявивши яку, у ОСОБА_1 виник злочинний умисел направлений на незаконне збагачення шляхом відкритого викрадення чужого майна.».

Психологічне насильство характеризують як пов'язане з тиском однієї людини на психіку іншої через навмисні словесні образи або погрози, переслідування, залякування, які доводять постраждалого до стану емоційної невпевненості, втрати здатності захистити себе й можуть заподіяти або заподіяли шкоду психічному здоров'ю. Економічне насильство називають навмисні дії, спрямовані на те, щоб позбавити постраждалого житла, їжі, одягу та іншого майна чи коштів, на які він має законне право. Такі дії можуть заподіяти шкоду фізичному чи психічному здоров'ю або навіть призвести до смерті постраждалого [154].

Прикладом даного виду насильства може слугувати ситуація наведена у Вироку від 23.05.2019 № 756/3363/17 Оболонського районного суду м. Києва: «Неповнолітній ОСОБА_11, ІНФОРМАЦІЯ_2 приблизно о 17 годині, знаходячись за адресою: АДРЕСА_2, із погрозою застосування фізичного насильства заволодів чужим майном, а саме: мобільним телефоном та грошовими коштами в сумі 28 гривень, які належали ОСОБА_9 та якими користувався неповнолітній ОСОБА_8, ІНФОРМАЦІЯ_3. Так, неповнолітній ОСОБА_11, 30.12.2016 приблизно о 17 годині знаходячись на парковці гіпермаркету «Ашан-Біличі» по вул. Берковецька, 6 у м. Києві, звернув увагу на раніше незнайомого йому неповнолітнього ОСОБА_8 і в цей час ОСОБА_11 вирішив із погрозою застосування кухонного ножа незаконно заволодіти чужим майном. З метою реалізації свого злочинного умислу, направлено на заволодіння чужим майном громадян, ОСОБА_11 підійшов до неповнолітнього ОСОБА_8, та, діставши з правої кишені куртки кухонний ніж, погрожуючи таким чином, сказав неповнолітньому ОСОБА_8 віддати йому гроші та мобільний телефон, на що останній погодився. Реалізуючи свій злочинний умисел, направлений на заволодіння чужим майном, ОСОБА_11, за допомогою кухонного ножа погрожуючи застосуванням фізичного насильства, яке є небезпечним для життя та здоров'я, з метою обернення на свою користь та особистого збагачення заволодів чужим майном, що знаходилось у володіння неповнолітнього ОСОБА_8, а саме: грошовими коштами в сумі 28 гривень та мобі-

льним телефоном Huawei Y5II, чорного кольору, вартістю 2999 гривень, а всього майном на загальну суму 3027 гривень. Заволодівши чужим майном, ОСОБА_11 з місця вчинення злочину зник.».

У чинному Кримінальному кодексі України, зміст викрадення не розкривається, хоча статтею 186 відповідного Кодексу визначено, що грабіж – це відкрите викрадення чужого майна. Крім того, у кримінальному законі щодо діяння «грабіж» поняття викрадення містить указівку водночас на діяння як ознаку об'єктивної сторони складу злочину й на суспільно небезпечний наслідок.

Дане твердження, знаходить своє відображення у Вироку від 13.03.2019 № №195/416/18 Томаківського районного суду Дніпропетровської області, а саме: «Реалізуюючи свій злочинний умисел, спрямований на відкрите викрадення будь-якого майна належного ОСОБА_8, ОСОБА_1 для забезпечення вільного доступу у приміщення будинку ввів в оману ОСОБА_8, яка в ньому проживає...коли потерпіла відчинила двері, ОСОБА_1 разом з ОСОБА_2 проникли до приміщення житлового будинку...почали обшукувати кімнати будинку, при цьому ОСОБА_8 знаходилась в центральній кімнаті будинку та спостерігала за діями ОСОБА_1 і ОСОБА_2 Реалізуюючи свій злочинний умисел, спрямований на відкрите викрадення майна, ігноруючи вимогу потерпілої ОСОБА_8 припинити злочинні дії, неповнолітній ОСОБА_1 умисно, відкрито, повторно, з корисливих мотивів викрав гроші в сумі 8 грн. належні ОСОБА_8, чим спричинили потерпілій майнову шкоду на вказану суму.».

Стаття 187 Кримінального кодексу України, вказує одну із ознак об'єктивної сторони відповідного складу злочину, а саме, законодавцем використано поняття «заволодіння», проте не вказано, що конкретно охоплюється цим поняттям.

Р. Максимович не погоджується з думкою, що склади злочинів грабіж і розбій можуть бути вчинені з будь-яких мотивів, оскільки в теорії кримінального права є позиція, згідно із якою для цих та інших форм розкрадання характерним є корисливий мотив. Відсутність такого мотиву може бути підставою для іншої кримінально-правової оцінки відповідного суспільно небезпечного діяння (наприклад, за ст. 356 КК «Самоправство») [155].

Дане твердження відображується у Вироку щодо вчинення грабежу від 21.08.2019 № 142/1057/18 Піщанського районного суду

Вінницької області: «07 жовтня 2018 року, приблизно о 10 годині, в смт.Піщанка Піщанського району Вінницької області, біля старого кладовища, що по вулиці Короленка, на дорозі, неповнолітній ОСОБА_1, з корисливих спонукань, маючи на меті умисел на відкриті заволодіння чужим майном, з метою обернення його на свою користь, бажаючи протиправно збагатитися за рахунок чужої власності, усвідомлюючи, що вчиняє протиправно та бажаючи діяти саме таким чином, підійшов до ОСОБА_2, в якого у правій руці знаходились грошові кошти, та реалізуючи свій злочинний задум, усвідомлюючи, що діє відкрито, ривком, вирвав правою рукою з рук ОСОБА_2 грошові кошти в сумі 400 (чотириста) гривень. Після чого, ОСОБА_1 з місця пригоди зник та в подальшому грошові кошти заховав під камінь біля громадського туалету, на території автовокзалу, що за адресою: вул.Привокзальна,8 в смт.Піщанка Піщанського району Вінницької області», а також у Вироку щодо вчинення розбою від 12.03.2019 № 161/20010/18 Луцького міськрайонного суду Волинської області: «Неповнолітній ОСОБА_5 18.09.2018 близько 20.00...з корисливих мотивів та керуючись метою відкритого заволодіння чужим майном, відкрито заволодів речами неповнолітнього ОСОБА_2 ...неповнолітній ОСОБА_2, побачивши злочинні дії ОСОБА_5, почав чинити опір та намагався утримати належні йому речі. З метою подолання опору потерпілого та доведення злочину до кінця ОСОБА_5 здійснив напад на потерпілого, застосувавши до останнього насильство, яке є небезпечним для життя та здоров'я особи....чим завдав потерпілому ОСОБА_2 матеріальну шкоду на загальну суму 663,17 грн.».

Предметом грабежу та розбою є майно, що характеризується трьома основними ознаками: 1) фізичною, тобто сукупністю речей матеріального світу, які можна вилучити, привласнити, спожити, пошкодити, знищити; 2) економічною, або вартісною, грошовою; 3) юридичною: право на майно належить його власникові, фізичній чи юридичній особі, а для злочинця воно завжди є чужим [156]. Таким чином, ученими підтверджується неможливість вчинення грабежу або розбою по відношенню до нерухомого майна, або такого майна на яке у потерпілого немає прав, або такого, що не становить економічної (грошової) вартості.

Вказаним ознакам, може відповідати приклад наведений у Вироку від 21.01.2019 № 520/2373/18 Київського районного суду м. Одеси: «ОСОБА_3 і ОСОБА_9 та неповнолітні: ОСОБА_1, ОСОБА_4, ОСОБА_5... визначили об'єктом свого злочинного посягання майно, що належить неповнолітньому ОСОБА_19, який йшов по вказаній вулиці. Реалізуючи злочинний намір, вони вп'ятьох наздогнали ОСОБА_19 на території стадіону, де застосували до потерпілого ОСОБА_19 насильство, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого. Після чого відкрито викрали у неповнолітнього ОСОБА_19 мобільний телефон «Nokia 107» в корпусі чорно-білого кольору...мобільний телефон «Nokia RM 843»...навушники чорного кольору моделі «GoPlay»...дитячий пневматичний пістолет виготовлений з металу чорного кольору «ZM 26», чим завдали потерпілому матеріальний збиток на загальну суму 10000 грн.».

Грабіж закінчується із моменту фактичного заволодіння майном, ученими підтримується позиція, що цей момент настає із появою в злочинця реальної можливості розпорядитися цим майном (винести, передати іншим особам тощо). Якщо особа, котра протиправно заволоділа майном, такої реальної можливості не мала, її дії варто розглядати як замах на грабіж. Особливість різноманітності грабежу та розбою полягає також у тому, що розбій вважається закінченим із моменту нападу, небезпечного для життя чи здоров'я, незалежно від того, чи заволодів злочинець чужим майном.

У роз'ясненнях Пленуму Верховного Суду України зазначено, якщо особа, котра протиправно заволоділа майном, такої реальної можливості не мала, її дії варто розглядати залежно від обставин справи як закінчений чи незакінчений замах на вчинення відповідного злочину [121].

Прикладом із судової практики, що може підтвердити дану тезу, може слугувати Вирок від 23.01.2019 № 465/3874/17 Франківського районного суду м. Львова: «27.04.2017 неповнолітній ОСОБА_1, діючи групою осіб із ОСОБА_2...з метою незаконного збагачення, під'їхали на мопеді до потерпілого...вирвав гаманець, який належав потерпілому ОСОБА_8 та у якому знаходились грошові кошти на загальну суму 1000 доларів США та 4748 грн. та передав його ОСОБА_1. В подальшому, при спробі потерпілого ОСОБА_8 протидіяти незаконним діям та повернути належне йому майно, ОСО-

БА_2 спільно з ОСОБА_1 з метою доведення злочину до кінця та втечі з місця події, нанесли потерпілому ОСОБА_8 удари по обличчю, голові та тілу... враховуючи вищевикладене, ОСОБА_2 діючи групою осіб з ОСОБА_1 виконали всі дії, які вважали необхідними для доведення злочину до кінця, однак злочин не було закінчено з причин, що не залежали від їх волі, оскільки останні були затримані очевидцями вчиненого злочину.» та Вирок від 27.05.2019 № № 658/1461/18 Каховського міськрайонного суду Херсонської області, де зазначено, що: «ОСОБА_2, діючи за попередньою змовою з ОСОБА_3, ІНФОРМАЦІЯ_1, 27 березня 2018 року, приблизно о 16.30 год, рухаючись по вулиці Першо-травневій в м. Каховка, біля житлового будинку №26, розташованого на даній вулиці, зустріли потерпілого ОСОБА_6, ІНФОРМАЦІЯ_4, та застосувавши до нього фізичний вплив, який мав прояв у заламуванні рук, зобов'язали його пройти з ними до території колишнього парку атракціонів м. Каховка, де, переслідуючи прямий злочинний умисел та корисливий мотив, на-правлені заволодіння майном потерпілого ОСОБА_6, з метою особистого незаконного збагачення, усвідомлюючи суспільно-небезпечний характер своїх дій, передбачаючи суспільно-небезпечні на-слідки та бажаючи їх настання, вчинили напад на потерпілого ОСОБА_6, поєднаний з погрозою застосування насильства, небезпечного для життя та здоров'я останнього, що мало прояв у демон-страції ОСОБА_2 та ОСОБА_3 ножів, та приставлянні ОСОБА_3 ножа до шиї потерпілого, подавляючи таким чином його волю до здійснення опору, заволоділи мобільним телефоном ОСОБА_6 марки «Fly», модель FS407, чорного кольору, імеї 1: НОМЕР_2, імеї 2: НОМЕР_3, вартість якого відповідно висновку судово-товарознавчої експертизи №1273-МТ від 20.04.2018 року становить 533 грн 33 коп, а також сім-карткою мобільного оператора «МТС» № НОМЕР_4 та флеш-карткою «Транс-лейт», об'ємом 8 ГБ, які знаходилися в кармані куртки потерпілого, чим спри-чинили йому матеріальну шкоду на суму 533 грн 33 коп.».

Суб'єктом грабежу й розбою може бути лише фізична осудна особа, яка досягла 14 років (громадянин України, іноземець або особа без громадянства) [21]. На окрему увагу заслуговує насильницький спосіб поведінки суб'єктів насильницького грабежу та розбою, що є спільною рисою зазначених діянь. У роботах багатьох

учених висловлюються думка, що саме насильницький спосіб поведінки, а не найпоширеніше спонукання людської діяльності до отримання незаконної вигоди варто визнати характерною особливістю грабежів і розбоїв [157; 13].

Таким чином, слід підсумувати наступне, що питання кваліфікації злочинів проти власності, що вчиняються неповнолітніми є досить серйозним з огляду на необхідність врахування всіх ознак правопорушення вчиненого особою та об'єктивного, точного та повного їх порівняння із визначеними у Кримінальному кодексі України положеннями. Окремі питання кваліфікації злочинів проти власності та їх розмежування між собою (в частині вчинення неповнолітніми крадіжок, грабежів та розбоїв) вказані у Постанові пленуму Верховного суду України.

Поряд із цим, судовою практикою підтверджується теза про те, що за вчинення крадіжок неповнолітніх, майже не засуджують до позбавлення волі, а використовують заходи виховного характеру. Більшість злочинів проти власності, вчиняється неповнолітніми таємним способом, а якщо діяння і носить ознаки грабежу, особа, що його вчинили частіше зникає з місця вчинення правопорушення, а ніж вступає у відкрите протистояння. Поряд із цим, існує проаналізована судова практика у справах щодо розбоїв, характерним для яких є нанесення тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, здебільшого групами неповнолітніх віком від 16 до 18 років, або із застосуванням знарядь вчинення злочину, наприклад ножів, бучок, кийків, обрізків залізних труб та інших предметів, що можуть, за умови не цільового використання становити загрозу для оточуючих.

Висновки до розділу 1

1. На підставі проаналізованої наукової та навчальної літератури, а також статистичної інформації з офіційних джерел, вдалось додатково аргументувати поняття злочинності, з'ясувати поняття структури злочинності та окреслити її сутність, вивести комплексний підхід до врахування показників під час розрахунку. Поглиблено знання щодо злочинності неповнолітніх, шляхом додаткової аргументації її поняття та структури, а також, на підтвердження отриманих теоретичних положень, було проаналізовано статистичну інформацію, надану Офісом Генерального Прокуро-

ра, щодо кількості вчинених злочинів, структури злочинності в Україні та інших показників необхідних для аргументації положень дослідження.

1.1. Злочинністю є деструктивна (для конкретного суспільства) діяльність окремих осіб чи їх груп на певній конкретній території, що чітко визначена законодавцем як така, за яку особі встановлюється покарання.

1.2. Найбільш розповсюдженою категорією злочинів – є злочини проти власності. Проте, належить також врахувати наступне – щороку зростає частка вчинюваних злочинів неповнолітніми. Наведену інформацію відображено в Єдиному звіті про кримінальні правопорушення по державі, а нами, в свою чергу було опрацьовано період з 2016 по 2019 рік та з'ясовано, що частка відповідних злочинів, за вказаний період переростає з кількісного в якісний показник, а це дає підстави для проведення подальших розвідок в даному науковому напрямі.

1.3. Структура злочинності в середньому виглядає наступним чином: проти власності – 4, 670 злочинів (30%); проти життя та здоров'я особи – 502 злочини (5.5%); у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів 201 злочин (1.9%); проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та злочини проти журналістів 63 злочини (0.83%).

2. Проаналізовані дані, щодо виокремлення форм вчинення злочинів проти власності, що найбільше розповсюджені серед неповнолітніх, дають змогу стверджувати, що як крадіжка, грабіж так і розбій чи шахрайство можуть вчинятись у різноманітних формах, проте враховуючи особливості кваліфікації слід підкреслити ряд особливих ознак. Найбільш розповсюдженою формою вчинення злочинів проти власності, з урахуванням тенденції до комп'ютеризації суспільства та переведення реальних грошей та активів у інтернет-еквівалент, є вчинення майнових злочинів із застосуванням комп'ютерних пристроїв.

2.1. Кримінальними правопорушеннями проти власності, що вчиняються неповнолітніми є спектр визначених Кримінальним кодексом України діянь, що вчиняються неповнолітніми суб'єктами

відповідних злочинів та мають на меті позбавити права власності осіб, в будь-якому його прояві.

2.2. Наука кримінального права, розглядає власність (чи право власності) з точки зору посягання на нього іншою особою з метою заволодіння. Разом із цим, такі дії носять частіше не юридичний характер, а мають ціллю – фактичне заволодіння річчю, хоча заволодіння правом власності в юридичному контексті також може бути одним із пріоритетів, якщо мова йде про земельні ділянки чи об'єкти електроенергетики та ін.

2.3. Сутність та зміст злочинів проти власності становить вчинення кримінально караних суспільно небезпечних діянь, передбачених Кримінальним кодексом України, що спрямовані проти майна чужої особи, права чужої особи на майно, або дій майнового характеру.

2.4. Безумовно, найбільш розповсюдженим злочином проти власності, що вчиняється неповнолітніми є крадіжка, вчинення якої передбачає покарання відповідно до статті 185 Кримінального кодексу України.

2.5. Форми вчинення грабежу набувають різноманіття перш за все, через поліваріативність способів вчинення даного злочину, оскільки поняття відкритості під час його вчинення можна розуміти як насильницьке, чи не насильницьке та ін.

2.6. Розбоєм, що вчиняється неповнолітніми особами чи їх групами є діяння, що передбачене Кримінальним кодексом України та носить серйозну суспільну небезпечність, оскільки посягає не лише на власність але й на життя чи здоров'я потерпілої особи. Форми вчинення розбою також розширюються з урахуванням вчинення неповнолітніми особами цього злочину у складі групи, що констатують всі вчені, які досліджували дане питання, оскільки на відкритому суспільству насильство здатні лише найбільш деформовані підлітки, що усвідомлюють суспільну небезпечність своїх діянь та розуміють, що вчинення такого злочину поодинці може не вдатись.

2.7. Вчинення неповнолітніми шахрайства носить суттєву суспільну небезпечність, оскільки це один з небагатьох видів злочинів проти власності, за складом якого потерпіла особа самостійно передає певну річ чи право на неї. Щодо форм його вчинення, то слід констатувати, що особливості вчинення даного правопору-

шення неповнолітніми, обумовлюється тим, що особам меншого віку іноді простіше налагоджувати контакт із старшими особами, тими, які співчують соціальному статусу перспективного злочинця, а саме тому, потерпілий самотійно наражає себе на ризик бути обманутим.

2.8. Слід звернути увагу на те, що злочинність модернізується в своїх проявах, а саме тому, на підставі наведених прикладів, необхідно своєчасно вносити зміни до законодавства в частині криміналізації певних діянь чи розширенні можливих способів учинення дійсних складів злочинів, оскільки розмаїття видів та форм злочинів, що можуть бути вчинені за допомогою комп'ютерної техніки розширюється щодня.

Ряд наведених ситуацій вказує на те, що за допомогою комп'ютерних пристроїв, неповнолітні особи можуть вчиняти як крадіжку так і шахрайство, що є майновими злочинами, оскільки в даному випадку злочин за змістом змінюватись не буде, проте за формою – зазнає змін в частині способу вчинення.

3. Автором досліджено та проаналізовано існуючі підходи до розуміння сутності категорії кримінально-правових ознак злочинів загалом та злочинів проти власності, що вчиняються неповнолітніми, зокрема (до них відносяться такі: суспільну небезпечність, протиправність, що включає караність та винність, а поряд із цим, було досліджено особливості суб'єкта злочину проти власності, що вчиняється неповнолітньою особою).

3.1. Поряд із цим також з'ясовано поняття, сутність та підходи до класифікації відповідних злочинних посягань. Нами аргументовано, що злочини проти власності, що вчиняються неповнолітніми можна розмежувати також: за ступенем суспільної небезпечності – невеликої тяжкості; середньої тяжкості; тяжкі; особливо тяжкі; за характером вчинення – насильницькі та не насильницькі; за сутністю вчиненого – корисливі (пов'язані із заволодінням майна для себе та пов'язані із заволодінням майна для інших осіб) та не корисливі.

3.2. Ми вважаємо, що не лише питання криміналізації суспільно-небезпечних посягань нової формації є основним, поряд із цим слід зазначити, що ступінь суспільної небезпечності кожного окремого діяння, перш за все, може вказати на можливі підходи до класифікації злочинів у групах, наприклад серед майнових злочинів, крите-

рій суспільної небезпечності (шляхом виокремлення ознак насильницького/не насильницького вчинення злочину та ін.) дасть змогу отримати об'єктивну інформацію щодо необхідності пеналізації чи депеналізації тих чи інших діянь, або ж існуватиме можливість отримання підстав для запровадження додаткових критеріїв конкретних злочинів та ін.

3.3. Винність як кримінально-правова ознака злочину проти власності, що вчиняється неповнолітніми особами, та виражає здебільшого психологічне ставлення особи до вчинюваного нею злочину досить важливо постає в питанні її визначення неповнолітньої особи. Якщо мова йтиме про вчинювані неповнолітніми дрібні кишенькові крадіжки, що хоч і можуть, за певних обставин характеризуватись як злочин проте сутність вини неповнолітнього в даному випадку буде впливати з переконань у малозначності свого діяння чи бажанні продемонструвати свою сміливість перед однолітками (але в жодному разі, не буде продемонстроване ставлення неповнолітнього до такого діяння, як до серйозного вчинку, що може потягнути кримінальну відповідальність).

3.4. Наявність системи кримінально-правових ознак злочину загалом, та можливість застосувати напрацювання теорії кримінального права у даній галузі до групи майнових злочинів, що вчиняються неповнолітніми, дає змогу розробити систему класифікаційних критеріїв та на їх підставі класифікувати відповідні злочинні діяння, що дасть змогу, на основі статистичних даних та проаналізованих теоретичних положень відобразити повну картину кримінально-правової характеристики відповідних злочинів.

3.5. Характеристика даної групи злочинів, полягає у тому, що їх вчинення супроводжується певними діями чи обставинами, які під час кваліфікації враховуються як окремі обтяжуючі обставини, а до таких ознак, частіше відносять рецидив, попередня змова групи осіб, повторність, суттєва шкода нанесена об'єкту, поєднання із насильством, небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, а також багато інших (як правило, вказуються у 2 та далі частинах статей).

3.6. Окремим класифікаційним критерієм в системі злочинів проти власності, що вчиняються неповнолітніми виступає вчинення насильницьких та не насильницьких злочинів проти власності, що вчиняються неповнолітніми. Дослідивши загальні тенденції до ха-

рактеристики насильницької та не насильницької злочинності необхідно інтерпретувати вивчені підходи до злочинів проти власності, що вчиняються неповнолітніми та запропонувати систему, що дозволить вченим та практикам більш детально класифікувати злочини проти власності, що вчиняються неповнолітніми.

3.7. Популярність не насильницького способу вчинення злочинів неповнолітніми, перш за все обумовлена небажанням неповнолітніх осіб, вступати у відкриту конфронтацію із потерпілим, що готовий боротися за те майно, на яке посягає малолітній злочинець. Підтвердженням цьому, є статистика, на ведена у підрозділі 1.1. де вказано, що переважна кількість вчинення злочинів неповнолітніми – це кишенькові крадіжки, або крадіжки дрібних особистих речей на вокзалах, у метро та інших місцях скупчення людей.

4. Питання кваліфікації злочинів проти власності, що вчиняються неповнолітніми є досить серйозним з огляду на необхідність врахування всіх ознак правопорушення вчиненого особою та об'єктивного, точного та повного їх порівняння із визначеними у Кримінальному кодексі України положеннями. Окремі питання кваліфікації злочинів проти власності та їх розмежування між собою (в частині вчинення неповнолітніми крадіжок, грабежів та розбоїв) вказані у Постанові пленуму Верховного суду України. Поряд із цим, судовою практикою підтверджується теза про те, що за вчинення крадіжок неповнолітніх, майже не засуджують до позбавлення волі, а використовують заходи виховного характеру. Більшість злочинів проти власності, вчиняється неповнолітніми таємним способом, а якщо діяння і носить ознаки грабежу, особа, що його вчинили частіше зникає з місця вчинення правопорушення, а ніж вступає у відкрите протистояння. Поряд із цим, існує проаналізована судова практика у справах щодо розбоїв, характерним для яких є нанесення тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, здебільшого групами неповнолітніх віком від 16 до 18 років, або із застосуванням знарядь вчинення злочину, наприклад ножів, бучок, кийків, обрізків залізних труб та інших предметів, що можуть, за умови не цільового використання становити загрозу для оточуючих.

4.1. Найпоширенішим та загальновизнаним є розуміння кваліфікації злочинів як встановлення та юридичного закріплення точної

відповідності між ознаками вчиненого діяння і ознаками складу злочину, передбаченого кримінальноправовою нормою.

4.2. У науковій літературі з кримінального права виокремлюють такі принципи, із дотриманням яких має здійснюватися кваліфікація злочинів: 1) законність; 2) офіційність; 3) об'єктивність; 4) точність; 5) індивідуальність; 6) повнота; 7) вирішення суперечних питань на користь особи, дії якої кваліфікуються; 8) недопустимість подвійного інкримінування; 9) стабільність.

4.3. Таким чином, автору слід підвести проміжний підсумок, щодо важливості та серйозності процесу кримінально-правової кваліфікації злочинів проти власності, що вчиняються неповнолітніми, оскільки даний процес є об'єктивним співвіднесенням ознак діяння вчиненого особою із ознаками конкретного кримінального правопорушення, вказаного у відповідній статті Кримінального кодексу України.

4.4. Окрім цього, всі зазначені принципи мають важливий та сутнісний характер при наданні кримінально-правової оцінки діянню неповнолітнього, оскільки від цього залежить подальший процес здійснення досудового розслідування та безпосередньо судовий розгляд, що впливатиме на рішення суду.

Розділ 2.

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ НЕПОВНОЛІТНІМИ

2.1. Сучасний стан та тенденції злочинів проти власності, що вчиняються неповнолітніми

Сучасна спільнота, нажаль, системно та планомірно допускає підвищення рівня злочинності, як на території окремих держав так і на світовому рівні загалом. Певні види злочинів, в різних країнах вчиняються із різною інтенсивністю, проте завдання кримінального закону не залежно від приналежності до держави полягає в наступному – створювати ефективний механізм покарання за протиправні діяння, давати визначення, що є злочином (чи будь-яким іншим правопорушенням, за законодавством відповідної країни).

Хоча перелік даних функцій кримінального законодавства і не є вичерпним, слід зауважити, що без ефективного законодавства, що якомога точніше надає визначення, що є злочином та кого, за вчинення таких діянь в якій мірі можна притягувати до відповідальності, питання протидії та запобігання злочинам можна поставити під сумнів.

Злочинність, різноманітна, її сфери, види, форми та способи вчинення конкретних злочинів дуже сильно відрізняються не тільки в рамках держави, а й на світовому рівні. Слід звернути увагу, що в умовах глобалізації та пришвидшення ранньої зрілості неповнолітніх осіб, дана група все більше наражається на ризик бути втягнутими у злочинну діяльність не свідомих однолітків.

Поряд із цим, найбільш розповсюдженими, в структурі злочинності, яка розтлумачена у попередньому розділі, є злочини у сфері власності.

Злочини, що посягають на власність, становлять одну з найпоширеніших і найнебезпечніших груп злочинних діянь. Необхідність дослідження загального стану та тенденцій злочинів проти власності, що вчиняються неповнолітніми та визначення ефективних заходів запобігання ним є однією із найбільш пріоритетних завдань вітчизняних правників.

Саме тому, автором пропонується у даному підрозділі дослідити питання сучасного стану та тенденцій злочинів проти власності, що вчиняються неповнолітніми.

Як зазначає В. Бесчастний, на початку аналізу сучасних тенденцій злочинності в Україні варто зауважити, що в основі свого відтворення сучасна злочинність має як закономірності об'єктивно історичного характеру, так і низку спонтанних факторів генерації суспільних протиріч економічного, політичного, культурно-психологічного характеру, військово-політичної напруженості [158].

Поряд із цим, автором відзначається, що відповідно до офіційної статистики, близько 80% всіх злочинів в Україні мають саме корисливий характер.

Ця теза підтверджує відоме в кримінологічній науці положення щодо примату соціально-економічних факторів в детермінаційному комплексі вітчизняної злочинності, що зумовлено особливостями перехідного періоду, фундаментальною трансформацією (а щодо низки параметрів – просто з деструкцією) системи та ідеології господарювання та низкою інших чинників [158].

На думку окремих дослідників корисливу мотивацію можна диференціювати на: жадобу накопичення грошей та матеріальних цінностей, жадобу, наживу; прагнення до матеріального комфорту і благополуччя, придбання престижних цінностей, вибір життя «не гірше як у інших» [159].

Хоча спектр мотивації неповнолітніх до вчинення злочинів проти власності, відображає реальні потреби відповідних осіб, проте, шляхом поглибленого вивчення такої тенденції, можна розробити ефективний механізм протидії даному виду злочинності.

А. Зелінський називає пияцтво, прагнення до вільного розгульного життя та інші порочні схильності, що потребують матеріальних затрат; скривлено зрозумілі інтереси служби, кар'єристські прагнення, бажання задовольнити керівництво, отримати та підтримати необхідні для служби знайомства та зв'язки; особисті матеріальні потреби (тимчасові або відносно постійні), побутові потреби у «дефіцитних» предметах або матеріальному прагненні допомогти сім'ї та інші прагнення [160].

Проте, з урахуванням суб'єктного фактору дослідження – злочинності проти власності, що вчиняється неповнолітніми, слід аргументувати, що пияцтво, жага до самореалізації, не свідома адаптація в окремії, криміногенній ланці суспільства, намагання здобути авторитет у підлітковій спільності, а також некомпетентність та відсутність життєвого досвіду (тобто розуміння, до чого саме може привести дане діяння), можуть бути тими факторами, які штовхають неповнолітніх на вчинення злочинів проти власності.

Низький рівень доходів у середньостатистичного населення та відсутність, як такого середнього класу, є серйозними факторами, що спричиняють майнову злочинність, а підвищення рівня інформаційних технологій, доступу до все більшої частини інформації спричиняють значне змододження злочинності.

Як підкреслюють вчені, рівень працевлаштованості в Україні не корелює з рівнем бідності: наявність постійної роботи не гарантує належний рівень статків. Підтвердженням цього є показники внутрішнього валового продукту України [161].

На думку вчених, серед тенденцій економічної злочинності за останні десять років вбачається збільшення кількості кримінальних посягань, учинених з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій. Частина звичайних економічних злочинів перейшла до категорії кіберзлочинів. Так, привласнення або розтрата майна у банківських установах часто вчиняється шляхом внесення неправдивої інформації, яка обробляється в електронно-обчислювальних машинах, автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації. Такі злочини називають «кібервідмивання грошей» [162].

На сьогодні кіберзлочинність стала одним із п'яти найпоширеніших економічних злочинів в Україні. Водночас опитування співробітників і топ-менеджерів українських компаній засвідчує, що 25 % організацій не мають відповідних політик і механізмів реагування на кіберзлочини [163].

Застосування комп'ютерних технологій в якості знаряддя вчинення злочинів проти власності, значно підвищує їх суспільну небезпечність, створює нові способи вчинення відповідних злочинів, спрощує сам процес їх скоєння та, дає можливість вчиняти такі правопорушення, знаходячись далеко від місця вчинення злочину та

надаючи доступ до вчинення більш тяжких злочинів (за рахунок загального обсягу нанесеної шкоди – тобто викрадених реальних грошових коштів), що в свою чергу, дає підстави стверджувати, що такою діяльністю, за умови належної кіберпідготовки, може займатись навіть неповнолітня особа.

Таким чином, слід звернути увагу на те, що тенденції неповнолітньої злочинності проти власності є досить негативними, а підґрунтям для таких трансформацій, виступають декілька факторів, проте, перш за все, на нашу думку слід звернути увагу на загальний опис, а згодом, на більш детальні аспекти дослідження відповідного питання.

Тенденції злочинності – відносно стійка група закономірностей у змінах спрямованості злочинності в цілому та/або окремих її видів. Спрямованість злочинності, як статична характеристика, визначається характером і ступенем суспільної небезпечності найбільш поширених злочинів, а також часткою у її структурі тяжких і особливо тяжких злочинів. Тенденції ж злочинності розглядаються як динамічні її властивості, що проявляються у певному часовому інтервалі та виражаються у змінах міри кримінальної активності [164].

Таким чином, слід підсумувати, що тенденціями злочинності, що вчиняється неповнолітніми у сфері власності є стійка, системна та впорядкована група взаємопов'язаних закономірностей, що корегують спрямованість відповідного виду злочинності.

Серед сучасних світових тенденції злочинності виділяють такі: 1) глобалізація злочинності, що є наслідком глобалізації в економіці, політиці, культурі; 2) зростання загрози міжнародного тероризму, релігійного екстремізму; 3) інтенсифікація торгівлі людьми (зокрема – дітьми), незаконного донорства; 4) зростання злочинної активності у кіберпросторі; виникнення та ускладнення феномену кіберзлочинності; 5) активізація міжнародної політичної злочинності на фоні зниження запасів вичерпних природних ресурсів, зростання чисельності населення; 6) злочинне використання засобів деструктивного інформаційного впливу з використанням технологій психологічного навіювання; 7) поширення корупції у вищих органах державної влади та міжнародних організаціях; 8) зростання обсягу транснаціонального злочинного ринку культурних цінностей; 9) дивер-

сифікація ринків незаконного обігу (виробництва, збуту (придбання), контрабанди і т.п.) наркотичних засобів, зброї; 10) поширення кримінальних проявів расизму та ксенофобії; 11) зростання масштабів відмивання доходів, здобутих злочинним шляхом, а також інших злочинів у фінансовій сфері; 12) збереження високого рівня організованої, загальнокримінальної корисливої та агресивно-насиленої злочинності [164].

Даний перелік не є вичерпним, оскільки характеризує злочинність у світі загалом, проте враховуючи предмет нашого дослідження, слід акцентувати увагу, що, на нашу думку серед тенденцій злочинності неповнолітніх у сфері власності слід виокремити наступні: 1) збільшення злочинів, що вчиняються за допомогою комп'ютерних пристроїв (так звана «кіберзлочинність проти власності»), що утворилась через глобалізацію. (тобто розширення меж транснаціональної злочинності в результаті глобалізаційних процесів); 2) значне розширення частки злочинів, що вчиняються неповнолітніми особами (так зване «омолодження злочинності»).

Саме тому, автором пропонується розглянути дані тенденції більш глибоко та дослідивши кожен окремо, оскільки глибинне розуміння сутності, дозволить узагальнивши висновки розробити чіткий план-стратегію, щодо протидії злочинам проти власності, що вчиняються неповнолітніми.

Першою, та найбільш глобальною тенденцією, що сприяє сталому розвитку злочинності неповнолітніх у сфері власності є розширення меж злочинності завдяки інтернет-мережі, що виступає знаряддям вчинення злочину. В результаті глобалізаційних процесів, також підвищується рівень злочинності, за рахунок збільшення кількості заможного населення, що є перспективними потерпілими в очах правопорушників. Взаємопов'язаною проблемою є те, що дедалі частіше злочинцями використовуються комп'ютерні технології та загалом мережа інтернет для реалізації крадіжок та шахрайства.

На думку вчених, особливість сучасного етапу розвитку цивілізації полягає не тільки в тому, що епоху постіндустріалізму замінює епоха інформаційна, але і в тому, що процес змін охопив, крім економічної, ще й політичну, соціокультурну і духовну сфери. Найбільш зримим проявом і показником цих феноменів є глобалізація, в

рамках якої відбувається формування нового типу світового співтовариства. [165, с.5]

Під «глобальністю» вчені здебільшого розуміють тісний взаємозв'язок у світі: рух інформації, капіталу, товарів та людей через державні кордони у дедалі швидшому темпі та обсязі, взаємопроникнення культур, способів життя, залежність усіх країн світу від глобальних проблем [166]; життя в світовому співтоваристві, коли жодна країна або група країн не може відгородитися від інших країн [167].

Слід зауважити, що в умовах процесів глобалізації та враховуючи різницю у структурі злочинності в різних країнах (наприклад злочинність неповнолітніх, в певній країні, може становити найменшу частку вчинюваних злочинів, а законодавство із захисту прав дитини взагалі виключає можливість притягнення до кримінальної відповідальності неповнолітнього), слід зважати на різне ставлення осіб до правопорушень (а саме крадіжок, наприклад кишенькових чи шахрайства у різних формах). Даний фактор може і вже сьогодні спричиняє значний резонанс у суспільстві, оскільки розповсюдженими є випадки вчинення кишенькових крадіжок неповнолітніми в іноземних громадян, що взагалі приголомшені таким типом злочинності.

Поряд із цим, наукою підтверджено, що метою глобалізації є поширення своїх внутрішніх правил і норм на як можна більший простір і таким чином розв'язання завдання побудови нового світу, де панують гармонія та порядок [168]. Процес глобалізації розглядається у взаємозв'язку з духовною сферою суспільства. Вперше в історії у людей у всепланетарному масштабі поступово виробляється загальне розуміння основних принципів життєустрою, що становить ідеологію глобалізації [169]. Ідеологія має важливе значення як компонент духовної сфери, і під нею мається на увазі система поглядів і ідей, включаючи політичні, правові, моральні, естетичні, релігійні, філософські [170,]. Основна мета ідеології – завоювання розумів людей, передусім молоді, з тим, щоб впливати на свідомість нації чи народу, певної країни або регіону, підпорядкування його своїй ідеології, придушення його в духовному відношенні [170].

Проте, глобальний світ, стикається із новими загрозами, наприклад такими як конфлікти іноземних громадян із давно забутою ни-

ми проблемою неповнолітньої злочинності. Хоча існують також інші приклади, а саме створення нових способів вчинення крадіжок та шахрайства із застосування інтернету та комп'ютерних технологій, проте у даному випадку комп'ютерна грамотність більшості країн, що входять до цивілізованої світової спільноти перебуває на високому рівні, на відміну від нашої держави.

Дані виклики, в свою чергу, можуть поставити під сумнів можливість досягнення поставленої мети глобалізації не лише за ідеологічною її ознакою, а й за іншими напрямками, оскільки цивілізоване та комплексно забезпечене правами суспільство утворюється лише у разі атмосфери безпеки та недоторканності власного майна, житла чи особистості.

Проте слід також звернути увагу на те, що в контексті міграції більш грамотних інтернет-злочинців, які, наприклад під виглядом онлайн-курсів з комп'ютерної грамотності для молодого покоління, надаватимуть послуги з висвітлення можливостей та засобів за допомогою яких можна вчиняти правопорушення, це може поставити під питання національну безпеку загалом та спровокувати посилення деформації правової свідомості молодого покоління.

На думку О. Хилько, національна безпека являє собою конкретний (такий, що визначається для кожної держави окремо) ступінь захищеності важливих цінностей, інтересів, прав особи, соціальних груп, всього суспільства і держави, зокрема, загальнонаціональних цінностей та самобутності, від широкого спектру зовнішніх і внутрішніх загроз політичного, економічного, військового, екологічного, технологічного, інформаційного, культурного та іншого характеру [171].

В даному випадку пропаганда застосування комп'ютерних технологій до вчинення злочинів проти власності неповнолітніми може створити внутрішню загрозу як економічному, інформаційному так і культурному чи правовому стабільному клімату країни. Дана тематика досить тісно переплітається із питанням протидії та боротьби із транснаціональною злочинністю, адже саме інтернет є основною причиною її утворення, оскільки завдяки неосяжним можливостям координації, інформування, оперативного реагування та попередження викриття правопорушень, що плануються до вчинення створює серйозну загрозу та спричиняє можливість створення орга-

нізованих груп та злочинних організацій членами яких можуть бути неповнолітні особи із різним географічним розташуванням по всій планеті.

Поряд із цим, Л. Шеллей виділяє три характерні ознаки транснаціональної організованої злочинності: географія злочинної діяльності: транснаціональна організована злочинність, як правило, базується в одній державі, але вчиняє злочини у кількох країнах; сфера інтересів транснаціональної організованої злочинності розповсюджується на всі сфери економіки, торгівлі, фінансів [172].

Проте слід зауважити, що в сучасних умовах вчинення злочинів проти власності за допомогою інтернет-мережі чи комп'ютерних технологій значно спрощується доступ неповнолітніх осіб до вчинення шахрайства у великих чи особливо великих обсягах, що також виступає в ролі негативної тенденції.

Розвиток науки і техніки відбувається в напрямку новітніх інформаційних технологій. З підвищенням актуальності комп'ютерних технологій у комерційному обігу, виникає потреба в їх захисті від злочинних посягань.

В інтернеті відбуваються вимагання з погрозами знищення баз даних великих компаній або організацій, відбуваються розкрадання майна, поширюються компрометуючі матеріали на юридичних і фізичних осіб з метою отримання грошей, нерухомості чи іншого майна, або прав на нього. Комп'ютерні технології стають засобом вчинення шахраями в інтернеті звичайних злочинів: розкрадання шляхом привласнення або розтрати, виготовлення фальшивих документів і грошових коштів, підробки пластикових карток, порушення авторським правом і безліч інших [173].

Проте, слід зауважити, що з юридичної точки зору притягнення неповнолітніх за відповідні кримінальні правопорушення не є можливим, проте, нами акцентується увага саме на шахрайських діях неповнолітніх, або відвертій інтернет-крадіжці, що також можуть бути реалізовані різними шляхами.

Поряд із цим, безмежність та фактична безконтрольність інтернету, дає можливість та умови для створення великої кількості організованих груп неповнолітніх осіб, що володіючи належними знаннями в сфері інтернет-технологій можуть здійснювати різні шахрайські дії, або, наприклад атаки на сервери банків у нічний час

добу чи іншим способом приховавши свої дії до моменту фактичного заволодіння коштами установи, а потім з такою ж таємністю приховувати вчинення свого правопорушення.

В такому контексті актуальним є також вчинення вимагання, чому передує заволодіння інформацією, що зберігається в базах даних різних установ чи фізичних осіб, що дозволяє здобувши її, змусити власника грошових коштів чи конкретного майна передати його у власність злочинців. Шахрайство в інтернеті, як і у реальному житті, пов'язане з заволодінням чужих коштів у особи, шляхом зловживання довірою.

Поряд із цим, сутність шахрайської діяльності може відобразити Ухвала слідчого судді Ленінського районного суду м. Кропивницького від 04.01.2019 №1-кс/405/290/19 якою суб'єктам досудового розслідування було надано тимчасовий доступ до речей та документів у зв'язку із інформацією про те, що група осіб, мешканців міста Кропивницького вчиняє протиправну діяльність, пов'язану із шахрайським заволодінням коштами громадян у сфері електронної комерції, зокрема шляхом залучення коштів у віртуальні проекти (так званні «фінансові піраміди»). Під приводом прийняття внесків як інвестицій у крипто валюту, управління фінансовими активами, надання інших фінансових послуг в мережі Інтернет.

Поряд із цим, у Києві шахрайські дії здійснювала група під прикриттям дилерських центрів у так званому ринку Forex, бінарних опціонів, ринку сировини, криптовалюти. Для злочинних дій шахраї використовували програмні продукти (платформи) MetaTrader, Libertex, maxMarkets, Xstation, Webtrader, Utip та ін., які пропонуються брокерами на Інтернет-ресурсах Boomerang Trade, Trade FX, UK Markets, K2wallstreet. Метою було залучення інвестора у процес електронної торгівлі на міжнародному валютному ринку, гроші якого потім привласнювалися. При цьому інвестору пропонувалося підписати в електронному варіанті договір публічної оферти з неіснуючими компаніями, які розміщено переважно на території Російської Федерації [174; 175].

Слід також звернути увагу на способи та засоби органів досудового розслідування, щодо розкриття даного виду правопорушень. Один із засобів відображено в Ухвалі Октябрського райного суду м. Полтави від 21.01.2019 № 1-кс/554/1130/2019, а саме – можливість

проведення комп'ютерно-технічної експертизи, оскільки: «Досудовим розслідуванням встановлено, що невстановлені слідством особи з метою заволодіння грошовими коштами та введення громадян в оману на Інтернет сайті <http://forex-brokers.pro>, використовуючи web-сайт ct-trade.com, під виглядом участі у проведенні операцій на міжнародному валютному ринку «Форекс», на якому операції проводяться через систему установ, залучали фізичних осіб користувачів мережі Інтернет, із якими віртуально укладали фіктивні договори управління торговими рахунками, відповідно до яких фізична особа, як сторона, відкривала торговий рахунок на підставі Договору публічної оферти, для проведення операцій на міжнародному валютному ринку «Форекс», з правом отримання прибутку, зафіксованому по торговому рахунку на момент звітного періоду. Крім того, після укладення договору, фізична особа, вже як клієнт, підписувала додаток до основного договору – акт прийому-передачі рахунку, відповідно до якого передавала ніби то компанії свій торговий рахунок, відкритий в брокерській компанії, та пароль до торгового рахунку, що свідчило про те, що для здійснення торгівлі Компанія здійснювала управління торговим рахунком, відкритим клієнтом, та мала право самостійно змінювати паролі до торгового рахунку на час дії Договору.»

Що також розглядається як класичне шахрайство вчинене із застосуванням інтернет-мережі та комп'ютерних технологій, проте слід акцентувати увагу, що в даному контексті ці дії можуть бути вчинені також і неповнолітньою особою, оскільки особистої зустрічі між потерпілим та злочинцями не було, а оскільки все відбувалось в режимі он-лайн, навіть передача скан-копій будь яких документів, що підтверджують фізичну чи юридичну особу не може гарантувати чесних намірів особи, що пропонує такі послуги.

Поряд із цим, один з найпопулярніших та найпростіших злочинів – це крадіжка. Хоча в реальних умовах крадіжка чужого майна та крадіжка персональних даних розглядаються як окремі види злочинів, слід згадати про можливість вчинення вимагання за допомогою отриманих даних, або безпосереднє вчинення крадіжки чужих коштів, у разі отримання доступу до акаунту інтернет-банкінгу та виведення коштів на інший рахунок чи придбання конкретних товарів.

Наприклад, в ухвалі Шевченківського районного суду м. Чернівці від 29.12 2018 № 1-кс/727/15/19 слідчим суддею розглядалось питання про призначення експертизи згадується викрадення персональних даних користувачів ігрового веб-ресурсу Steam, користувачів соціальної мережі Instagram. Отримання даних акаунтів здійснювалося шляхом брутфорсу (метод хакерської атаки або зламу компютерної системи шляхом перебору всіх можливих комбінацій, які можуть підійти в якості пароля). Також здійснювалося несанкціоноване розповсюдження конфіденційної інформації власників облікових записів поштових сервісів I.UA, Ukr.net, Gmail та інших.

В даному контексті слід звернути увагу на те, що будь-які акаунти, що мають фактичну грошову цінність може бути атаковано неповнолітніми хакерами, проте процедура притягнення до відповідальності таких осіб є досить складною, а формат проведення розслідування значно ускладнюється необхідністю проведення комплексних експертиз, що не завжди є результативними.

Поряд із цим, практика викрадення персональних даних користувачів (логінів та паролів) шляхом втручання в роботу серверів засвідчує навіть факти успішних атак інтернет-гігантів amazon.com, ebay.com та платіжної системи paypal.com., а саме, Ухвалою Суворовського районного суду м. Одеси від 29.01.2019 № 1-кс/523/422/19 було накладено арешт на майно особи, одразу встановити яку не вдалось, яка незаконним шляхом системно викрадає персональні дані користувачів вказаних інтернет-ресурсів (логіни та паролі), після чого останньою, під доменним ім'ям «slilpp.ws» розміщено Інтернет сайт, який є торгівельним майданчиком для продажу акаунтів «www.amazon.com», «www.ebay.com», «paypal.com» та ін. Крім цього, на вказаному ресурсі реалізуються дані банківських рахунків та інших даних за допомогою яких можливо заволодіти грошовими коштами громадян, які здійснюють купівлю товару в мережі Інтернет. Так, викрадені дані було продано через Інтернет-магазин slilpp.ws, а кошти виведено через банкомати Приватбанку.

Так, досить показово продемонстровано, що не залежно від віку злочинця, можливі будь-які фінансові операції пов'язані із крадіжкою як безпосередньо коштів із карткових рахунків так і персональних даних на різноманітних інтернет-ресурсах за допомогою яких

можна отримати певне майно в будь-якому його прояві не тільки в реальному світі, а й в інтернет-просторі.

Також, нами зазначається, що відповідно до наведеної в підрозділі 1.1. офіційної статистики, кількість злочинів, що вчиняються неповнолітніми проти власності поступово зростає, що також вбачається як системна та планомірна тенденція омолодження злочинності.

Соціальні новоутворення неповнолітніх злочинців, носять досить міцний та ситуаційний характер, оскільки їх об'єднання відбувається базуючись на психологічній схожості та соціальній порозумілості один до одного, тому що, як правило неповнолітні злочинці переважно із неблагополучних сімей – тому спільність проблем та труднощів, сприяють зміцненню стосунків між ними.

Дані погляди, констатують також і молоді учені, що за ментальністю схильні до більш глибокого розуміння злочинності неповнолітніх, а саме, антисуспільні групи неповнолітніх – це, як правило, об'єднання юнаків і дівчат, які в минулому були позбавлені нагляду сім'ї, їх зближення в рамках такої групи відбувається дуже швидко, оскільки вони становлять один для одного соціальну та психологічну цінність [176].

Науковці підкреслюють, що криміногенна ланка соціуму, є власною біологічною середою зростання та укріплення деформованої свідомості неповнолітнього злочинця, а значна потреба в матеріальних коштах автоматично спрямовує осіб на спектр правопорушень, які останні будуть вчиняти та заради чого. Вплив таких ланок значний, оскільки всі члени перебувають у тісному взаємному зв'язку, між ними виникають відносини, які базуються на почуттях, а їх ставлення один до одного та оцінка різноманітних соціальних явищ неминуче виявляються в емоційній формі. В даному випадку, слід зауважити, що дане середовище є своєрідним «новим домом» для неповнолітньої особи у разі якщо власної сім'ї, останній ніколи не мав, або існуючі не знайшли підходу до виховання неповнолітнього.

Найбільш типовим віком скоєння злочинів серед неповнолітніх є 15-16 років. У цьому віці вони скоюють 60 % від загальної кількості злочинів. Утім дослідження останніх років підтверджують, що питома вага 14-15-річних злочинців збільшується і зараз становить близько 40%. Спостереження також вказують, що деякі неповноліт-

ні вчинили перші правопорушення, що можуть бути визнані злочинами за об'єктивною стороною та об'єктом, у віці 9-12 років, що підкріплює твердження про те, що особистість неповнолітнього злочинця несе на собі відбиток досвіду неправомірної поведінки до підліткового періоду [177].

Дослідження в галузі кримінології свідчать, що злочинність неповнолітніх в Україні активно збільшує свій потенціал. Аналіз статистичних даних, наведених у попередньому розділі, також дає можливість упевнитися, що відбувається «омолодження» злочинності неповнолітніх (значно підвищилася кримінальна активність 14–15-річних підлітків).

Ретроспективне дослідження відповідного питання відображає, що з часів СРСР і донині злочинність «помолодшала» в середньому на два-три роки, а сьогодні кожний п'ятий підліток, який порушив закон, вчиняє це заради прибутку, збуваючи крадене. Неповнолітніми злочинцями стають як діти з неблагополучних родин, так і вихідці з абсолютно нормальних сімей [178].

В будь-якому випадку, вимушені констатувати в державі наявність середовища неповнолітніх злочинців, що здатні на вчинення різноманітних протиправних діянь. Поряд із цим, інтенсивність збільшення їх кількості, перш за все зумовлена низькими вольовими якостями, відсутністю базових засад проживання у єдиному соціумі, а також конструкції правильного співвідношення понять добра та зла, що в результаті спричиняє, психологічну деформацію молодої особи. Неповнолітній злочинець в умовах несвідомості дій, абсолютно повністю протиставляє себе суспільству та всім його благам, а помножений на юнацький максималізм, даний підхід прирікає неповнолітнього на злочинний життєвий шлях, у разі якщо останньому вчасно не буде надано психологічну допомогу. Дані твердження також підкріплюються позиціями вчених кримінологів, що активно вивчають особу неповнолітнього злочинця.

Близько 70 % із них навчаються погано чи посередньо, 40 % – порушують дисципліну, 37 % – раніше вчиняли проступки та правопорушення; наявні також конфліктні стосунки у сім'ї та школі. Загострюються такі риси характеру, як жорстокість, агресивність, нахабство, підступність (до 45 % обстежених), що серед законослухняних підлітків зустрічаються рідко [177].

Тобто, вказана позиція, так чи інакше, відображає причини збільшення кількості неповнолітніх злочинців. Теорія психології неповнолітнього злочинця, базується на тому, що в будь-якому разі, поведінці неповнолітнього та його вибору злочинного шляху, передують подія, або декілька подій. В даному випадку, причинами змодернізації злочинності можуть бути, наприклад стрімкий інтелектуальний розвиток молоді за допомогою інформатизації населення або тривіальна бідність населення.

Вчені підкреслюють, що це наочно свідчить про порушення процесу соціалізації та моральну деформацію і призводить до спроби самоствердження серед подібних собі, в тому числі – через учинення правопорушень. Група, у свою чергу, впливає на своїх учасників, прищеплює їм антисуспільні погляди і установки, заохочує до злочинного способу життя – відбувається активний процес «перевиховання». Звичайно, не кожен важковиховуваний підліток вступає у конфлікт із законом, але взаємозв'язок цих явищ очевидний [13].

Тобто, вчені також звертають увагу на групову злочинність неповнолітніх, що могла би бути ще однією тенденцією, якби не класичність даного способу вчинення злочинів. Групи неповнолітніх дійсно сприяють перевихованню молодого покоління, але якщо це криміногенна ланка середовища то завдяки такому впливу, малолітній злочинець стає ще більш сміливим та впевненим у своєму виборі. Науковці та практики зазначають на не поодинокі випадки вчинення групових злочинів неповнолітніми, де координатором є злочинець «зі стажем», який розуміється на вчиненні тих чи інших правопорушень.

Проаналізовані положення дають підстави стверджувати та акцентувати увагу на значному омолодженні злочинності, навіть неповнолітньої, оскільки відповідно до статистичних даних, що було проаналізовано у 1 розділі даного дослідження, особи віком від 14 до 16 років зважуються на злочини, які ще 5 років тому, вчинялись лише особами 17-18 років, що є досить негативною тенденцією.

Поряд із цим сучасний стан та тенденції злочинності неповнолітніх у сфері власності сфокусовано на декількох факторах та закріплено конкретними прикладами. Перш за все, слід звернути увагу, що хоч загальний стан злочинності, за статистичними пока-

зниками минулого та першого півріччя 2019 року дедалі зменшується, проте дану тенденцію не можна констатувати в сфері злочинності неповнолітніх, а особливо проти власності. По-друге, спектр потерпілих значно збільшується, оскільки своєю, в даному випадку негативну роль відіграє світова глобалізація, що сприяє розширенню меж транснаціональної злочинності та притоку іноземних громадян на територію України, що не готові до викликів злочинного світу нашої держави сьогодення. По-третє, плюралізм способів вчинення злочинів проти власності неповнолітніх та рівень інформаційної та інтернет грамотності неповнолітнього населення неспинно зростає, що спричиняє трансформації в злочинному світі, тобто появу більш нестандартних способів вчинення крадіжок, у спосіб раніше не відомий.

2.2. Структурні особливості неповнолітньої особи, яка вчиняє злочини проти власності

Злочини проти власності є одними із найбільш розповсюджених серед неповнолітніх, оскільки не потребують серйозної підготовки та вагомого досвіду, якщо вчиняються неповнолітніми, в тому звичайному вигляді, що продемонстрований у статистиці (а саме, кишенькові крадіжки, чи крадіжки металобрухту або цінних речей через раптову появу злочинного мотиву і корисливої мети та інші).

Проте, вже сформована тенденція до підвищення майнової злочинності неповнолітніх та з огляду на те, що чуже майно є одним із найбільш охоронюваних благ держави, а соціалізація та належне правове виховання молодого покоління – найбільш пріоритетним завданням будь-якої країни, слід розробити ефективний механізм протидії злочинам проти власності, що вчиняються неповнолітніми особами.

Трансформація від онтологічного підходу до особистісного в контексті світосприйняття розпочалась ще за часів Сократа, Платона та Аристотеля, які аргументували, що людина скоює злочини, бо не знає, в чому його благо, що сприяє цьому будь-які ниці почуття, неробство, зніженість тощо [179]. В даному контексті також проявляється сутність особистості неповнолітнього злочинця, тобто особи яка не знайома із дійсним соціальним порядком або всіляко його ігнорує.

Так, на нашу думку, слід приділити значну увагу кримінологічній характеристиці неповнолітньої особи, яка вчиняє злочини проти власності, оскільки саме від рівня осмислення відповідного питання, залежить комплекс магістральних та першочергових заходів щодо здійснення протидії майновій злочинності неповнолітніх.

Особистість людини, що вчиняє або схильна до вчинення правопорушень і злочинів, стала об'єктом кримінологічного вивчення зі середини ХІХ ст., після чого поступово, залежно від співвідношень біологічного і соціального чинників у процесі формування особистості злочинця, складаються різні напрями дослідження відповідного явища [180].

З психологічної точки зору, коли говорять про злочинність неповнолітніх, то насамперед на увазі мають злочинну поведінку членів суспільства, які перебувають на стадії формування особистості, життєвої позиції, переходу від життя під опікою сім'ї і школи до самостійного життя, усвідомлення загальноприйнятих у суспільстві соціальних цінностей і, крім того, виконання своїх особистих функцій в ньому [181].

Тобто, підставою та основною причиною девіантної поведінки неповнолітньої особи та вчинення нею злочинів, виступає емоційна, психологічна та моральна не сформованість, що в силу специфіки віку особи помножується на агресивну реакцію до життєвих настанов старших осіб та спричиняє неадекватну реакцію на проблемні ситуації.

Кримінологічна наука сьогодення апелює трьома сформованими концепціями та підходами до їх розуміння, щодо особистості злочинця. Один із них пов'язувався із наданням значення антропологічним характеристикам злочинців, а другий намагався розібратися у впливі волі самого індивіда на вчинення ним злочину; третій – у покладанні особи у всьому на Бога, який один тільки керував вчинками людей, зокрема й злочинними [182].

Відповідно до першого, біологічного, в людині закладено певні гени, які й винні в тому, що вона якось стає злочинцем (теорія Ч. Ломброзо), другий напрям дослідження (Р. Гарофало) віддає перевагу соціальним чинникам і базується на тому, що злочин – явище соціальне, а причина злочину криється у самому злочинцеві, а не в навколишньому середовищі [183], третій напрям базується на тому,

що біологічні, і соціальні чинники справляють в сукупності істотний вплив на формування особистості злочинця, тобто тільки певна сукупність економічних, ідеологічних, соціальних, біологічних чинників дає реакцію, звану злочином [184; 185; 186]

На нашу ж думку, третій підхід, який уособлює в собі і соціальну складову та індивідуальні якості особи (які безумовно були сформовані також і під впливом суспільства, частково) може бути розглянутий як базовий, під час дослідження особи неповнолітнього злочинця у сфері власності.

У переважній більшості монографічної та навчальної літератури українських авторів застосовується поняття особа злочинця, що є сукупністю властивостей особи, які обумовили вчинення нею кримінально карного діяння, однак у текстах інколи застосовується термін «особистість» [187; 188, ; 189].

Окремі дослідники вважають, що «особистість» більш чітко віддзеркалює соціально значущі якості і властивості того, хто вчинив злочин. Дана позиція також притаманна іншим монографічним працям українських вчених, де використовується термін «особистість злочинця» [190].

Етимологічна складова поняття особистості, перш за все, визначає конкретну людину з погляду її культури, особливостей характеру, поведінки і т. ін., тоді як «особа» – це окрема людина, індивід, індивідуум. Разом з тим у словниках зазначається, що термін «особа» може усвідомлюватися і як особистість, а особистість – як особа [191].

У філософії ж особистість визначається, як найвищий ступінь духовного розвитку людини, що є стійкою сукупністю соціально вагомих якостей, які характеризують індивіда як особу, суб'єктивно здатну засвоювати і змінювати світ, проте вказується, що людина не народжується особистістю, а стає нею у процесі формування під впливом всіх інституцій суспільства [192].

Таким чином, проаналізовані джерела дають підстави стверджувати, що хоч поняття «особа» та «особистість» мають різницю в етимологічному наповненні, слід звернути увагу на те, що в контексті даного дослідження це має значення. Оскільки розуміння поняття особи злочинця, усвідомлюється як індивіда який за кримінально-правовими показниками є суб'єктом злочину, в той час як осо-

бистість виступає більш глибокою характеристикою, що відображає рівень сформованості особи, як істоти суспільної, що дозволяє застосувати визначений раніше підхід про те, що біологічні і соціальні чинники справляють в сукупності істотний вплив на формування злочинця та мають значення в дослідженні.

Особа злочинця є однією із ключових ланок даного механізму загалом, оскільки саме особа вчиняє злочин проти власності, тобто таке діяння, яке негативно впливає на іншу особу.

Таким чином, визначивши основні причини, що впливають на злочинця в момент прийняття рішення про вчинення кримінального правопорушення та умови (соціальну складову), що сприяли взагалі розглянути такий варіант як реальний – є ключовими напрямками правоохоронного та виховного впливу, якщо дане явище необхідно подолати.

Окремі дослідники доводять, що особа неповнолітнього злочинця характеризується наявністю таких негативних чинників, які відрізняють її від інших законослухняних людей: відчуження від нормальних зв'язків, стосунків, цінностей, низький рівень освіти і культури, моральності, що виражається у визнанні можливості використання кримінальних засобів досягнення мети, а також поєднання таких психологічних рис, як гіпертрофована імпульсивність, тривожність [193].

Н. Юзікова підкреслює, що неповнолітні правопорушники становлять своєрідну типологічну групу, відрізняються від дорослих злочинців як за характером та ступенем суспільної небезпечності вчинюваних злочинів, так і за особливостями особи, яка відзначається недостатньою соціальною зрілістю, незавершеністю інтелектуально-вольового розвитку [194, с. 110].

О. Стеблинська вказує, що особа злочинця – це сукупність морально-психологічних та соціально-демографічних криміногенних якостей і характеристик неповнолітньої особи, яка вчинила злочин, якими вона в певній мірі відрізняється від своїх однолітків, які діють законно, дорослих злочинців та інших громадян. Криміногенний характер можуть мати біологічно обумовлені якості особистості неповнолітнього, особливості функціонування психіки, набутий життєвий досвід у вигляді знань, вмінь, соціальних статусів, стерео-

типів поведінки, і нарешті система ціннісних орієнтирів, переконань, установок на кримінальні форми поведінки [195].

Ю. Антонян особу злочинця розкриває як сукупність інтегрованих у ній соціально значущих негативних властивостей, що утворилися в процесі їх різноманітних та систематичних взаємодій з іншими людьми [196].

Що стосується особистості неповнолітнього злочинця, то головним, що його характеризує, є ступінь соціальної деформації і дезадаптації його особистості. Соціальна деформація виникає поступово, охоплює все більш глибоко моральні духовні й інші важливі соціальні засади особистості. Процес деформації прискорюється, якщо неповнолітній потрапляє в так звану кримінально молодіжну субкультуру, цінності якої формуються на основі пияцтва, наркотиків, дрібного бешкетування, статевої вседозволеності, азартних ігор, дрібних крадіжок, показного героїства або в кримінальний світ дорослих, які навчають злочинного ремесла молодих людей [197].

Ряд дослідників розглядають особистість злочинця як сукупність істотних та стійких суспільних ознак і соціально зумовлених біопсихологічних особливостей індивіду, що, об'єктивно реалізуючись у вчиненні конкретного злочину (злочинах), надають його вчинку характер суспільної небезпеки, а винній особі властивість суспільної небезпеки, у зв'язку з чим вона притягується до відповідальності, передбаченої кримінальним законом [198].

Фахівці в галузі юридичної психології вивчають наступні характеристики особистості злочинця: комплекс соціально-демографічних, соціально-рольових, соціально-психологічних ознак, що прямо чи опосередковано пов'язані зі злочинним діянням. Зокрема, акцентується не тільки на його моральних якостях, знаннях, навичках, звичках, формах психічного відображення, темпераменті, а й на фізичній сутності особи як людського індивіда, його віці, психічній здатності до ставлення, деяких функціонально-рольових ознаках [199].

Інші дослідники визначають особистість як сукупність соціально-демографічних, моральних і правових властивостей, ознак, зв'язків, відношень, що характеризують особу, яка вчинила злочин, і впливають на її злочинну поведінку [200].

Туз Н.Д. зазначає, що оскільки злочинність є дефектом соціалізації, то для особистості злочинця характерним є наявність сукупності негативних властивостей, які можуть призвести до вчинення нею злочину [201].

Інші дослідники надають таке визначення особистості злочинця: це сукупність соціально значущих властивостей, які в поєднанні із зовнішніми умовами (ситуацією) впливають на злочинну поведінку. Причому автор вважає за необхідне відзначити правомірність висловлювання про те, що визначення особистості злочинця як такої особи, котра вчинила злочин, має формальний відтінок [202].

У юридичній психології багатьох вчених поєднує розуміння особистості як соціально обумовленого, цілісного, відносно сталого явища психіки індивіда, яке інтегрує систему психічних властивостей і процесів, що в сукупності є внутрішніми детермінантами соціальної поведінки (діяльності) індивіда [203].

У широкому розумінні під особистістю злочинця розуміється особа, яка вчинила злочин, в якому виявилася її антигромадська спрямованість у вигляді сукупності негативних соціально значущих властивостей, що впливають у поєднанні зі зовнішніми умовами й обставинами на характер злочинної поведінки [204], а у вузькому значенні, охоплює всіх осіб, які вчинили умисні злочини, оскільки саме ця властивість особистості злочинця є характерною особливістю внутрішнього змісту конкретної особистості [205].

Особистість злочинця – це найбільш широке поняття, що виражає «сутність особи, складний комплекс ознак, що характеризують її властивості, зв'язки, відносини, її моральний і духовний світ, взятий у розвитку і взаємодії із соціальними й індивідуальними життєвими умовами»; третій підхід заснований на тезі про якісну відмінність особистості злочинця від особистості не злочинця [206].

В нашому ж розумінні розглядати особистість злочинця у вузькому розумінні – означає розглянути не всі фактори, що впливають на відповідну особу в соціальному середовищі та не всі особливості морально-психологічних якостей безпосередньо особи із їх причинними зв'язками. Так, особистістю злочинця є комплекс ознак морально-духовного, соціально-психологічного та фізіологічного похо-

дження, що виступають індивідуальними детермінантами злочинної поведінки конкретної особи.

У структурі особистості більшість авторитетних вчених виділяють біофізіологічні, соціально-демографічні, морально-психологічні, соціально-рольові та кримінально-правові ознаки [207; 208].

Біофізіологічні ознаки особистості неповнолітнього злочинця в сфері власності здебільшого не є надто індивідуальними, оскільки майже не відрізняються від інших видів неповнолітньої злочинності, проте такими є: стать, що переважно розглядається, як чоловіча; вік, що і виступає певною особливістю, оскільки дорослі неповнолітні (віком від 16 до 17 років) вже більш сміливо ставляться до вчинення грабежів, розбійних нападів та більш значних суспільно-небезпечних посягань, в той час як неповнолітні злочинці вікової групи від 14 до 16 років, переважно діють приховано; стан здоров'я, що може характеризувати злочинну поведінку особи, а разом із тим, виступати керуючим мотивом (у разі наявності серйозних захворювань, або створюючи потребу у фінансових коштах для лікування, або створенні атмосфери «безвиході» та уявлення про те, що особі більше немає, що втрачати); особливості фізичної статури, які безпосередньо впливають на розмаїття вчинених неповнолітніми особами злочинів, дозволяють останнім вчиняти замаху не тільки на осіб вразливих груп (пенсіонерів, малолітніх осіб чи осіб з фізичними вадами).

Поряд із цим, до соціально-демографічних слід віднести ті, що безпосередньо встановлюють статус неповнолітньої особи в соціумі, її походження, та інші фактори, а саме: освіта, що в більшості випадків може виступати вирішальним фактором, оскільки частка майнових злочинів, які вчиняються освіченими неповнолітніми, критично мала, а вони, здебільшого вчиняються неповнолітніми, які погано навчаються, або не навчаються в закладах освіти взагалі; соціальне походження і становище, що може виступати тим самим об'єктивним фактором, що впливає на неповнолітню особу з самого народження та у системному порядку, породжуючи ненависть до суспільного строю, класової нерівності, оскільки здебільшого неповнолітніми, саме майнові злочини вчиняються виключно через необхідність зміни свого статусу в суспільстві, шляхом отримання

конкретних матеріальних благ; до важливих факторів ознак також слід віднести рід занять, національну приналежність, матеріальна забезпеченість, приналежність до сільського чи міського населення.

Морально-психологічні якості розкриваються через свідомість, цілеспрямованість особистості, особливості поведінки і дій, привички і схильності, рівні розумового розвитку, обсяг знань, кругозір, зміст і різноманітність інтересів і устремлінь, життєвий досвід, практичність поведінки, етичність, характер реагування на різні прояви зовнішнього середовища, здатність приймати і здійснювати прийняті рішення, вміння регулювати свою діяльність і спрямованість поступків, володіння витримкою, стійкістю, наполегливістю [13].

Соціально-рольові якості структури особистості злочинця, безпосередньо впливають на процес деформації свідомості неповнолітньої особи-майнового злочинця та встановлюють «межі дозволеного», а реалізуються через соціальні ролі і соціальний статус, які прями чи опосередковано впливають на соціальне середовище, в якому виховується неповнолітній та систему пріоритетів, що закладені в особі; здатність бути лідером і самостійним, чи бути підпорядкованим, що виступає пагубним фактором, оскільки в разі коли особа не має власної позиції чи стійкої думки щодо якогось явища, на стільки на скільки це можливо у неповнолітньому віці, особам із більш стійкими уявленнями про необхідну злочинному світу системі цінностей досить просто схилити неповнолітнього до вчинення, наприклад кишенькової крадіжки.

Кримінально-правові і кримінологічні якості показують ступінь деформації особистості, її особливі якості, дозволяють визначити найбільш суттєві ознаки осіб, які скоїли злочин.

Таким чином, як і зазначалось перед початком аналізу зазначених груп ознак, набір даних систематизованих конструкцій дозволить в будь-якому випадку надати кримінологічну характеристику особистості неповнолітньої особи, що вчиняє майнові злочини.

Важливим етапом пізнання особистості злочинця є класифікація і типологія злочинців.

Як зазначалось у попередніх розділах, класифікація – латинське слово, в перекладі на український означає (classis – розряд, fasio – роблю) розподіл предметів, явищ і понять по класах, відділах, роз-

рядом залежно від їх загальних ознак [209], в свою чергу, класифікація злочинців, в першу чергу розподіляє їх на групи відповідно до ознак та залежно від них, можуть бути запропоновані різноманітні класифікаційні критерії.

Окремі дослідники усіх злочинців класифікують на випадкових, що є найменш небезпечними (наприклад, неповнолітні особи, що вчинили крадіжку предмету, який знаходився без нагляду та в безпосередній досяжності, або користуючись неухважністю потерпілого), оскільки вони зазвичай не чинять спротив злочину і вчиняють його спонтанно та звичних, що цілеспрямовано вчиняють злочинне посягання, за задалегідь спланованою схемою [210].

Поряд із цим, інші дослідники заперечують, що всі злочинці класифікуються на випадкових і звичних та виокремлював ендогенний і екзогенний типи. Під ендогенним типом пропонував розуміти тип особистості злочинця з більш-менш сильним нахилом до відомих видів злочинної діяльності, який вчиняє злочин не через несприятливо сформовані життєві обставини, а поряд із цим, під екзогенним типом, аргументується ослаблення морального тону, за якого немає доволі живої і сильної схильності уникнути злочину, тому у відповідній ситуації такі особи не роздумують над вибором між злочинною і незлочинною поведінкою, обираючи першу [211].

Поряд із цим, кримінальна статистика апелює більш точними та деталізованими критеріями та показниками класифікації злочинців, а саме:

1. За соціально-демографічними ознаками: – чоловіки, жінки; у віці 14–15; 16–17; 18–24; 25–29; 30–40 років; старше 50 років; – за рівнем освіти: з початковою, з 8-класною; із середньою і середньо-спеціальною; з вищою і незакінченою вищою.

2. За ознаками соціального стану і роду занять: – робітники, службовці, учні, приватні підприємці, фермери, пенсіонери; працездатні, але не працюють і не учні; безробітні.

3. За ознаками місця проживання і тривалості проживання: місто, сільська місцевість; постійний житель, мігрант, переселенець.

4. За даними інтенсивності і характеру злочинної діяльності: повторність, рецидив (багаторазовий, спеціальний, особливо небезпечний); в групі, в організованій групі.

5. За даними про стан особи в момент вчинення злочину: у стані алкогольного сп'яніння, у стані наркотичного збудження [212].

Таким чином, класифікацією неповнолітніх осіб, що вчиняють злочини проти власності слід здійснювати виключно базуючись на науково обґрунтованих класифікаційних критеріях, які відповідають ознакам неповнолітнього злочинця та в повній мірі, найбільш чітко та влучно відображають інформацію за всіма позиціями. Поряд із цим, існує суміжне поняття, що в цілому доповнює процес класифікації, що називається типологією злочинців (типологією особистостей злочинців).

Під типологією злочинців одні дослідники розуміють сукупність типових для всіх (загальна типологія, злочинець як узагальнений соціальний тип) або певних категорій (диференціальна типологія, типи злочинців) соціально-психологічних та кримінологічних особливостей [213, с. 3]. На думку інших, типологія є більш глибокою характеристикою різних контингентів злочинців. Вона ґрунтується на істотних ознаках, причинно пов'язаних із злочинною поведінкою [214, с. 298].

Позиція окремих дослідників базується на розрізненні основних типів особистості злочинців залежно від ступеня кримінальної зараженості особистості. За цим критерієм автор виділяє: 1) глобальний злочинний тип (тип з повною злочинною зараженістю), що є асоціальним (із негативним ставленням до праці та людей). Представники цього типу не мислять життя поза злочинами, які їм обіцяють основні радощі. Всі їх помисли, відчуття пов'язані із задумами здійснення злочинів, їх воля тверда і непохитна в кримінальних діяннях [215]; 2) парціальний тип, тобто з частковою кримінальною зараженістю. Особистість цих людей ніби роздвоєна, в ній уживаються риси нормального соціального типу і риси злочинця; 3) передкримінальний тип; означає, що ці особи володіють такими морально-психологічними властивостями, які в певній ситуації, якщо вони опиняться в ній, неминуче скоюють злочини. Тут існує два різновиди особистостей: а) люди з надзвичайною емоційною збудливістю і недостатнім самовладанням; б) легковажний ледар, який любить добре пожити, не утруднюючи себе [215].

За ступенем соціальної дезадаптації розрізняються два типи особистості злочинця: антисоціальний тип (особи, які неодноразово

скоїли злочини на основі стійкої антисоціальної спрямованості – тип «злісного» злочинця); асоціальний тип (особи, які вперше скоїли злочин на основі загальної асоціальної спрямованості – несоціалізований, «менш злісний» тип злочинця).

На підставі психорегуляції виділяються тип особистості злочинця, який характеризується дефектами психічної саморегуляції (особи, які скоїли злочин вперше і в результаті випадкового збігу обставин; досконалий злочин суперечить загальному типу поведінки даної особистості, випадковий для неї, пов'язано з окремими дефектами саморегуляції. Це особи, які не зуміли протистояти криміногенній ситуації; їх особистісною особливістю є низький рівень самоконтролю, ситуативна зумовленість поведінки).

За змістом ціннісно-орієнтаційної спрямованості особистості розрізняє наступні групи злочинців: 1) злочинці з антисоціальною, корисливою спрямованістю (корисливо-господарська підгрупа злочинців: злодії, шахраї); 2) злочинці з антисоціальною, корисливо-насильницькою спрямованістю (особи з корисливими посяганнями, поєднаними з насильством над особистістю); 3) злочинці з антигуманною, агресивною спрямованістю (особи із вкрай зневажливим ставленням до життя, здоров'я і особистої гідності інших людей) [216].

Кримінологічна типологія дає змогу виокремити з усього різноманіття злочинних проявів та осіб, які вчиняють злочини, найбільш характерні типи й образи їх дій. Оскільки йдеться про соціальні типи, то оцінюється не тільки конкретна особа у різноманітті її характеристик загалом, а й сукупність істотних порівняно стійких властивостей, якостей особистості. До типології злочинців кримінологи вдавалися неодноразово, здійснюючи її за різними підставами: за ступенем суспільної небезпеки особистості злочинця, характером злочинної спрямованості, криміногенної «зараженості», змістом психологічної установки, мотиваційними критеріями, ступенем стійкості злочинної поведінки в різних ситуаціях тощо [217].

Окремі дослідники виокремлюють три основні типи за характером їх антигромадської спрямованості.

1. Агресивно-насильницький тип злочинця з чітко і стійко вираженою специфічною антигромадською спрямованістю. Такі особи переконані в допустимості застосування насильства і орієнтовані на

поведінку, що заподіює або здатна заподіяти шкоду життю та здоров'ю багатьом особам. Їх стереотип – результат глибокої деформації особистості.

За даними окремих дослідників саме ці особи становлять близько 50% всіх засуджених за насильницькі злочини. Своєю чергою, цей тип він поділяє на дві підгрупи: а) особи, які вирізняються особливою жорстокістю, озлобленістю, моральною нечутливістю, цинізмом, високою часткою рецидиву (10–15%); б) особи, які поєднують агресивну спрямованість із конфліктною ситуацією. Їх мотивація може бути пов'язана з роздратуванням, заздрістю, злістю, ревнощами, помстою тощо. Таким особам не потрібен особливий привід, часто вони самі провокують конфліктну ситуацію (35–40%).

2. Проміжний тип злочинця. Особи з нечітко вираженою агресивністю, які, можливо, раніше і вчиняли різні правопорушення, але насильство для них є тільки засобом для досягнення певної особливо значущої мети.

3. Ситуаційні, випадкові злочинці. Такі особи раніше могли характеризуватися або позитивно, або нейтрально і вчинили насильство через несприятливо сформовані обставини. Насильство для них є реакцією на цю ситуацію (30%) [218].

Слід справедливо звернути увагу, що такий підхід може розглядатись як базовий, оскільки особистість неповнолітнього злочинця, що вчиняє майнові правопорушення хоч і має часткову сформованість та вже деформований негативним впливом певних факторів, проте не вважається остаточно завершеним процесом та може бути трансформований, за наявності правильного, методичного та системного виховного впливу на благо суспільства та безпосередньо такої особи.

Вікова характеристика злочинців дає змогу говорити про ступінь і інтенсивність прояву криміногенної активності й особливості злочинної поведінки представників різних вікових груп. Із зміною віку відбуваються не тільки фізіологічні і психічні зміни в організмі людини, а й соціальні зміни самої особистості (її соціальних функцій, досвіду, звичок, характеру та способів реагування на конфліктні ситуації, бажань, прагнень, інтересів, потреб, форм їх задоволення тощо) і середовища, в якій ця особа перебуває [218].

Дане судження найбільш повно відображає та охарактеризовує динамічну складову особистості неповнолітнього злочинця, що безпосередньо залежить від кількості прожитих років, оскільки від цього залежить кількість прийнятих рішень, реалізованих життєвих планів (нехай і злочинних), що по суті являтиме певного роду «життєвий досвід». Проте, в даному випадку, слід акцентувати, що чим більший за обсягом та більш тривалий проміжок часу, коли особа набувала досвіду, навичок, рис характеру та усвідомлювала для себе способи реагування на конфлікті ситуації, формувала прагнення, прагнення та інтереси під впливом деформованого криміногенного середовища, тим складнішим буде процес перевиховання, або ресоціалізації, а інколи, дані процеси вже є невідворотними.

Освітній та інтелектуальний рівні також суттєво визначають характер злочину. Ці якості значно впливають на коло інтересів і потреб, спрямованість спілкування і проведення часу і, зрештою, на стиль поведінки особи. За даними Генеральної прокуратури України, серед неповнолітніх осіб, які вчинили кримінальні правопорушення у першій половині 2019 року, мали початкову загальну або не мали освіти – 1415 осіб; повну загальну, середню та базову загальну освіту – 654 особи. Таким чином, аргументовується позиція, що частіше злочинні посягання вчиняються особами, які не усвідомлюють характер свої діянь, не розуміють, що вони носять суспільно-небезпечний характер та або не навчаються взагалі, або вже закінчили 9 класів середнього закладу освіти.

На думку окремих дослідників, наявність корисливого мотиву (що не виключає вчинення злочинів із особливою жорстокістю) передбачає таку типологію: ситуативний тип (вчинення злочину під впливом ситуації гострої потреби або ситуації доступності злочинного результату); корисливий тип (вирішуючий проблеми матеріального забезпечення незалежно від ситуації, тобто сам створює ситуацію, що сприяє злочину); конформістський тип (вчиняє злочин під впливом інших осіб – авторитетів); самостверджуючий тип (вчиняє корисливі злочини з метою завоювати авторитет однолітків); патологічний тип (для нього характерна не kleптоманія, а патологічне накопичення); романтичний тип (скоює злочини зі жаги до ризику, прагнення «полоскотати нерви»); «революційний» тип (неприятність і ненависть до тих, хто живе краще) [219].

Поряд із цим, для розуміння корисливої злочинності неповнолітніх недостатньо розглядати лише типологію неповнолітніх злочинців у цілому. Потрібно звернути увагу саме на корисливу мотивацію злочинності неповнолітніх, оскільки саме мотиви злочинної поведінки завжди тісно пов'язуються з потребами й інтересами особистості злочинця [220].

Тобто, заслуговує на увагу типологія особистості корисливого неповнолітнього злочинця – учасника злочинного угруповання. Окремі дослідники в даному контексті, виділяють такі види користі, як псевдокористь, утилітаризм, споживацтво, престиж, накопичення, комплексна, вважаючи їх визначальними компонентами відповідних типів особистості неповнолітніх корисливих злочинців у тому плані, що реалізація конкретного виду користі пов'язується з особистісними й поведінковими особливостями суб'єктів – учасників злочинних угруповань. Залежно від типу користі, інтенсивності та особливостей її реалізації, а також з огляду на тип злочинного угруповання можна виділити такі типи особистості корисливого неповнолітнього злочинця – учасника злочинного угруповання, у тому числі того, що вчиняє крадіжку: імпульсивний, новачок, звичний, злісний, ватажок, професіонал [221].

Більшість кримінологів вважають, що критеріями для побудови типології особистості злочинців мають бути характер антисуспільної спрямованості особистості злочинців та ступінь глибини цієї антисуспільної спрямованості. За першим критерієм усіх злочинців зазвичай поділяють на п'ять таких типів: корисливий тип, насильницький тип, корисливо-насильницький тип, дезорганізований тип, необережний тип злочинця. За другим типологічним критерієм виокремлюють випадкових злочинців, ситуаційних злочинців, нестійких злочинців, злісних злочинців, особливо злісних злочинців [208].

Відтак дослідивши структурні особливості та охарактеризувавши неповнолітню особу, що вчиняє злочини проти власності в Україні на підставі запропонованих підходів до розуміння поняття особистості злочинця, класифікації та типологізації відповідних осіб за сферами вчинення злочинів та відповідно до загальних критеріїв, адаптуючи відповідні доктринальні положення до акцентованої автором тематики було досягнуто, теоретико-практичних висновків та аргументовано відповідні наукові класифікаційні конс-

струкції за допомогою яких уявляється можливим спрощення процесу протидії майновій злочинності неповнолітніх та уможлиблюється зменшення її рівня завдяки практичному застосуванню випрацюваних наукою кримінологією положень та висновків, сформованих у даному підрозділі.

2.3. Детермінанти злочинів проти власності, що вчиняються неповнолітніми

Злочинність загалом є явищем перманентним та мінливим, оскільки системно трансформуючись та змінюючи свої структурні елементи не створює умов для нормального розвитку суспільства. Злочини в сфері власності, зокрема, найбільш негативно впливають, як на захист людини і громадянина так її майна так і на загальну економічну обстановку в країні.

В свою чергу, злочини проти власності, що вчиняються неповнолітніми, хоч здебільшого і не носять значної суспільної небезпечності, проте необхідність ефективного реагування на них, прогнозування структури злочинності неповнолітніх у даній сфері та потреба в чітко сформованому плані дій, щодо протидії даному виду злочинності не викликає жодних сумнівів.

В свою чергу, поняття детермінації злочинності вченими тлумачиться по різному, проте, одна позиція є фундаментальною для всіх – детермінація злочинності (тобто спектр факторів, що впливає на зміну структури злочинності, а також темпів її зростання чи спаду) є ключовою категорією, від глибини дослідження якої, залежить ефективність здійснення заходів протидії злочинності.

Дослідження процесів та сутності детермінації злочинності – одне з найважливіших завдань науки кримінології, оскільки саме від її теоретичного осмислення залежить досягнення головної мети кримінології, якою є наукове обґрунтування рекомендацій щодо запобігання злочинності. У широкому розумінні детермінація (від лат. *determinare* – визначати, зумовлювати) – найбільш загальна категорія, що характеризує залежність одних явищ, процесів і станів від інших, свідчить про зв'язок між речами та явищами [222].

Проте навіть не зважаючи на вже існуючий, буквально дослівний переклад поняття «детермінація» від латини, в науковому про-

сторі до сьогоднішнього дня досі не сформовано єдиного підходу до розуміння даного поняття.

М. Лавренчук, акцентує увагу, що етимологічний аналіз поняття детермінант, визначає його як похідне від слів «детермінізм», «детермінувати», що в даному випадку, означає «визначник», це – своєрідна причинна умова того чи іншого явища [223].

Так, етимологічний аналіз відповідного поняття дає зрозуміти, що воно насичене декількома притаманними якостями, а саме: воно означає причинну умову, певного явища, слугує його підґрунтям, визначає його сутність та фактично, встановлюється причинним зв'язком між умовами, речами та явищами.

А. Закалюк, вважає, що детермінація злочинності – це багаторівнева система, елементи якої на різних рівнях (загальносоціальному, окремих видів суспільних відносин, окремих соціальних груп, мікросередовища, окремої особи) відіграють різну функціональну роль. За своєю природою вони належать до предмета різних наук: економіки, соціології, політології, психології, права, теорії управління, психофізіології, психіатрії тощо), які у системі своїх понять і термінів визначають сутність цих елементів. Кримінологія оцінює їх роль як чинників злочинності [13].

Таким чином, поняття детермінації злочинності вченими розглядається як певний комплекс умов, що охоплює з своїми масштабами все суспільство та різні його галузі, формує реальне уявлення про ці умови, як системне явище, що є чинниками злочинності, базуючись на визначених соціумом та відповідними нормативно-правовими актами стандартах.

У філософському енциклопедичному словнику поняття детермінізм тлумачиться як філософське вчення про визначений характер буття явищ, розглядається також як теорія відносин опосередкування, завдяки яким продукуються речі і явища, визначається їхня природа та способи існування [224]. Що загалом слугує вичерпним аргументом для запропонованої нами вище думки.

Надаючи більш фахову, юридичну характеристику О. Костенко причини злочинності визначає як фактори, котрі приводять волю і свідомість людини до криміногенного стану – тобто породжують в особі комплексу сваволі та ілюзій, проявом якого є злочини. Умо-

ви, відповідно, – це фактори, необхідні для того, щоб комплекс сваволі ілюзій проявився саме у вигляді злочину [225].

В цьому і полягає особливість характеристики системи відповідно зазначених умов, як криміногенних факторів, що приводять особистість в стан за якого вона готова на вчинення злочину навіть за умови усвідомлення відвертої суспільної небезпечності своїх діянь, або без такого розуміння.

Філософський детермінізм фіксує різноманітні форми взаємозв'язків і взаємовідносин явищ об'єктивної реальності: генетичні (причинно-наслідкові) і статистичні, просторові і тимчасові, зв'язку станів і корелятивні зв'язки, функціональні та цільові залежності і т. д. Всі вони виражаються через систему таких філософських детерміністичних категорій: необхідність і випадковість, можливість, дійсність, закономірність, причинність тощо. Методологічна природа принципу детермінізму виявляється в тому, що він виступає не тільки як філософське вчення, а й конкретно-науковий норматив опису і пояснення універсального закономірного зв'язку, зумовленості розвитку та функціонування певним чином системно-організованих об'єктів у процесі їх взаємодії [226].

Поряд із цим, у межах соціально-психологічного напрямку досліджень виокремлюють такі причини злочину: опанування індивідом асоціальних ціннісних установок (теорія навчання, теорія диференційованого зв'язку); недоліки соціалізації, що призводять до нездатності вирішувати внутрішні конфлікти через відсутність етичної основи, яка закладається в дитинстві за допомогою зовнішнього контролю (теорія контролю, теорія соціальних зв'язків) [189].

У кримінологічній літературі існують численні класифікації детермінантів злочинності залежно від обраних для неї критеріїв. Аналізуючи детермінанти економічної злочинності, В. Сюравичик вважає, що слід приділяти увагу не лише короткостроковим чинникам, а й довгостроковим і середньостроковим, які визначають тенденції розвитку цього явища [227].

3-поміж детермінант злочинів виокремлюються суб'єктивні й об'єктивні причини та умови. Суб'єктивні причини злочинів, у його розумінні, – це певні елементи соціальної психології, що суперечать ідеології суспільства і мають вияв у спотворених потребах, інтересах, цілях, мотивах, моральних цінностях і правосвідомості

осіб, які вчиняють правопорушення. Об'єктивні причини злочинів – це певні суперечності у суспільному житті, в економічних і соціальних відносинах людей. Суб'єктивні умови злочинів – це демографічні й соціально-психологічні особливості населення (риса характеру, вік, стать тощо). Об'єктивні умови злочинів – це недоліки організаційного і технічного характеру, що підтримують, а інколи й живлять дію суб'єктивних і об'єктивних причин злочинів [228].

О. Кальман обґрунтовує необхідність використання діалектико-матеріалістичних принципів пізнання детермінації злочинності у сфері економіки. В основі дослідження проблем детермінації і протидії злочинності у сфері економіки має бути багатофакторний аналіз. Він вважає, що за своєю змістовою характеристикою фактори представлені у вигляді шести груп: соціально-економічні, політико-ідеологічні, соціально-психологічні, правові, організаційно-управлінські та фактори, пов'язані з правоохоронною і правозастосовною діяльністю [229].

Так, розглядаючи процеси детермінації злочинів проти власності, що вчиняються неповнолітніми, слід звернути увагу на систему детермінант, що знаходяться безпосередньо «на поверхні» та полягають: у недоліках соціалізації через класову нерівність та фактичну відсутність «середнього класу» в Україні (соціально-економічна група); фактична відсутність ефективної системи перевиховання неповнолітніх осіб, що вже вчинили відповідні злочини, або ефективної роботи закладів з ресоціалізації злочинців (правовий, організаційно-управлінський фактори); терпимість соціуму до вчинення неповнолітніми відповідних протиправних діянь та «адекватне» ставлення до втрати свого майна у дрібній кількості (частіше стосується кишенькових крадіжок у громадському транспорті) (політико-ідеологічний детермінант).

На думку авторитетного українського кримінолога А. Закалюка, найбільш загальному значенні поняття детермінації відображає діалектичну суттєву властивість реального буття – загальний зв'язок, взаємозалежність та взаємообумовленість предметів, явищ, процесів. Відповідно, детермінація злочинності – це вся сукупність явищ, процесів, фактів, проявів, з якими вона взаємопов'язана та якими вона обумовлена [13].

Таким чином, автором було проаналізовано підходи до розуміння поняття детермінації в науці загалом та детермінації злочинності, зокрема, запропоновано орієнтовний перелік детермінант на підставі тих підходів, що вже сформовані авторитетними українськими вченими. Проте, слід також звернути увагу на теоретичне осмислення питання системи та сутності детермінації злочинності в Україні.

До системи кримінологічної детермінації відносять такі її елементи, як причини, умови, корелянти. Важливішими щодо впливу серед детермінант є причини та умови. Причини злочинності – це ті явища, які її породжують. Умови – це явища, котрі безпосередньо не породжують злочинності, проте слугують певними обставинами, що сприяють її виникненню та існуванню [230].

Тож, за попередньо запропонованою схемою, автором пропонується дослідити визначені детермінанти злочинності неповнолітніх проти власності, та запропонувати ефективні шляхи їх подолання.

Перш за все, нами було зазначено, що до соціально-економічних детермінантів злочинності неповнолітніх у сфері власності, слід віднести недоліки у соціалізації через класову нерівність та фактичну відсутність «середнього класу» в Україні.

Економічна сфера – це своєрідний фундамент суспільства, що відіграє вирішальну роль у його розвитку. Ринкові відносини у сфері суспільного виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних благ, обтяжені гострими протиріччями, що породжують криміногенні деформації елементів суспільної свідомості. Класичним протиріччям ринкової системи економіки вважається невідповідність між суспільним характером виробництва та приватнокапіталістичною формою привласнення сукупного продукту праці [231].

Розглядаючи соціальну сферу як складну і динамічну підсистему суспільства окремі дослідники наголошують на тому, що це сфера, де відбувається «діяльність людей щодо відтворення життя суспільства, ця діяльність пов'язана з функціонуванням різних соціальних відносин, умов і чинників, які забезпечують життєдіяльність соціальних груп і індивідів, їх відтворення, розвиток і удосконалення» [232].

Поряд із цим, слід аргументувати позицію про те, що в поєднанні соціально-економічна сфера суспільства, утворює підґрунтя для подальшого його розвитку, слугує базисом для формування адекватних та законних відносин у суспільстві, а відсутність цієї збалансованості, в свою чергу може спричинити стрімке підвищення криміногенної обстановки. Масштаб та темп зростання, залежатиме лише від того, на скільки серйозним буде дисбаланс суспільного виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних благ, що пов'язані з функціонуванням різних соціальних відносин.

Науковцями, одностайно сформовано позицію про те, що в Україні сформована олігархічна модель економіки [233]. За оцінками експертів, 75 % національного багатства привласнюють близько десяти великих фінансово-промислових груп [234].

Панування олігархічної моделі економічних відносин супроводжується такими криміногенними явищами як тінізація та монополізація економіки, поглиблення економічної нерівності, погіршення показників зайнятості та бідністю переважної частини населення. Все це призводить до збільшення криміногенного потенціалу суспільства і зростання масштабів злочинності [231].

Підсилює криміногенні ефекти ринкового типу характеру розшарування крайній розрив, нерівність населення України за ступенем доходів. Економічна природа цього стану соціального розвитку має у своїй основі не менш значущий суспільно-психологічний підтекст, який виражається у тенденціях маргіналізації та поширенні соціальної несправедливості. З подальшим розвитком ринкових відносин ця проблема дедалі більше загострюється. Більше того, вона обтяжується досягненнями цивілізації у галузі телекомунікацій, які виводять її на якісно інший психологічний рівень. Криміногенним виявляється не стільки сам факт розриву, скільки його масове переживання в умовах постійного межового контакту. Співіснування конфліктно диференційованих соціальних підструктур навіть у межах невеликих соціальних співтовариств – реальність сьогодення. А надто ця проблема генерується до глобальних масштабів завдяки поширенню засобів масової комунікації. Останні ж виявляються й каналами агресивного інформаційного впливу маскультурних зразків. За таких умов цілком закономірним видається те, що органічною частиною детермінаційного комплексу злочинності є протиріч-

чя, природа яких описується аналітичною схемою розриву між бажаними, соціально заохочувальними цілями та легальними засобами їх досягнення [158].

Про неконкурентоздатність побудованої в Україні економічної моделі свідчать показники міжнародних досліджень. Так, за рейтингом глобальної конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму, наша держава посідає вісімдесят другу позицію серед сто тридцяти трьох країн світу. У рейтингу корупції Transparency International Україна займає 144-те місце із 175 країн учасниць опитування. У переліку вісімнадцяти країн, яким загрожує дефолт, опублікованому американським виданням Business Insider, країна посіла шосте місце. Окрім цього, Україна має один з найбільших показників зовнішнього боргу у розрахунку на одного жителя, що становить 2,5 тис. доларів США [235]. За різними оцінками, обсяг тіньової економіки в Україні становить від 30 до 45 % від величини внутрішнього валового продукту [236].

Так, слід підкреслити, що нелегальна економічна діяльність, тобто така діяльність із отримання прибутку, що орієнтована на ігнорування процедури сплати податків до державного бюджету України, перш за все впливає на розшарування суспільства, та формує той порядок речей, що на сьогоднішній день вже утверджена в нашій державі – явна класова нерівність. Населення поділяється, здебільшого, на два класи, а саме: бідних та надзвичайно багатих, а так званій «середній» клас фактично знищено.

Дані передумови, перш за все спричиняють підвищення криміногенності суспільства, збільшують кількість злочинів проти власності не лише дорослого населення, а й неповнолітніх осіб. В контексті нашого дослідження, слід звернути увагу, що через таку проблему, кількість крадіжок щорічно збільшується, а якщо і залишається на попередньому рівні, то лише за рахунок якісної зміни структури злочинності (коли, наприклад, росте частка відповідних злочинів вчинених неповнолітніми), або за рахунок збільшення обсягу викраденого майна.

Тобто, соціальний та економічний устрій держави, взаємо обумовлюється лише за рахунок міцної економіки та сприятливого клімату в суспільстві загалом та різних соціальних верствах, групах, але про проблеми класового розшарування українського со-

ціуму та конфлікти на підставі нерівності доходів, різності в поглядах на життєві цінності відомо кожному українцю, а про низький рівень економічної спроможності України знають як її громадяни так і міжнародні партнери, хоча цей рівень значно зростає протягом поточного року, жодної мови про зниження рівня майнової злочинності в суспільстві, не може йти і мова. А саме тому, нами пропонується альтернативний варіант – розробка плану дій з протидії та боротьби зі злочинами проти власності, що вчиняються неповнолітніми, адже в перспективі, неповнолітні злочинці будуть вчиняти більш тяжкі злочини та порушувати все більший обсяг майнових прав як громадян так і держави.

По-друге, фактична відсутність ефективної системи розслідування злочинів, що вчиняються неповнолітніми, а також перевиховання неповнолітніх осіб, що вже їх вчинили або ефективної роботи закладів з ресоціалізації злочинців може розглядатись як правовий та організаційно-управлінський фактори детермінації злочинності неповнолітніх проти власності в Україні

Показником криміналізації в даному напрямі, може бути ціла низка факторів, що розпочинається від найбільш загальних – низького правового забезпечення процедур ресоціалізації та системи виховних заходів щодо неповнолітніх осіб, що спричинене низьким рівнем моральності представників окремих владних структур, до недосконалості фактичної реалізації відповідних напрямів.

Рівень моральності представників влади та справедливості законів прийнятих нею в інтересах усього суспільства завжди виступав наріжним каменем під час визначення якості правового забезпечення та ефективності організаційно-управлінської діяльності в сфері боротьби зі злочинністю неповнолітніх в Україні [237].

Нажаль, на думку вчених, обличчя влади не завжди є еталоном порядності і високої моральності. Нерідко органи державної влади на усіх рівнях представляють особи із сумнівною бізнес-репутацією та кримінальним минулим. Мають місце і факти обрання у депутати різних Рад колишніх, а також діючих кримінальних авторитетів. Доводиться спостерігати маргіналізацію політичної еліти, що пов'язано із зрощенням представників корумпованого чиновництва, тіньових бізнесменів, їхніх родичів та наближених до кримінального середовища осіб. Це підриває автори-

тет самого інституту влади, довіру до неї з боку населення. Неефективність діяльності влади проявляється у непослідовній державній політиці. Взяти, приміром, правову політику, виражену у системі національного законодавства. Низька якість законодавчої бази, перманентні зміни, доповнення та скасування діючих нормативно-правових актів, багато прогалин і протиріч, надмірна кількість підзаконних нормативних актів – свідчать про нестабільність національного законодавства, відсутність стратегічного курсу його розвитку та низьку ефективність правового регулювання, як такого [231].

Поряд із цим, питання ресоціалізації засуджених неповнолітніх, постає в даному світлі досить гостро. Питання ресоціалізації відповідної соціальної групи, що має деформоване уявлення про цінності суспільства є досить делікатним. Підходів до знаходження відповіді на нього є декілька.

Ресоціалізація неповнолітніх, засуджених за скоєння злочину, є процесом реінтеграції їх у суспільство, під час якого неповнолітні мають відновити свій соціальний статус, набути якостей, необхідних для успішної правослухняної поведінки та розв'язання проблем, поновити або встановити позитивні соціальні зв'язки, включитися у навчальну й трудову діяльність. Досягнути таких результатів лише за допомогою контролю з боку установ виконання покарання неможливо [238].

Основу ресоціалізаційного процесу повинно складати повне, всебічне та об'єктивне вивчення особистості засудженого неповнолітнього, з обов'язковим врахуванням специфіки їх мотивації, а також залученням до реалізації цього процесу всіх необхідних державних і громадських інституцій, кращих здобутків науки та позитивного досвіду практиків. При цьому ресоціалізація повинна розпочинатися з моменту пред'явлення обвинувачення неповнолітньому у вчиненні злочину [239].

Актуальні питання соціально-педагогічної роботи в Україні із неповнолітніми засудженими, які перебувають у пенітенціарних установах, соціальної реабілітації неповнолітніх, що звільнилися із місць позбавлення волі, моделі та досвід роботи з ресоціалізації неповнолітніх, засуджених умовно, в країнах Європи розглядався багатьма вченими, проте питання соціально-педагогічної діяльно-

сті, спрямованої на ресоціалізацію неповнолітніх засуджених, які звільнені від відбування покарання та перебувають на обліку в установах виконання покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, в Україні, повною мірою не розкриті [240; 241, с. 92-102; 242].

Таким чином, система ресоціалізації орієнтована лише на покарання винного неповнолітнього постає неспроможною, в умовах необхідності проведення глибокої виховної роботи з неповнолітньою особою, для роз'яснення сутнісних цінностей суспільства та з метою недопущення повторності вчинення подібних злочинів.

Судова практика, що проаналізована в попередньому розділі, також підтверджує, перш за все, необхідність проведення заходів виховного впливу до неповнолітніх крадіїв та грабіжників. Там де це можливо, суд здебільшого ухиляється від призначення покарання у вигляді позбавлення волі, що об'єктивно може травмувати і без того, деформовану психіку неповнолітньої особи.

Суттєвий вплив на стан злочинності чинять і недоліки реформування правоохоронних органів. Варто констатувати прорахунки у кадровій політиці, що спричинили відтік досвідчених працівників, зниження службової мотивації тощо. На початок вересня 2016 року штатна чисельність Національної поліції становила 149,8 тис., працівників, проте на сьогоднішній день, фактично працює 127 тис. співробітників, або 84,3%, а некомплект становить 23,6 тис., або 15,7%. Окрім цього, на 0,2% (з 14306 до 14280) відбулося зменшення штатної чисельності працівників підрозділів досудового розслідування, некомплект яких становить 1,8 тис., або 12% (фактична чисельність – 12,5 тис.) [158].

Таким чином, комплекс заходів, що спрямовані на перевиховання неповнолітнього майнового злочинця, насичений суттєвими проблемами вирішення яких потребує дієвих кроків. Перш за все, уявляючи процедуру притягнення до відповідальності неповнолітнього як комплексний процес, слід звернути увагу на те, що з моменту внесення даних до єдиного реєстру досудових розслідувань до остаточного погашення покарання неповнолітнім діє і повинен бути реалізований процес виховання неповнолітнього, створення таких об'єктивних умов його існування, щоб дана особа

усвідомила неприпустимість вчинення подібних правопорушень в подальшому.

Політико-ідеологічний детермінант злочинності у сфері власності, що вчиняється неповнолітніми носить найбільш небезпечний характер та полягає у терпимості соціуму до вчинення неповнолітніми відповідних протиправних діянь та «адекватне» ставлення до втрати свого майна у дрібній кількості, що штовхає громадян не звертатись до правоохоронних органів за допомогою та «змиритись» із ситуацією, що відняла в останньої майно чи заподіяла шкоди майновим правам

Девіантна поведінка з часу виникнення суспільства завжди була небезпечною для соціальної стабільності, становила значну загрозу для життя людей, соціумів, вважалася небажаним явищем, а суспільство через свої інститути намагалось запобігати і, по можливості, блокувати небажані форми людської життєдіяльності. Методи і засоби запобігання девіантній поведінці визначалися соціально-економічними відносинами, суспільним буттям і суспільною свідомістю, заходами примусу та заходами переконання тощо. Проблеми соціального «зла» завжди були предметом уваги вчених. З давніх-давен філософи і юристи, медики і педагоги, психологи і біологи приділяють значну увагу дослідженню девіантної поведінки та її причин, вивчають різноманітні види соціальної патології: злочинність, пияцтво та алкоголізм, наркоманію та проституцію, самогубство тощо [243].

У наш час виникають нові форми девіантної поведінки, що зумовлює необхідність своєчасного їх дослідження, особливо якщо девіантність притаманна неповнолітнім. Злочинність неповнолітніх – одна із нагальних кримінологічних проблем, яка відбиває основні тенденції злочинності в країні, є індикатором морального здоров'я суспільства і дає змогу спрогнозувати загальні перспективи й можливі напрямки розвитку злочинних проявів на майбутнє. Цей вид злочинності досить специфічний: з одного боку, він входить у неосяжне поле дитячої деліквентності, а з іншого – переростає у злочинність молоді та загальнокримінальну злочинність [244].

Масова психологія споживацтва й корисливості, що на думку В. Бесчастного є детермінантом злочинності та наслідком трива-

лого розвитку ринкової (економіко-ліберальної) ідеології як на рівні управління економікою, так і на рівні міжособистісних відносин, правовідносин (правовий економізм), відносин у сфері політики. Об'єктивно зумовлений тривалий період особистісної несповоди, пов'язаний з підкоренням людини зовнішнім обставинам і необхідністю постійного руху заради заробітку, виробив у сучасної людини типового ліберального мислення (self-made man) своєрідну залежність від цього руху. Бурний розвиток капіталізму у західних суспільствах протягом XIX – XX ст., поєднаний із поширенням та утвердженням протестантської етики (а особливо її радикально-фундаментального варіанту – пуританського кальвінізму), спричинив парадоксальний наслідок у сфері суспільної моралі [158].

Вивчення протиправної поведінки неповнолітніх показало, що основною ушкодженою ланкою в моральних підвалинах дітей є їх ставлення до оточуючих людей, до державного і приватного майна громадян, до дотримання норм і правил людського співжиття. Окрім того, для переважної більшості таких молодих людей тією чи іншою мірою характерні такі стійкі негативні якості особистості як зухвалість, грубість, жорстокість, озлобленість, зневажливе ставлення до людей, заздрість, лінь і легковажне прагнення «легко і красиво жити» [245].

Потужне криміногенне значення для сучасної України має й низький рівень культури політичної комунікації взагалі та акумуляції й артикуляції політичними акторами інтересів різних верств населення зокрема. Громадські приймальні депутатів та місцеві осередки політичних партій в Україні виконують радше номінальну, аніж реальну функцію. Незначний відсоток акумульованих на нижчому рівні проблем, соціальних запитів лише частково знаходить свій подальший рух у політичному процесі через канали артикуляції: розроблення, подання законопроектів, виступи на пленарних та сесійних засіданнях ВРУ, телевізійних ток-шоу, у віртуальному просторі – через активність у соціальних мережах. При цьому використання таких каналів досить часто стає самостійним предметом політико-корупційних угод [158].

В даному випадку, слід звернути увагу, що мова йде не лише про розгалуження структури суспільства, соціальну несправедли-

вість та сталість деяких видів злочинності в Україні. Аргументована позиція, щодо форми правового нігілізму, коли порушення прав людини і громадянина на майно – є нормою, а звернення до правоохоронних органів з приводу крадіжки невеликої грошової суми не має сенсу.

Науковці зазначають, що найпоширеніша й найгірша форма правового нігілізму – порушення прав людини, таких як право на життя і здоров'я, честь, гідність, – також зумовлює правовий нігілізм. Адже слабка правова захищеність особистості підриває віру в закон, у здатність держави забезпечити порядок і спокій в суспільстві, захистити людей від посягання. Усе це поєднується з випадками порушення законності й представниками правоохоронних органів [246].

Таким чином, сформувалась тенденція до терпимості майновій злочинності та «нормального» порядку речей, коли в громадському транспорті особу позбавляють фактичного права на її гаманець чи кошти, що знаходились в кишені. Дана тенденція є одним із найбільш небезпечних політико-ідеологічних детермінантів злочинності, оскільки: ідеологія суспільства, що базується на терпимості до вчинення злочинів, прирікає вказане суспільство на підвищення рівня його криміногенності, що примножується в обсягах, в умовах коли правоохоронні органи всіляко воліють протистояти можливості розслідування дрібних кишенькових крадіжок, що складають основну частку злочинів проти власності, що вчиняються неповнолітніми.

Отже, проаналізувавши сутність поняття детермінації злочинності загалом, що полягає у певному комплексі умов, що охоплює за своїми масштабами все суспільство та різні його галузі, формує реальне уявлення про ці умови, як системне явище, що є чинниками злочинності, базуючись на визначених соціумом та відповідними нормативно-правовими актами стандартах.

Дослідивши процеси детермінації злочинів проти власності, що вчиняються неповнолітніми було аргументовано, що вони полягають: 1) у недоліках соціалізації через класову нерівність та фактичну відсутність «середнього класу» в Україні (соціально-економічна група); 2) у фактичній відсутності ефективної системи досудового розслідування злочинів вчинених неповнолітніми, а

також перевиховання неповнолітніх осіб, що вже вчинили відповідні злочини, або ефективної роботи закладів з ресоціалізації злочинців (правовий, організаційно-управлінський фактори); 3) у сформованій терпимості соціуму до вчинення неповнолітніми відповідних протиправних діянь та «адекватне» ставлення до втрати свого майна у дрібній кількості (частіше стосується кишенькових крадіжок у громадському транспорті) (політико-ідеологічний детермінант).

Висновки до розділу 2

1. Таким чином, слід підсумувати, що тенденціями злочинності, що вчиняється неповнолітніми у сфері власності є стійка, системна та впорядкована група взаємопов'язаних закономірностей, що корегують спрямованість відповідного виду злочинності.

1.1. Проте, з урахуванням суб'єктного фактору дослідження – злочинності проти власності, що вчиняється неповнолітніми, слід аргументувати, що пияцтво, жага до самореалізації, не свідома адаптація в окремії, криміногенній ланці суспільства, намагання здобути авторитет у підлітковій спільності, а також некомпетентність та відсутність життєвого досвіду (тобто розуміння, до чого саме може привести дане діяння), можуть бути тими факторами, які штовхають неповнолітніх на вчинення злочинів проти власності.

1.2. Низький рівень доходів у середньостатистичного населення та відсутність, як такого середнього класу, є серйозними факторами, що спричиняють майнову злочинність, а підвищення рівня інформаційних технологій, доступу до все більшої частини інформації спричиняють значне змолодшення злочинності.

1.3. Застосування комп'ютерних технологій в якості знаряддя вчинення злочинів проти власності, значно підвищує їх суспільну небезпечність, створює нові способи вчинення відповідних злочинів, спрощує сам процес їх скоєння та, дає можливість вчиняти такі правопорушення, знаходячись далеко від місця вчинення злочину та надаючи доступ до вчинення більш тяжких злочинів (за рахунок загального обсягу нанесеної шкоди – тобто викрадених реальних грошових коштів), що в свою чергу, дає підстави ствер-

джувати, що такою діяльністю, за умови належної кіберпідготовки, може займатись навіть неповнолітня особа.

1.4. Даний перелік не є вичерпним, оскільки характеризує злочинність у світі загалом, проте враховуючи предмет нашого дослідження, слід акцентувати увагу, що, на нашу думку серед тенденцій злочинності неповнолітніх у сфері власності слід виокремити наступні: 1) збільшення злочинів, що вчиняються за допомогою комп'ютерних пристроїв (так звана «кіберзлочинність проти власності»), що утворилась через глобалізацію. (тобто розширення меж транснаціональної злочинності в результаті глобалізаційних процесів); 2) значне розширення частки злочинів, що вчиняються неповнолітніми особами (так зване «омолодження злочинності»).

1.5. Проаналізовані положення дають підстави стверджувати та акцентувати увагу на значному омолодженні злочинності, навіть неповнолітньої, оскільки відповідно до статистичних даних, що було проаналізовано у 1 розділі даного дослідження, особи віком від 14 до 16 років зважуються на злочини, які ще 5 років тому, вчинялись лише особами 17-18 років, що є досить негативною тенденцією.

2.1. Відтак дослідивши структурні особливості та охарактеризувавши неповнолітню особу, що вчиняє злочини проти власності в Україні на підставі запропонованих підходів до розуміння поняття особистості злочинця, класифікації та типологізації відповідних осіб за сферами вчинення злочинів та відповідно до загальних критеріїв, адаптуючи відповідні доктринальні положення до акцентованої автором тематики було досягнуто, теоретико-практичних висновків та аргументовано відповідні наукові класифікаційні конструкції за допомогою яких уявляється можливим спрощення процесу протидії майновій злочинності неповнолітніх та уможлиблюється зменшення її рівня завдяки практичному застосуванню випрацьованих наукою кримінологією положень та висновків, сформованих у даному підрозділі.

2.1. Основною причиною девіантної поведінки неповнолітньої особи та вчинення нею злочинів, виступає емоційна, психологічна та моральна не сформованість, що в силу специфіки віку особи помножується на агресивну реакцію до життєвих настанов стар-

ших осіб та спричиняє неадекватну реакцію на проблемні ситуації.

2.2. Проаналізовані джерела дають підстави стверджувати, що хоч поняття «особа» та «особистість» мають різницю в етимологічному наповненні, слід звернути увагу на те, що в контексті даного дослідження це має значення. Оскільки розуміння поняття особи злочинця, усвідомлюється як індивіда який за кримінально-правовими показниками є суб'єктом злочину, в той час як особистість виступає більш глибокою характеристикою, що відображає рівень сформованості особи, як істоти суспільної, що дозволяє застосувати визначений раніше підхід про те, що біологічні і соціальні чинники справляють в сукупності істотний вплив на формування злочинця та мають значення в дослідженні.

2.3. Особа злочинця є однією із ключових ланок даного злочинного механізму загалом, оскільки саме особа вчиняє злочин проти власності, тобто таке діяння, яке негативно впливає на іншу особу. Таким чином, визначивши основні причини, що впливають на злочинця в момент прийняття рішення про вчинення кримінального правопорушення та умови (соціальну складову), що сприяли взагалі розглянути такий варіант як реальний – є ключовими напрямками правоохоронного та виховного впливу, якщо дане явище необхідно подолати.

2.4. Особистістю злочинця є комплекс ознак морально-духовного, соціально-психологічного та фізіологічного походження, що виступають індивідуальними детермінантами злочинної поведінки конкретної особи.

2.5. Класифікацією неповнолітніх осіб, що вчиняють злочини проти власності слід здійснювати виключно базуючись на науково обґрунтованих класифікаційних критеріях, які відповідають ознакам неповнолітнього злочинця та в повній мірі, найбільш чітко та влучно відображають інформацію за всіма позиціями. Поряд із цим, існує суміжне поняття, що в цілому доповнює процес класифікації, що називається типологією злочинців (типологією особистостей злочинців).

3. Поняття детермінації злочинності вченими розглядається як певний комплекс умов, що охоплює з своїми масштабами все суспільство та різні його галузі, формує реальне уявлення про ці

умови, як системне явище, що є чинниками злочинності, базуючись на визначених соціумом та відповідними нормативно-правовими актами стандартах.

3.1. В цьому і полягає особливість характеристики системи відповідно зазначених умов, як криміногенних факторів, що приводять особистість в стан за якого вона готова на вчинення злочину навіть за умови усвідомлення відвертої суспільної небезпечності своїх діянь, або без такого розуміння.

3.2. Так, розглядаючи процеси детермінації злочинів проти власності, що вчиняються неповнолітніми, слід звернути увагу на систему детермінант, що знаходяться безпосередньо «на поверхні» та полягають: у недоліках соціалізації через класову нерівність та фактичну відсутність «середнього класу» в Україні (соціально-економічна група); фактична відсутність ефективної системи перевиховання неповнолітніх осіб, що вже вчинили відповідні злочини, або ефективної роботи закладів з ресоціалізації злочинців (правовий, організаційно-управлінський фактори); терпимість соціуму до вчинення неповнолітніми відповідних протиправних діянь та «адекватне» ставлення до втрати свого майна у дрібній кількості (частіше стосується кишенькових крадіжок у громадському транспорті) (політико-ідеологічний детермінант).

3.3. Поряд із цим, слід аргументувати позицію про те, що в поєднанні соціально-економічна сфера суспільства, утворює підґрунтя для подальшого його розвитку, слугує базисом для формування адекватних та законних відносин у суспільстві, а відсутність цієї збалансованості, в свою чергу може спричинити стрімке підвищення криміногенної обстановки. Масштаб та темп зростання, залежатиме лише від того, на скільки серйозним буде дисбаланс суспільного виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних благ, що пов'язані з функціонуванням різних соціальних відносин. Нами пропонується альтернативний варіант – розробка плану дій з протидії та боротьби зі злочинами проти власності, що вчиняються неповнолітніми, адже в перспективі, неповнолітні злочинці будуть вчиняти більш тяжкі злочини та порушувати все більший обсяг майнових прав як громадян так і держави.

3.4. Таким чином, комплекс заходів, що спрямовані на перевиховання неповнолітнього майнового злочинця, насичений суттє-

вими проблемами вирішення яких потребує дієвих кроків. Перш за все, уявляючи процедуру притягнення до відповідальності неповнолітнього як комплексний процес, слід звернути увагу на те, що з моменту внесення даних до єдиного реєстру досудових розслідувань до остаточного погашення покарання неповнолітнім діє і повинен бути реалізований процес виховання неповнолітнього, створення таких об'єктивних умов його існування, щоб дана особа усвідомила неприпустимість вчинення подібних правопорушень в подальшому.

Розділ 3.

СИСТЕМА ЗАХОДІВ ЗАПОБІЖНОГО ВПЛИВУ ЩОДО ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ НЕПОВНОЛІТНІМИ

3.1. Актуальні питання вдосконалення загально-соціальних та кримінально-правових заходів щодо протидії злочинам проти власності, що вчиняються неповнолітніми

Питання загально-соціальних та кримінально правових заходів, як найбільш ефективних механізмів протидії злочинам загалом та злочинам проти власності, що вчиняються неповнолітніми неодноразово ставало наріжним каменем у дослідженнях учених.

Слід звернути увагу, що механізм протидії та запобігання злочинам проти власності, що вчиняються неповнолітніми налічує ряд заходів, реалізація яких сприяє виконанню поставлених перед ним завдань, проте для більш ефективного розподілу сил та засобів в юриспруденції прийнято поділяти заходи запобігання та протидії злочинності на загально-соціальна та кримінально-правові (чи кримінально-спеціальні).

Застосування даного підходу дозволяє диференціювати процедуру реалізації та виконання нормативно-правових актів у сфері запобігання та протидії злочинності, як загальної так і злочинності неповнолітніх у сфері власності, зокрема.

Поряд із цим, охорона і захист прав і свобод людини і громадянина є найбільш актуальним питанням сьогодення. Сучасна Україна, що обрала своїм шляхом євроінтеграцію, має широкий спектр суб'єктів протидії злочинності, що формують національну систему. Злочинність неповнолітніх постає наріжним каменем у загальній злочинності, оскільки має певні особливості, а заходи протидії їй, певною мірою відрізняються від загальних. Проте, теоретичне осмислення відповідного питання, є не достатньо широким.

Саме тому, автором пропонується дослідити питання підходів до тлумачення загально-соціального та кримінально-правового запобігання злочинності в Україні, дослідивши підходи до розуміння поняття «загально-соціального» та «кримінально-правового» заходу

щодо протидії злочинам проти власності, що вчиняються неповнолітніми на підставі позицій вчених, актуальних нормативно-правових джерел (Законів України, актів Президента України, Постанов Кабінету Міністрів України, різноманітних державних цільових програм та ін.).

Існування злочинності, як явища, що дестабілізує суспільство, є за своєю суттю деструктивним хоча і являється продуктом життєдіяльності самого суспільства. На думку В. Куца, дана ситуація спричиняє необхідність адекватної реакції суспільства на подібні прояви. Сутність і зміст такої реакції обумовлюється сутністю та змістом самої злочинності як детермінованої об'єктивними та суб'єктивними обставинами, еволюційно мінливої схильності людей та їх спільнот до деструктивності у формі кримінальних правопорушень, а також реальних проявів останньої [1].

Прояд із цим, ряд вчених, зокрема О. Баляба, Б. Розовський та Е. Віленська підкреслюють, що злочинність як уособлення антисоціальної деструктивності є сегментом субкультури, що разом з культурною складовою суспільства характеризують його життєдіяльність [247].

З плином часу, криміногенність суспільства переростає в більш глобальне явище та займає домінуюче, для конкретного суспільства становище, поглинаючи більшість сфер соціального простору в разі якщо не здійснювати заходів щодо протидії їй. Проте, на думку учених стримування деструктивного впливу злочинності на соціум досягається завдяки розширенню культурної сфери людського співіснування, у тому числі й функціонування системи захисту правопорядку [248].

Таким чином, розширення меж культурної сфери, як сегменту суспільства, дозволяє сформувати ефективний важіль противаги проти деструктивного впливу на суспільство з боку злочинності. Відповідно визначений механізм, в певній мірі можна назвати протидією злочинності, якщо, як вказували вчені, остання – є явищем деструктивним по відношенню до культури.

Поряд із цим, на думку А. Закалюка, запобігання злочинності є різновидом суспільної соціально-профілактичної діяльності, функціональний зміст та мета якої полягає у перешкоджанні дії детермінантів злочинності та її проявів, передусім причин і умов останніх

через обмеження, нейтралізацію, а за можливістю – усунення їхньої дії [13].

У той же час, В. Голіна відзначає, що запобігання злочинності – це сукупність різноманітних видів діяльності і заходів у державі, спрямованих на вдосконалення суспільних відносин з метою усунення негативних явищ та процесів, що породжують злочинність або сприяють їй, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки [249].

Тобто, коли мова йде про протидію чи запобігання злочинності, слід звернути увагу на те, що дані явища за своєю сутністю є близькими за значенням та у більшості випадків означають один і той самий процес.

Відповідно, протидія злочинам проти власності, що вчиняються неповнолітніми, є комплексом заходів цільового спрямування, метою яких є усунення причин і умов вчинення злочинів проти власності, що вчиняються неповнолітніми, а також проведення різноманітних просвітницьких кампаній та інших заходів, спрямованих на ліквідацію причин і умов даного виду злочинів.

Аналіз запропонованих ученими інтерпретацій, дозволив сформулювати позицію про те, що інші терміни не використовуються у лексиконі фахівців або через їхню невідповідність явищу, що ними позначалось, наприклад, «боротьба зі злочинністю», «подолання злочинності», «викорінення злочинності», або через їхню штучність як, наприклад, «контроль злочинності». Протидія злочинності – це складне соціально-правове явище та поняття про нього, в якому відображається теорія і практика специфічної соціально-управлінської діяльності та суспільних і приватних ініціатив, а також кримінально-юстиційних зусиль, спрямованих на перешкоджання вчиненню кримінальних правопорушень та реагування на їх вчинення. Протидія злочинним проявам відбувається на різних рівнях життєдіяльності суспільства. Спочатку автор за таким критерієм поділу, як інституціонально-функціональний статус суб'єкта протидії, визначав два рівні: загально-соціальний та спеціально-кримінологічний [250].

Проаналізовані погляди, дозволяють сформулювати позицію, щодо сутності та основних напрямів протидії злочинності неповнолітніх в Україні. У свою чергу, поділ механізму протидії зло-

чинності на загально-соціальну та кримінально-правову, також є одним із найбільш раціональних та усталених підходів у юриспруденції.

Сутністю та основними напрямками протидії злочинності неповнолітніх в Україні є створення позитивної, соціально схвалюваної діяльності неповнолітньої особи, закладення до її свідомості вірної, суспільно сприйнятої системи розуміння того, що таке злочин та формування у особи нетерпимості до їх вчинення допоможе запобігти деформації підлітка та убезпечить його від долучення до злочинної діяльності, а також здійснення виховного впливу у разі якщо особа вже вчинила злочин.

Як і було акцентовано увагу, сучасна наука кримінології, вирізняє декілька видів діяльності в контексті протидії (чи запобігання) злочинності, а саме: 1) загальносоціальне запобігання – усі види діяльності, які не націлені спеціально на причини, умови злочинності, однак створюють умови, сприяють протидії злочинності й в цілому правопорядку (мається на увазі поліпшення соціальних умов життя людей, підвищення їх рівня освіти, культури, стабілізація й розвиток економіки і т. ін.); 2) спеціально-кримінологічне запобігання – націленість виключно на недопущення злочинів; [251].

В Україні, як слушно зауважують В. Шендрик, і С. Сафронов, існують давні традиції запобігання злочинності, про що свідчить аналіз ряду історичних нормативно-правових актів, як за часів Київської Русі так і до часів розпаду Російської імперії та становлення СРСР, що розглядалися науковцями вже у наш час [252].

Н. Юзікова вважає, що кримінологічний аналіз проблем діяльності, індивідуальності та ефективності застосування кримінально-правових засобів впливу на особу, яка вчинила злочин, має важливе значення для з'ясування місця і ролі покарання у запобіганні злочинності; вибору найбільш доцільних засобів впливу; поліпшення превентивної функції та подальше вдосконалення законодавства про кримінальну відповідальність [253].

В даному контексті, слід підкреслити, що системне та глибоке дослідження неповнолітньої злочинності в сфері власності, дає підстави аргументувати позиції, щодо можливих шляхів ліквідації від-

повідних детермінантів, а також інших криміногенних факторів, що впливають на вчинення злочину неповнолітніми особами.

Проте, для більш широкого огляду відповідної проблеми, автором пропонується дослідити сутність понять загальносоціальна та кримінально-правова протидія злочинності неповнолітніх проти власності.

В. Тюнін зазначає про те, що в межах загальносоціального запобігання необхідне усунення, ослаблення або нейтралізація факторів (включаючи їх прояви на рівні мікросередовища та індивідуальному рівні) які обумовлюють зниження життєвого рівня громадян та різке розшарування суспільства, забезпечення належних умов для соціалізації особистості, обмеження негативних наслідків безробіття, розширення соціальної бази реформ, забезпечення мінімально гарантованого рівня медичного, культурного, побутового й соціального обслуговування населення тощо [254].

Поряд із цим, на думку І. Чекмарьової, загальносоціальні заходи є найбільш переважними, оскільки вони усувають негативні економічні, соціальні, політичні, ідеологічні, культурні, нормативно-правові та інші передумови злочинності як в окремих галузях так і загалом [255].

У сучасній кримінології набуло розповсюдження положення, що загальносоціальне запобігання має складатися з сукупності правових, соціально - економічних, культурно-виховних, інформаційних, соціально-психологічних та деяких інших заходів, які забезпечують подальший розвиток і вдосконалення суспільної системи та здійснюються в державі з метою небезпосереднього запобігання злочинам, а вирішення економічних і соціальних завдань, що передбачає усунення негативних явищ і процесів, які існують у суспільстві. Цей рівень є однією із сторін соціального розвитку держави [13].

У контексті нашого дослідження, візьмемо за основу визначення, за яким загально-соціальне запобігання – це позитивний ефект продуманої регіональної соціально-економічної політики, яка здійснюється не тільки і не стільки з метою безпосереднього запобігання злочинності, а й спрямована, передусім, на вирішення загальних економічних і соціальних завдань держави, розв'язання суперечностей у сфері економіки, морально-духовній, соціальній сфері життя людей у регіонах. Вона здійснюється різними органами державної

влади та управління, громадськими формуваннями, для яких функція запобігання злочинності, загалом не є головною або професійною (фаховою) [257].

Різні вчені відносять до заходів загально-соціального запобігання злочинності неповнолітніх відносять широкий спектр дій, проте загальноприйнятим, вважається, що це дії спрямовані на підвищення соціального захисту сімей з дітьми, збільшення матеріальної допомоги дітям-сиротам і дітям-інвалідам, реформування освітніх закладів, належне фінансове забезпечення праці вчителів і вихователів. Вони націлені на зменшення протиріч і стабілізацію соціально-економічних, політичних, морально-психологічних, правових відносин у державі і суспільстві [258].

Соціальна робота із молоддю (тобто неповнолітніми) може включати в себе вплив шкільного середовища, вплив середовища різноманітних гуртків, секцій та додаткових занять, тобто, в такому відношенні суб'єктами впливу є вчителі, тренери, викладачі, а в певних ситуаціях значний вплив здійснюють неурядові громадські організації право-виховного і право-просвітницького впливу.

На загально-соціальному рівні запобігання злочинності також здійснюється різними органами державної влади й управління, а також громадськими організаціями та громадами, до безпосередніх функцій яких не належить боротьба зі злочинністю. Профілактичний вплив здійснюється шляхом розроблення та реалізації різноманітних економічних та соціальних проектів і програм, які також опосередковано сприяють втіленню спеціально-кримінологічних запобіжних заходів [259].

Поряд із цим, слід констатувати, що рівень загальнодержавної політики протидії злочинності неповнолітніх в Україні, на сьогоднішній день не відповідає реальним викликам суспільства, оскільки знаходиться на досить низькому рівні. В той час як не приділяється належної уваги практиці протидії злочинності, акцентується пріоритет значної кількості сил та засобів органів охорони правопорядку на розкриття та розслідування вже скоєних злочинів, а не на їх запобігання.

Так, загально-соціальним запобіганням злочинності неповнолітніх є комплекс заходів, що здійснюються державними органами, громадськими організаціями та іншими суб'єктами по відношенню

до неповнолітніх осіб з метою зменшення протиріч і стабілізації соціально-економічних, політичних, морально-психологічних, правових відносин у державі і суспільстві.

До спеціально-кримінологічного запобігання вчені відносять дії (розраховані як на всіх неповнолітніх, так і на їх окремі групи), спрямовані на зменшення негативного впливу криміногенних чинників, а також заходи, скеровані на конкретних осіб з девіантною або злочинною поведінкою з метою недопущення виникнення анти-суспільної мотивації [260].

Спеціально-кримінологічне запобігання злочинності здійснюється конкретними державними органами, для яких боротьба зі злочинністю, захист прав громадян є професійним обов'язком. У процесі своєї професійної діяльності спеціальні суб'єкти здійснюють вплив на криміногенні фактори, а також встановлюють причини та умови вчинення злочинів та вживають заходів щодо їх усунення [260, с. 85].

Згідно із Законом України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» [261], суб'єктами здійснення соціального захисту дітей і профілактики серед них правопорушень покладається в межах визначеної компетенції на такі державні органи:

1. Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері сім'ї та дітей, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері сім'ї та дітей, орган виконавчої влади Автономної Республіки Крим у сфері сім'ї та дітей, відповідні структурні підрозділи обласних, Київської та Севастопольської міських, районних державних адміністрацій, виконавчих органів міських і районних у містах рад;

2. Уповноважені підрозділи органів Національної поліції;

3. Приймальники-розподільники для дітей органів Національної поліції;

4. Школи соціальної реабілітації та професійні училища соціальної реабілітації органів освіти;

5. Центри медико-соціальної реабілітації дітей закладів охорони здоров'я;

6. Спеціальні виховні установи Державної кримінально-виконавчої служби України;

7. Притулки для дітей;
8. Центри соціально-психологічної реабілітації дітей;
9. Соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка).

Дана система органів передбачає комплексний підхід до запобігання, а також подолання та боротьби зі злочинністю неповнолітніх в Україні, оскільки без створення відповідної системи та визначення напрямів розвитку даного інституту не являється можливим здійснення заходів запобігання злочинності неповнолітніх. В свою чергу, взаємообумовленість функціонування зазначених інститутів, без сумніву є основним критерієм їх ефективності, оскільки лише комплексний підхід дає можливість ефективного запобігання злочинності неповнолітніх.

Допомогою правоохоронним органам, стає розширення мережі центрів медико-соціальної реабілітації дітей, хворих на наркоманію та алкоголізм. Також, сприяють профілактиці неповнолітньої злочинності відкриття молодіжних центрів праці, діяльність яких спрямована на професійну орієнтацію і працевлаштування молоді. На Національну поліцію України, відносно дітей покладено завдання забезпечення профілактичного впливу на підлітків, які перебувають у конфлікті із законом, мінімізації негативного впливу правопорушуючої поведінки дорослих на дітей, захисту прав неповнолітніх [262].

Так, спеціально-кримінальним запобіганням злочинності неповнолітніх є система спеціальних органів державної влади, які функціонують з метою здійснення впливу на криміногенні фактори, а також встановлення причин та умов вчинення злочинів неповнолітніми та вжиття заходів щодо їх усунення.

Щодо індивідуальної профілактичної роботи, то зазвичай вона здійснюється щодо неповнолітніх, які відносяться до групи ризику вчинення злочину або вже вчинили злочин, у зв'язку з чим потрапили у поле діяльності суб'єктів профілактики, поставлені на профілактичний облік, відбувають покарання або знаходяться у профілактичних закладах, тощо. На індивідуальному рівні запобігання полягає у цілеспрямованих заходах щодо конкретної особи (групи осіб), схильної до вчинення злочину, причин та умов, що детермінують поведінку цієї особи [260].

Індивідуальна профілактика з огляду на об'єкти поділяється на: ранню, спрямовану на усунення або нейтралізацію негативних обставин формування криміногенної спрямованості особи неповнолітнього; безпосередню – спрямовану на усунення кримінальної мотивації, припинення протиправної поведінки неповнолітнього і протидію актуальній криміногенній ситуації; пост-кримінальну – запобігання рецидиву з боку неповнолітніх, які вже вчинили злочини

Рання індивідуальна профілактика, спрямована, перш за все на запобігання злочинності неповнолітніх осіб, оскільки впливає безпосередньо на всіх молодих членів суспільства, докладаючи зусиль із правового та культурного виховання населення. Дана форма безпосередньо пов'язана із тлумаченням сутності негативу злочинної поведінки та роз'ясненням неприпустимості вчинення злочинів.

В свою чергу, безпосередня індивідуальна профілактика, має на меті виховний вплив на особу чи групу осіб, що збирається вчинити злочин чи вважає їх вчинення нормальним. Таким чином спричиняє загрозу поширення злочинної поведінки серед соціуму та може впливати на формування позитивного враження про злочинність в осіб, які до неї відношення не мають.

Також, пост-кримінальна профілактика здійснюється спеціально уповноваженими особами з метою роз'яснення та тлумачення особі, яка відбула чи тільки отримала покарання у будь-якому його вигляді, або після вчинення злочину сутності діяння, вчиненого нею. Полягає у використанні ряду психологічних та виховних методик і схем кінцевою метою яких є запобігання повторності вчинення злочинів даною особою.

Кримінально-правовим запобіганням злочинності неповнолітніх є система спеціальних органів державної влади, які функціонують з метою здійснення впливу на криміногенні фактори, а також встановлення причин та умов вчинення злочинів неповнолітніми та вжиття заходів щодо їх усунення.

Індивідуальна профілактична робота включає в себе: ранню індивідуальну профілактику (спрямована, перш за все на запобігання злочинності неповнолітніх осіб, докладаючи зусиль із правового та культурного виховання). Безпосередню індивідуальну профілактику (має на меті виховний вплив на особу чи групу осіб,

що збирається вчинити злочин чи вважає їх вчинення нормальним); пост-кримінальну профілактику (здійснюється спеціально уповноваженими особами з метою роз'яснення та тлумачення особі, яка відбула чи тільки отримала покарання у будь-якому його вигляді, або після вчинення злочину сутності діяння, вчиненого нею).

Автором пропонується дослідити суб'єкти запобігання злочинності неповнолітніх в Україні, дослідити відповідне поняття, систему вказаних суб'єктів (включаючи підходи до її класифікації) та навести конкретні практичні приклади.

В сфері юриспруденції поняття суб'єкту, тлумачиться вченими по різному, але не зважаючи на це, загальноприйнятим є тлумачення цього поняття як фізичної або юридичної особи, яка є учасником національних чи міжнародних правовідносин [57, с. 138]. С. Архіпов вважає, що «суб'єкт права це не тільки носій прав та обов'язків, але і головний фактор всього правового життя, від котрого залежить зміст права, його функціонування і розвиток [263]. Поряд із цим Р. Шишка констатує, що суб'єктом права є «сукупність правових зв'язків», який не «являється елементом правових відносин, а напроти самі правові відносини є вторинні по відношенню до суб'єкта і будуються навколо нього» [264].

Суб'єктом, в даному контексті є спеціально уповноважений учасник національних чи міжнародних правовідносин, що має ряд свої прав, обов'язків та функцій, сутністю якого є здійснення ряду повноважень у відповідній галузі права.

Щодо суб'єктів, котрі здійснюють запобігання злочинності загалом, то ними є державні органи, громадські організації, соціальні групи, посадові особи та громадяни, які цілеспрямовано здійснюють розроблення та реалізацію заходів із запобігання злочинності, у зв'язку з чим мають права, обов'язки та відповідальність за виконання покладених на них завдань [265]. Залежно від цілей і завдань, а також функціональних обов'язків науковці поділяють суб'єктів протидії злочинності на дві групи: – суб'єкти, які діють на загальносоціальному рівні; – спеціальні суб'єкти [260]. Діяльність кожного із суб'єктів із запобігання злочинам проявляється у певних формах. Термін «форма» означає вид, будь-який зовнішній прояв певного змісту [266].

Дана класифікація, знаходить своє відображення у працях вчених, які стверджують, що систему суб'єктів запобігання складають юридичні і фізичні особи, які внаслідок своїх повноважень, соціального статусу або громадського обов'язку виконують таку роботу. Це законодавчі органи, органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування і судової влади, органи державного і господарського управління, культурно-виховні, навчальні заклади, адміністрації установ, підприємств, відомств, фірм, трудові колективи, громадські організації і товариства, охоронні установи та приватні розшукові агенції, спеціалізовані фонди, сім'я, громадяни [267].

Поряд із цим, система суб'єктів запобігання злочинності в Україні, як і повсюди не є однорідною. Відповідні суб'єкти вчені класифікують за різноманітними критеріями, а підходи до такої класифікації нараховують безліч аргументів.

За типом запобіжної діяльності виділяють такі суб'єкти [267]:

1) Котрі визначають її основні напрями, завдання, форми, планують, спрямовують та контролюють її, забезпечують правове регулювання та ресурсне забезпечення;

2) Які здійснюють координацію і безпосереднє управління окремими напрямками і учасниками запобігання злочинності;

3) Виявляють, вивчають об'єкти запобіжного впливу та інформують про них суспільство через ЗМІ та інших суб'єктів;

4) Упроваджують запобіжні заходи щодо випередження, обмеження, усунення криміногенних явищ та процесів, захисту соціальних благ і особи, її законних інтересів, майна;

5) реалізують заходи щодо відвернення і припинення злочинів.

В свою чергу, до суб'єктів котрі визначають основні напрями запобігання та протидії злочинності, планують, спрямовують та контролюють її систему та забезпечують правове регулювання, слід віднести такі:

1. Верховна Рада України (народні депутати, безпосередньо та її комітети), відповідно до Закону України «Про регламент Верховної Ради України» [268] відповідний орган має право продукувати українське законодавство, що формує політику в сфері запобігання та протидії злочинності, а також може здійснювати парламентський контроль за виконанням прийнятих рішень.

2. Кабінет Міністрів України та інші центральні органи виконавчої влади, що йому підпорядковуються. Відповідно до Закону України «Про Кабінет Міністрів України» [269], саме цей, вищий орган виконавчої влади володіє необхідним ресурсним та інформаційним забезпеченням, що необхідно для організації роботи із запобігання злочинності в Україні.

3. Президент України, відповідно до Конституції України [92], що гарантом дотримання Конституції України, а також законів України та має суттєвий вплив на законодавчу, виконавчу та судову владу.

Поряд із цим, до суб'єктів основним і головним завданням функціонування яких є запобігання злочинності, слід віднести такі:

Прокуратура України. Основні напрями запобіжної діяльності прокуратури випливають з Конституції України та Закону України «Про прокуратуру» [270]: кримінологічний аналіз злочинності; спеціально-кримінологічне запобігання злочинним проявам засобами прокурорського нагляду; участь органів прокуратури в розробці державними органами різних рівнів комплексних програм запобігання злочинності; сприяння прокуратури розвитку діяльності із запобігання злочинам громадськістю; діяльність прокуратури по запобіганню злочинності засобами кримінологічної поінформованості населення та правової пропаганди; координація прокурором запобіжної діяльності правоохоронних органів.

В свою чергу, належить констатувати, що вивчення, узагальнення, систематизація, зведення в єдиний документ усіх цих складових і дає змогу, законодавчому органу влади, затверджувати цільові комплекси програми із запобігання злочинності в державі чи в окремій її області.

Організація роботи прокуратури з кримінологічної поінформованості й правової пропаганди полягає у спільному з органами влади та управління, місцевого самоврядування плануванні її діяльності, проведенні й узагальненні результатів. Кримінологічна поінформованість ставить за мету поширення серед населення відомостей про злочинність взагалі та її стан на окремих територіях, причин й умов учинення злочинів, особу злочинця, засоби вчинення злочинів, віктимну поведінку, заходи запобігання тощо [267]

Служба безпеки України. Завдання Служби безпеки України визначено Законом України «Про Службу безпеки України» [271], відповідно до вимог якого, перш за все пріоритетними завданнями цього органу є захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави і прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спецслужб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці.

Крім цього злочини проти миру і безпеки людства, тероризму, корупції та організованій злочинній діяльності у сфері управління й економіки – є одними із найбільш небезпечних в сфері злочинності загалом, проте, лише Службою безпеки України здійснюються заходи із запобігання даному виду злочинності, що виокремлює останню та ставить на чільне місце серед суб'єктів запобігання злочинності.

Національна поліція України. Законом України «Про Національну поліцію» [272], визначено завдання відповідного органу, серед великої кількості яких, є положення, що орієнтовані на запобігання злочинам, а саме: здійснення превентивної та профілактичної діяльності, що спрямована на запобігання вчиненню правопорушень; виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вжиття у межах своєї компетенції заходів для їх усунення та ін.

Поряд з цим необхідно зазначити, що Національна поліція України здійснює запобіжну діяльність не ізольовано, а у різних видах взаємодії з органами, 1) які визначають державну політику у сфері боротьби зі злочинністю (Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України); 2) які здійснюють координацію діяльності у сфері запобігання та протидії злочинності (Генеральний прокурор України та підпорядковані йому прокурори; Рада національної безпеки і оборони України); 3) які провадять правоохоронну діяльність у сфері боротьби зі злочинністю (серед суб'єктів даної групи варто виділяти дві підгрупи: а) органи, для яких боротьба зі злочинністю є однією з основних функцій (наприклад, Департамент карного розшуку Національної поліції України, Головне управління по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю СБУ Украї-

ни та ін.); 4) які здійснюють контролюючу та інші види управлінської діяльності (громадські організації, об'єднання, органи державного контролю, преса) [273].

Проте, не зважаючи на «не ізольованість» діяльності Національної поліції в сфері запобігання злочинності в Україні, слід розтлумачити те, що сучасна структура поліції нараховує значну кількість підрозділів та органів, що здійснюють відповідні функції більш специфічно та глибинно. А одним із найбільш важливих напрямків функціонування поліції в даному напрямі є запобігання та протидія злочинності неповнолітніх.

Так, до головного завдання патрульної поліції, що є складовою частиною Національної поліції України відносяться запобігання правопорушенням кримінального й адміністративного типу, попередження, виявлення й припинення правопорушень кримінальної та адміністративної природи, ситуацій насильства в сім'ї, а також виявлення причин і умов, що сприяють їхньому вчиненню [274].

Департамент кіберполіції виконує завдання з формування й забезпечення реалізації політики держави стосовно попередження та протидії кримінальним правопорушенням, вчинення чи приховування котрих передбачає застосування комп'ютерів, систем та комп'ютерних мереж й мереж електрозв'язку [275].

Підрозділи ювенальної превенції Національної поліції України, здійснюють профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню дітьми кримінальних і адміністративних правопорушень, виявлення причин і умов, які цьому сприяють, вжиття в межах своєї компетенції заходів для їх усунення [276]. Слід звернути увагу, що підрозділи ювенальної превенції, мають особливий вплив, на злочинність неповнолітніх в Україні, в контексті зазначеної тематики. Оскільки саме вказаний підрозділ найбільш тісно співпрацює з неповнолітнім кримінальним елементом та має власний інструментарій для запобігання вчиненню неповнолітніми кримінальних правопорушень.

Необхідно звернути увагу на органи досудового розслідування Національної поліції України, що здійснюють діяльність, спрямовану на розслідування та запобігання вчиненню неповнолітніми кримінальних правопорушень, виявлення причин і умов, які цьому

сприяють, вжиття в межах своєї компетенції заходів для їх усунення [277].

Проаналізовані елементи структури Національної поліції України, дають змогу констатувати поліцентричність функціонування відповідного органу в контексті запобігання злочинності в Україні. Так, будучи основним спеціальним суб'єктом запобігання злочинності, Національна поліція України здійснює ряд багаторівневих, специфічних заходів із запобігання різноманітних форм злочинності, для чого і створені окремі її підрозділи.

Слід звернути увагу на те, що множинність підрозділів в складі Національної поліції України та запропонована система загалом не свідчить про ефективне здійснення нею покладених функцій. Проте чітка урегульованість та системність в питанні запобігання злочинності в Україні є суттєвим кроком на шляху до поліпшення забезпечення прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Суб'єктом запобігання злочинності, в контексті дослідження є спеціально уповноважений учасник національних чи міжнародних правовідносин, що здійснює різнорівневу соціально-профілактичну діяльність, яка спрямована на усунення та перешкоджання дії детермінантів (тобто негативних явищ) або недопущення вчинення діянь на різних стадіях злочинних проявів, що спричиняють появу певного виду злочинності з метою остаточного її подолання та має ряд свої прав, обов'язків та функцій.

Система суб'єктів запобігання злочинності неповнолітніх в Україні, як і повсюди не є однорідною. Відповідні суб'єкти вчені класифікують за різноманітними критеріями, а підходи до такої класифікації нараховують безліч аргументів. До суб'єктів котрі визначають основні напрями запобігання та протидії злочинності, планують, спрямовують та контролюють її систему та забезпечують правове регулювання відносять: Верховну Раду України, Кабінет Міністрів України та Президента України. До суб'єктів основним і головним завданням функціонування яких є запобігання злочинності, вчені відносять Прокуратуру України, Службу безпеки України та Національну поліцію України (включаючи всі її структурні підрозділи).

3.2 Шляхи вдосконалення кримінального провадження щодо неповнолітніх, які вчинили злочини проти власності

Як зазначалось на початку роботи, відносини у сфері власності, Конституцією України визначаються як одні із найбільш важливих у суспільстві, а право особи на власність є непорушним та недоторканим. Проте, як зазначено у першому розділі, хоча загальна тенденція злочинності тоне щороку, необхідно підкреслити, що частка злочинів проти власності, що вчиняються неповнолітніми, як в структурі злочинності так і порівнюючи відносні показники за останні декілька років, залишається значною. Злочинність неповнолітніх у сфері власності носить різноманітний характер. Починаючи від дрібних кишенькових крадіжок, крадіжок металобрухту, крадіжок старих предметів побуту, що знаходяться на горищах будинків без нагляду та в притул до вчинення розбійних групових нападів із завданням тілесних ушкоджень потерпілому, що були небезпечні для життя та здоров'я в момент заподіяння (на підставі проаналізованих судових вироків).

Перш за все, проаналізовані дані, дають підстави стверджувати, що дана ситуація потребує ефективного механізму кримінального провадження щодо неповнолітніх, які вчинили злочини проти власності.

Досліджуючи відповідну сферу регулювання відносин, автором була звернута увага на особливості кримінального провадження щодо неповнолітніх, на понятті, ознаках, значенні та структурі ювенальної юстиції, як одного із основних структурних підрозділів Національної поліції України, до функціональних обов'язків якого належить робота з неповнолітніми злочинцями (у тому числі також в сфері власності).

Разом із тим, нами пропонується дослідити інститут пробації, щодо неповнолітніх осіб, які втягнуті у злочинну діяльність загалом та вчинили злочини проти власності, зокрема, для більш широкого розуміння сутності проблем та особливостей здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх.

Проте, перед поглибленням у аналіз зазначених інститутів, слід звернути увагу на особливостях провадження щодо неповнолітніх, що були імплементовані у кримінальне-процесуальне законодавство зі вступом у силу нового кодексу. Дані зміни, здебільшого аргумен-

товані європейською практикою та є одними із базових, на шляху європейської інтеграції як законодавства так і держави загалом.

Міжнародно-правові акти, положення яких передбачають захист прав дитини у кримінальному та інших сферах життя частково імплементовані, на сьогоднішній день, у національне законодавство, або ратифіковані Верховною радою України. Зокрема, Конвенція ООН з прав дитини 1989 року, Керівні принципи ООН з 364 попередження злочинності серед неповнолітніх та Правила ООН щодо захисту неповнолітніх, позбавлених волі 1990 року, Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо нових засобів роботи з злочинністю серед неповнолітніх і ролі правосуддя у справах неповнолітніх 2003 року, Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи державам членам щодо соціальної реакції на злочинність серед неповнолітніх 1987 року, Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи щодо ролі раннього психологічного втручання з метою профілактики злочинності 2000 року, Європейська конвенція про здійснення прав дітей 1996 року та інші.

Особливості порядку кримінального провадження щодо неповнолітніх обумовлені передусім особливостями суб'єкта кримінального правопорушення. Фізичний розумовий і психічний розвиток неповнолітніх обумовлює нестійкість їх характеру, незрілість мислення, що пояснюється процесом формування особистості, а також неможливість повною мірою самостійно захищати свої права та законні інтереси у кримінальному провадженні [278].

Шульга А.О., акцентує увагу, що поняття «неповноліття» в кримінальному та кримінально-процесуальному контексті відрізняється за своїм змістовним наповненням. Тобто, недосягнення особою вісімнадцятирічного віку на момент вчинення злочину (кримінально-правове повноліття) має значення тільки при вирішенні питань, пов'язаних з кримінальною відповідальністю (тобто, неповнолітня особа, наприклад до 14 років взагалі не буде притягнута до відповідальності, а особи віком від 14 до 16 – притягнуті лише у випадку вчинення злочинів передбачених конкретними статтями Кримінального кодексу України), проте, іншу сутність вкладено в розуміння неповноліття в кримінальному-процесуальному законодавстві, оскільки воно має значення лише під час прийняття процесуального рішення або здійснення процесуальної дії [279].

Слід звернути також увагу на те, що системне та поступове зростання рівня неповнолітньої злочинності загалом та збільшення частки вчинення злочинів проти власності в Україні, а також з огляду на існуючі міжнародні зобов'язання в даному аспекті, постала необхідність у розробленні державної політики у сфері захисту прав дітей, які потрапили у конфлікт із законом.

Саме тому, Указом Президента України від 24 травня 2011 року було схвалено Концепцію розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні [280].

Метою цієї Концепції є побудова в Україні повноцінної системи кримінальної юстиції щодо неповнолітніх, спроможної забезпечити законність, обґрунтованість та ефективність кожного рішення щодо дитини, яка потрапила у конфлікт із законом, пов'язаного з її перевихованням та дальшою соціальною підтримкою.

Разом із тим, законодавець звертає увагу на те, що для досягнення поставленої мети необхідно удосконалити систему профілактики дитячої злочинності, забезпечити ефективне правосуддя щодо неповнолітніх, сприяти розвитку відновного правосуддя, створити ефективну систему реабілітації неповнолітніх, які вчинили правопорушення.

Вітчизняні законодавчі норми, що розміщені у Кримінальному процесуальному кодексі України частково реалізують мету зазначеної Концепції у частині забезпечення під час здійснення дізнання, досудового слідства та правосуддя щодо неповнолітніх, які вчинили правопорушення, додержання їх прав з урахуванням вікових, соціально-психологічних, психофізичних та інших особливостей розвитку [281].

Однією з не менш важливих особливостей здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх є збільшення кількості обставин, що підлягають установленню, порівняно із загальним порядком досудового розслідування (що визначено у статті 485 Кримінального процесуального кодексу України) [281].

У даному аспекті постає гостра необхідність вироблення нових прогресивних методик для органів досудового розслідування щодо розслідування справ у якій фігурують неповнолітні особи, а для сторони захисту обрання вірних тактичних прийомів захисту дитини, яка набула певного правового статусу у конкретному кримінальному провадженні, від можливих процесуальних порушень та

психологічного впливу на неї з боку інших учасників кримінального процесу [282; с. 207-210].

Разом із тим, одним із найбільш пріоритетних та фундаментальних завдань вказаної вище концепції, було створення ефективної системи ювенальної юстиції та пробації, щодо неповнолітніх злочинців. Питання розробки нормативно-правового забезпечення відповідних напрямків, а також загальної концепції їх роботи є одним із основних, в контексті боротьби із злочинністю неповнолітніх, а оскільки в даній праці, розглядається саме злочини проти власності, ми пропонуємо інтерпретувати напрацьовані практики та запропонувати можливі варіанти забезпечення роботи даного напрямку в контексті дослідження.

Питання функціонування системи ювенальної юстиції давно фігурує як в порядках денних владних сфер, так і окремими блоками для розгляду в рамках наукових заходів, оскільки функціонування даного інституту, що є відносно новим для України потребує системного вдосконалення та ефективного контролю, як з боку осіб, що працюють над забезпеченням його функціонування безпосередньо так і інших, зацікавлених, компетентних осіб.

Поряд із цим, гостра наукова дискусія підсилює актуальність даного питання. Перш за все, слід звернути увагу на поняття ювенальної юстиції, яке до сьогоднішнього дня, не знайшло свого єдиного відображення в думках учених. Натомість, маємо два підходи до його розуміння (широке та вузьке тлумачення).

Окремі дослідники використовують вузьке тлумачення, але при цьому пропонують соціальну насиченість процесу – широке використання неюрідичних спеціальних знань у кримінальному процесі у справах неповнолітніх, максимальну індивідуалізацію судового процесу [283]. Подібної думки притримується також Устрицька Н.І. Дільна З.Ф., які досліджують «ювенальну юстицію» саме як особливу судову систему, центральною ланкою якої є спеціалізований суд, який тісно співпрацює із соціальними службами як під час розгляду справи так і після винесення судового вироку [284].

Слід звернути увагу, що наведені вище вчені, аргументують свій підхід, базуючись на теорії поділу влади, а також принципу стримувань та противаг, що дозволить судовій системі (в частині забезпечення роботи механізмів ювенальної юстиції) та виконавчій владі

(відповідно створені органи для організації роботи механізмів ювенальної юстиції) на паритетних умовах, комплексно та системно реалізовувати та вдосконалювати відповідний механізм.

Широкого тлумачення поняття ювенальної юстиції набуває в працях українських дослідників, де вона розглядається як сукупність правових механізмів, медико-соціальних норм, психолого-педагогічних та реабілітаційних, а також інших процедур та програм, які призначені для забезпечення найбільш повного захисту прав, свобод та законних інтересів неповнолітніх, а також осіб, відповідальних за їх виховання, що реалізовується системою державних та недержавних органів, установ та організацій [285].

Вчені у своїх дослідженнях, поряд із судом, прокуратурою та адвокатурою виділяють соціальні служби, громадські організації та іншу непов'язану із судом реабілітаційну інфраструктуру, які об'єднані навколо спеціалізованого суду по справам неповнолітніх [286, 287].

Проте, найбільш широку та точну характеристику, надала Ортинська Н., яка зазначила, що саме принцип функціональної диференціації та функціональної конкуренції дозволяє виокремити такі структурні підрозділи як ювенальне слідство, ювенальний суд, ювенальну прокуратуру, ювенальну адвокатуру, та інфраструктуру по забезпеченню всіх інститутів і реалізації їх рішень [288].

Наведені вище підходи до визначення поняття ювенальної юстиції, характеризують її не як конкретний орган, а ліпше як комплексний механізм, оскільки забезпечити виконання покладених в даному напрямку завдань можна лише забезпечивши комплексний підхід, а також імплементувавши до національного законодавства спеціального нормативно-правового акту, що регулював би дану сферу правовідносин.

Проблема майнової злочинності неповнолітніх в Україні існує і вона потребує негайного розв'язання. Міжнародний досвід протидії злочинності серед неповнолітніх осіб загалом, та у майновій сфері зокрема є значним, а саме тому зниження рівня підліткової злочинності прямопропорційно залежить від обрання правильної та найбільш ефективної моделі протидії їй, в умовах України.

Актуальним питанням було і залишається, використання зарубіжного досвіду, щодо організації роботи інституту ювенальної юс-

тиції. Насамперед необхідно виділити моделі ювенальної юстиції, які існують у світі. Проте, слід звернути увагу, що в США, наприклад, у 1899 створено перший «дитячий суд» у м. Чикаго, основою якого є федеральний Закон про ювенальну юстицію та запобігання правопорушенням неповнолітніх (1974), у Великій Британії – низка законів про дітей і молодь (впроваджуються з 1908 р.), у Польщі – Закон «Про процедуру розгляду справ неповнолітніх» (1982), у Канаді – Закон «Про кримінальну юстицію щодо неповнолітніх» (2003) [289].

Англосаксонська модель ювенальної юстиції, Континентальна модель ювенальної юстиції, Скандинавська модель ювенальної юстиції та Французька модель ювенальної юстиції. – є базовими в світі, проте додатковий оглядовий аналіз даних концепцій, дозволить аргументувати думку, щодо можливості взяття за основу тієї чи іншої моделі.

Перш за все, слід проаналізувати англосаксонську модель ювенальної юстиції, що є найбільш поширеною у світі та передбачає наявність спеціалізованого органу – ювенального суду, що розглядає правопорушення, вчинені неповнолітніми, за винятком тяжких злочинів. Дана концепція передбачає існування окремої судової вертикалі, що здійснює судочинство за таким критерієм, а також, розраховано на окремі підрозділи в органах поліції, прокуратури та системі виконання покарань, що формує комплексний механізм ювенальної юстиції щодо майнових злочинців, який запускається вчиненням суб'єктом конкретного правопорушення, а завершує свою роботу із засудженням чи виправдуванням неповнолітньої особи, що вчинила правопорушення.

Слід також акцентувати увагу, що сама процедура судового розгляду не є формалізованою, а суддя в даному випадку, проводить співбесіду із неповнолітнім, апелюючи наявними в нього фактами доводить чи спростовує вину злочинця, а також визначає міру покарання. Виразним є те, що у даний процес системно запрошуються жителі району, де проживає підозрюваний, благодійні організації та інші незалежні особи.

У діяльності перших судів у справах неповнолітніх у США поєдналися функції профілактики і реабілітації. Профілактика досяглася завдяки неформальному контакту судді й неповнолітнього.

Тим самим суддя добивався усвідомленого залучення останнього до реабілітаційної практики. Виховні заклади в період дії перших судів для неповнолітніх перебували під патронажем громадськості [290].

Ювенальна юстиція за Англосаксонською моделлю передбачає індивідуальний підхід до дитини та спеціальну процедуру судового розгляду справ про обвинувачення неповнолітніх [291].

Континентальна модель ювенальної юстиції фактично дублює за своєю сутністю англосаксонську модель, проте, якщо у останній система ювенальних судів не розглядає тяжкі злочини вчинені неповнолітніми то у даному випадку, передбачена можливість розгляду абсолютно всіх правопорушень вчинених неповнолітніми. Вчені підкреслюють, що при призначенні покарання пріоритет надається альтернативним видам покарань, медіації та відновному правосуддю, широко застосовуються виховні санкції, а взяття під варту і позбавлення волі здійснюється у виняткових випадках, як крайній захід.

На нашу думку, даний підхід є найбільш об'єктивним по відношенню до неповнолітнього, оскільки значною залишається частка злочинів учинених такими суб'єктами через незнання, або із забави, що в перспективі, потребує належних заходів правового та громадського виховання для ліквідації даних причин злочинності. В свою чергу, застосування суворих запобіжних заходів, поміщення неповнолітнього в атмосферу злочинного світу (на період, наприклад тримання під вартою) може негативно вплинути на можливість ефективної, швидкої та остаточної ресоціалізації такої особи.

Континентальна модель притаманна для більшості країн Європи та Латинської Америки, Японії, Франції, Бельгії, Італії, Іспанії, Нідерланд, Аргентини, Колумбії, Венесуели, Швейцарії, Австрії та ін.). В цій моделі ювенальні суди мають широку предметну підсудність – всі види правопорушень неповнолітніх розглядаються саме там і, разом з тим, суд розглядає справи дітей, які потребують допомоги з боку держави [292].

В країнах Європи суди у справах неповнолітніх почали масово виникати у 20 ст. Вони не мали конкретної загальної моделі, а існували у різних варіантах організації [293, с. 325], зокрема, наприклад в Португалії було створено трибунали у справах неповнолітніх, які поєднали з опікунськими судами, у Швейцарії (у 1911–1913 роки), Японії (у 1923 році) було започатковано автономну систему ювена-

льних судів, в Єгипті, Італії було прийнято спеціальні закони про суди у справах неповнолітніх, а у таких католицьких країнах, як Іспанія, Італія, Португалія важливу роль у ювенальній юстиції відіграла церква [294].

У скандинавській системі поєднується судова й адміністративна ювенальна юстиція. Скандинавська модель ювенальної юстиції не передбачає наявності окремих ювенальних судів, але в місцевому суді працює ювенальний суддя або створюється ювенальний відділ суду для розгляду справ неповнолітніх. Провідну роль серед державних інститутів відіграє соціальна служба, організована за територіальним принципом. Позитивним елементом скандинавської системи є наявність ювенального судді, ювенального прокурора, ювенального адвоката, Ради із захисту дітей при Міністерстві юстиції Нідерландів, центрів пробації. Важлива роль відведена підготовці кадрів, для судді має значення стаж і проходження спеціальної підготовки для заміщення посади судді. У скандинавській системі покарання у вигляді позбавлення волі застосовують лише зрідка [291].

Науковці зауважують, що система ювенальної юстиції за даною моделлю має профілактичну та соціально-реінтеграційну спрямованість. Значного розвитку набули програми протидії ювенальної злочинності. Загальнонаціональну програму боротьби із злочинністю розробляють державні органи, а справою громадян є розробка локальних програм. Головним завданням ювенальної юстиції є примирення сторін та відшкодування шкоди. Через це більшість справ не потрапляють до суду і вирішуються на початкових етапах.

Організаційні підвалини системи кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні визначені Законом України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», яким визначено, що здійснення соціального захисту дітей і профілактики серед них правопорушень покладається в межах визначеної компетенції на такі органи і установи: центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері сім'ї та дітей; центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері сім'ї та дітей та їх територіальні органи; уповноважені підрозділи органів Національної поліції; приймальники-розподільники для дітей органів Національної поліції; школи соціальної реабілітації та професійні училища соціальної реабілітації ор-

ганів освіти; центри медико-соціальної реабілітації дітей закладів охорони здоров'я; спеціальні виховні установи Державної кримінально-виконавчої служби України; притулки для дітей; центри соціально-психологічної реабілітації дітей; соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка) [295].

Основним завданням, в рамках даного напрямку, законом визначено соціальний захист та профілактику правопорушень серед неповнолітніх осіб. Хоча на сьогоднішній день, в умовах трансформаційних державницьких процесів, поставлені завдання, в діяльності відповідних органів реалізуються лише частково, оскільки, наприклад, в процесі реформи перебуває Національна поліція України, а нормативно-правове забезпечення та матеріально-технічний стан будівель в яких розташовані наприклад центри соціально-психологічної реабілітації дітей та соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка) сприяють не ресоціалізації неповнолітніх осіб, що випадково вчинили правопорушення та яким треба допомога, а навпаки – тиснуть на нестабільний емоціональний стан неповнолітнього та штовхають на вчинення нових правопорушень.

Серед найбільш проблемних питань, в контексті реалізації даного напрямку, слід звернути увагу на:

1) діяльність приймальників-розподільників для дітей, до якого можна помістити дитину 11-річного віку, якщо є підстави вважати, що вона вчинила кримінальне правопорушення. При цьому, слідчий суддя чи суд самостійно визначає строк такого тримання. Фактично це є позбавленням волі, яке завуальовано під досить гуманну з першого погляду назву.

2) діяльність загальноосвітніх шкіл та професійних училищ соціальної реабілітації. Вони не здійснюють належного перевиховання дітей, а в більшості випадків лише роблять їх черствими та жорстокими. Це спричинено тим, що учні таких шкіл і училищ знаходяться в ізоляції від родини та суспільства, а методи, які застосовуються для їх виховання є неприйнятними та жорстокими. Великої стурбованості викликає також діяльність притулків для дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування. Загалом їхня діяльність зводиться до того, щоб виконати навчальний план і випустити таких дітей у світ.

3) діяльність соціальних служб, що передбачена Законом України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для

дітей» який передбачає, що штатна чисельність працівників районних, міських, районних у містах служб у справах дітей устанавлюється з розрахунку один працівник служби не більше ніж на одну тисячу дітей, які проживають у районі [295].

Тобто, зведення функцій служб у справах дітей до ведення звітно-планової документації та іншого роду «паперової» роботи, не дає можливості та не створює жодних умов для виконання відповідними працівниками їх безпосередній обов'язків, пов'язаних із соціальною допомогою дітям, що вчинили правопорушення, або знаходяться у нестабільному стані (тобто, найбільш вірогідно, вчинять правопорушення найближчим часом).

4) діяльність судів, в контексті ювенальної юстиції. Оскільки суд – є основною установою у системі ювенальної юстиції, оскільки саме за суддею залишається рішення про притягнення неповнолітнього до відповідальності чи звільнення від такої. Проте, сформована сьогодні спеціалізація ювенального правосуддя, що передбачає наявність спеціального судді, хоч і відповідає світовим тенденціям, проте фактично стала додатковим навантаженням на суди загальної юрисдикції. Надмірне навантаження суддів загальної юрисдикції, особливо в період судової реформи в контексті спроби їх оптимізації, призводить до неможливості судді повно та детально дослідити конкретну справу неповнолітнього.

Тому вчені прийшли до висновку про необхідність формування відокремленої системи ювенальних судів. Що, до речі підтримується як міжнародними документами, так і багатьма вченими.

Слушною є думка В.І. Мірошніченка, щодо необхідності врахування позитивного досвіду, в контексті спеціальної підготовки всіх учасників судового процесу за участю неповнолітнього та складання спеціального іспиту на право займатись такою діяльністю, а також розгляду питань кримінального та сімейного права одним суддею, знайомим з проблемами конкретної дитини. [296, с. 27]

Тим не менш, в історії розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні є і позитивні сторінки. Найяскравішим прикладом того є досвід впровадження в окремих містах України проекту «Реформування системи кримінальної юстиції по відношенню до неповнолітніх в Україні», який реалізовувався при підтримці Канади, але нажалі після буремних подій на сході нашої держави, був

згорнутий. Під час діяльності цього пілотного проекту в Мелітополі, Івано-Франківську, Миколаєві та Запоріжжі були створені служби для дітей, що перебувають у конфлікті з законом, які діяли за зразком аналогічних служб Канади [297; 298].

У своїй діяльності вони використовували підходи, які засновані на виявленні сильних сторін та потенціалу особистості, що вважаються такими, що підвищують відповідальність підлітків та їхніх батьків шляхом усвідомлення ними власної відповідальності за прийняте рішення. Це спонукає персонал перетворювати молодь з пасивних отримувачів програмних послуг на активних учасників корекційних програм [299].

Під час реалізації згаданого проекту до неповнолітніх з групи ризику застосовувались методики оцінки ризиків та потреб неповнолітніх правопорушників, готувалась досудова доповідь, робота з підлітками проводилась з урахуванням гендерних особливостей та травматичного досвіду дитини, здійснювалося когнітивноповедінкові втручання та проводилося мотиваційне інтерв'ювання. Для перевиховання неповнолітніх та направлення їх на правильний шлях, з ними проводилися профілактичні програми, такі як: програма для хлопців «Управління гнівом», програма для дівчат «Вчимося керувати емоціями», програма «Вибір до змін», програма «Життєві навички» [300].

Така волонтерська практика широко використовується у ряді країн за принципом «casework», який помагає з індивідуалізацією методів впливу на неповнолітнього, в обранні заходів відповідальності та ресоціалізацією. Запровадження кейс-менеджменту у роботі з неповнолітніми правопорушниками дозволив би організувати роботу навколо проблеми конкретної особи, комплексно використавши ресурси на рівні місцевого співтовариства. На важливості соціального патронажу у процесі ресоціалізації неповнолітніх правопорушників наголошував один із перших ювеналістів О.Ф. Кістяківський [301, с. 87].

Саме тому, на підставі проаналізованих даних, слід підкреслити, що поняття, сутність та структура інституту ювенальної юстиції, на сьогоднішній день не відповідає тим уявленням, які були запропоновані у ряді наукових праць, а також нормативно-правових актах, що передбачали затвердження державних цільових програм. Не за-

важай на тривалий термін імплементації інституту ювенальної юстиції, як комплексного механізму здійснення процедури притягнення до відповідальності неповнолітні осіб деякі ключові напрямки залишаються не вирішеними та не виконаними.

Континентальна модель ювенальної юстиції, об'єктивно є не тільки найбільш логічною, а разом із тим найприйнятнішою для України. Тому як, на нашу думку даний механізм, має носити комплексний характер, де всі його елементи будуть тісно взаємопов'язані та компетентні в питанні притягнення до відповідальності не тільки неповнолітніх осіб, а й на індивідуальному рівні. Тому як, наприклад, у Франції ювенальна юстиція займається всіма стадіями правосуддя – від розслідування до виконання покарання. Вказане особливо актуалізується в перехідних умовах розвитку нашої державності, де неповнолітній потребує особливого захисту й уваги з боку суспільства і держави, тому система правосуддя має носити комплексний характер, а не лише охоплювати предметну спеціалізацію.

Слід також звернути увагу на необхідності модернізації судової ланки, в контексті реалізації механізму ювенальної юстиції, оскільки з огляду на кількість справ, які розглядаються місцевими судами, питання індивідуального підходу до кожного неповнолітнього, якому потрібні допомога, не постає взагалі.

Позитивним фактором французької моделі ювенальної юстиції є перевага виховних заходів над каральними, спеціалізація судів, робота психологів з неповнолітніми. Також там встановлена практика обов'язкового ведення соціального дос'є особи, котра скоїла злочин.

Все вище зазначене, зможе не лише наблизити українське законодавство та державні інститути до високих європейських стандартів, а також допоможе виконати завдання, поставлені Конституцією України не лише перед державою, а й перед суспільством – щодо збереження найбільшої соціальної цінності – життя громадянина не лише в його вузькому розумінні, а й з точки зору психологічних та соціальних аспектів буття особи.

Інститут пробації щодо неповнолітніх в Україні, набуває все більшого розповсюдження, оскільки теоретична сформульованість в даному питанні та наявність окремого нормативно-правового акту,

що регламентує механізм функціонування даного інституту дають підґрунтя для його використання, а також поступового вдосконалення. Ми пропонуємо комплексно дослідити поняття, структуру та сутність інституту пробації щодо неповнолітніх в Україні та інтерпретувати його функціонал в контексті протидії злочинам проти власності, що вчиняються неповнолітніми.

Перш за все, необхідно дослідити поняття процесу пробації, щодо неповнолітніх. Так, пробація (лат. *probatio* – проба, випробування) – це вид покарання у Великобританії, США, яке полягає у накладенні певних обмежень на здійснення засудженим своїх прав і свобод, встановленні спеціального нагляду за його поведінкою [302].

І. Яковець зауважує, що в національних джерелах слово «пробація» практично завжди перекладається як «випробування», що і дає підстави розуміти її як вид звільнення від відбування покарання, з одночасним запереченням можливості її застосування у разі засудження до покарань у вигляді виправних або громадських робіт, умовно-дострокового звільнення від відбування покарання тощо. Натомість, у переважній більшості країн використовується не сам по собі термін «пробація», мова зазвичай ведеться про «probation service», тобто, про «пробаційні (іспитові) послуги» чи «іспитове (випробувальне) обслуговування», а також про «probation order» – «іспитовий (пробаційний) наказ» [303].

У свою чергу, відповідно до статті 2 Закону України «Про пробацію» під пробацією розуміється система наглядових та соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду та відповідно до закону до засуджених, виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого [305].

Тобто, узагальнюючи запропоновані поняття необхідно звернути увагу, що доктринальне та нормативне визначення поняття «пробація» має дещо різне значення. Проте, варто відзначити, що в загальному розумінні пробацією є система накладення певних обмежень на здійснення засудженим до відбування покарання не пов'язаного із позбавленням волі своїх прав і свобод, встановленні спеціального нагляду за його поведінкою згідно із рішенням суду та відповідно до закону.

Окремо Законом закріплено особливості пробації щодо неповнолітніх, яку визначають як пробацію стосовно осіб віком від 14 до 18 років та яка здійснюється з урахуванням вікових та психологічних особливостей неповнолітніх і спрямована на забезпечення їхнього нормального фізичного і психічного розвитку, профілактику агресивної поведінки, мотивацію позитивних змін особистості та поліпшення соціальних стосунків [305].

На думку В. Кирилук, невід'ємною складовою виконання завдань пробації є соціальне дослідження суб'єктів пробації, впровадження системи реабілітаційних та корекційних програм, заходів постпенітенціарної опіки та соціального патронажу осіб, звільнених з установ виконання покарань [306].

Служба пробації, в такому разі, має взаємодіяти з іншими органами і установами системи юстиції, з відомствами, що забезпечують її діяльність, і громадськістю для ефективного виконання своїх обов'язків і функцій.

Перш за все, реалізація завдань, що стоять перед органами пробації має відбуватись не одноособово, а у комплексі та за ефективною системою. По-друге пробацією є система накладення певних обмежень на здійснення засудженим до відбування покарання не пов'язаного із позбавленням волі своїх прав і свобод, встановленні спеціального нагляду за його поведінкою згідно із рішенням суду та відповідно до закону. По третє, прийняття спеціального нормативно-правового акту, значно поліпшує функціонування інституту пробації загалом, хоч деякі його окремі положення потребують доопрацювання та узгодження з іншим українським законодавством зі сфери відбування покарань.

Поряд із цим, функції пробації також не залишаються поза увагою вчених і на сьогоднішній день є активно досліджуваними. А ми, в свою чергу, маємо змогу інтерпретувати запропоновані функції пробації, в контексті використання даного інституту в запобіганні та протидії злочинності неповнолітніх в Україні.

Так, на думку В. Лиска однією з найважливіших функцій служби пробації є досудова, яка здійснюється на стадії розслідування злочину одночасно з проведенням слідчих дій органами дізнання та слідства. При цьому, забезпечується збір інформації про правопорушника з метою надання допомоги суду у визначенні най-

більш ефективного для даної особи виду покарання (позбавлення волі чи іншого альтернативного покарання) на основі прогнозу подальшої поведінки особи та можливостей її виправлення у в'язниці чи на волі. Другою функцією служби пробації є післясудова (виконання альтернативних видів покарань, нагляд за засудженим та його виправлення на основі спеціальної програми, запропонованої в висновку). Офіцер пробації здійснює соціально-психологічну роботу із засудженим, у ході якого він прагне психологічно впливати на особу, зняти напругу, страх, розчарування, агресію, невдоволення [307].

Так, в контексті пробації, щодо неповнолітніх які вчинили злочини проти власності, досудова та післясудова її функції, виконують важливу роль у здійсненні правосуддя та організації процесу ресоціалізації. Досудова функція, реалізується у забезпеченні збору інформації щодо неповнолітнього, його кола спілкування та інших важливих факторів, що допоможуть суду у визначенні найбільш ефективного для нього виду покарання. А післясудова, в даному контексті, втілюється шляхом організації соціально-психологічної роботи офіцера пробації, яка полягає в здійсненні заходів психологічного впливу з метою зняття напруги, роз'яснення неповнолітній особі сутності вчинених нею діянь, пошуку легальних видів заробітку і т.д. – тобто все, що може вплинути на зміну ставлення неповнолітнього до вчинення злочинів проти власності.

Проте, поряд із розподіленням функцій органів пробації на судові та післясудові, відповідним, профільним законодавством у даній сфері визначено значно ширше коло функцій.

Відповідно до Закону України «Про пробацію» функціями пробації є: підготовка досудових доповідей щодо обвинувачених; виконання покарання у вигляді позбавлення права займати відповідні посади або займатися певною діяльністю, громадських та виправних робіт, а також здійснювати контроль за поведінкою осіб, звільнених від відбуття покарання з випробуванням, а також звільнених від відбуття покарання вагітних жінок і жінок які мають дітей у віці до трьох років; виконання певних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі; направлення засуджених до обмеження волі для відбуття покарання до виправних центрів; реалізація пробаційних про-

грам стосовно осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням; проведення соціально-виховної роботи із засудженими; здійснення заходів з підготовки осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, до звільнення; реалізація інших заходів, спрямованих на виправлення засуджених та запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень [305].

Специфіка інституту пробації та його роль, щодо неповнолітніх, які вчинили злочини проти власності, полягає в ряді факторів. Перш за все, слід звернутися до чинного законодавства, де визначено поняття та відповідальність за вчинення злочинів проти власності.

Слід зауважити, що має місце необхідність здійснення заходів пробації, щодо неповнолітніх, які вчинили пошкодження майна, оскільки дане діяння несе в собі значну суспільну небезпечність, а спеціальних заходів пробаційного характеру для покарання за його вчинення не існує.

Отже, дослідивши підходи до розуміння та сутності пробації в Україні, а також проаналізувавши погляди на сутність та межі функцій інституту пробації, належить аргументувати ряд висновків про те, що пробацією щодо неповнолітніх які вчинили злочини проти власності є система накладення певних обмежень на здійснення неповнолітнім до відбування покарання не пов'язаного із позбавленням волі своїх прав і свобод, встановленні спеціального нагляду за його поведінкою згідно із рішенням суду та відповідно до закону. В свою чергу, необхідно звернути увагу на те, що функції визначені нормативно-правовим актом та розроблені національною доктриною різняться та можливо, має місце необхідність щодо перегляду окремих положень чинного законодавства з метою урахування науково обґрунтованих позицій щодо функціонування інституту пробації в Україні для оптимізації його діяльності загалом.

Висновки до розділу 3

1. Розширення меж культурної сфери, як сегменту суспільства, дозволяє сформуванню ефективний важіль протидії проти деструктивного впливу на суспільство з боку злочинності. Визначений механізм, в певній мірі можна назвати протидією злочинності, якщо,

як вказували вчені, остання – є явищем деструктивним по відношенню до культури.

1.1. Проаналізовані погляди, дозволяють сформулювати позицію, щодо сутності та основних напрямів протидії злочинності неповнолітніх в Україні. В свою чергу, поділ механізму протидії злочинності на загально-соціальну та кримінально-правову, також є одним із найбільш раціональних та усталених підходів у юриспруденції.

1.2. Сутністю та основними напрямками протидії злочинності неповнолітніх в Україні є створення позитивної, соціально схвалюваної діяльності неповнолітньої особи, закладення до її свідомості вірної, суспільно сприйнятої системи розуміння того, що таке злочин та формування у особи нетерпимості до їх вчинення допоможе запобігти деформації підлітка та убезпечить його від долучення до злочинної діяльності, а також здійснення виховного впливу у разі якщо особа вже вчинила злочин.

1.3. загально-соціальним запобіганням злочинності неповнолітніх є комплекс заходів, що здійснюються державними органами, громадськими організаціями та іншими суб'єктами по відношенню до неповнолітніх осіб з метою зменшення протиріч і стабілізації соціально-економічних, політичних, морально-психологічних, правових відносин у державі і суспільстві.

1.4. спеціально-кримінальним запобіганням злочинності неповнолітніх є система спеціальних органів державної влади, які функціонують з метою здійснення впливу на криміногенні фактори, а також встановлення причин та умов вчинення злочинів неповнолітніми та вжиття заходів щодо їх усунення.

1.5. Система суб'єктів запобігання злочинності неповнолітніх в Україні, як і повсюди не є однорідною. Відповідні суб'єкти вчені класифікують за різноманітними критеріями, а підходи до такої класифікації нараховують безліч аргументів. До суб'єктів котрі визначають основні напрями запобігання та протидії злочинності, планують, спрямовують та контролюють її систему та забезпечують правове регулювання відносять: Верховну Раду України, Кабінет Міністрів України та Президента України. До суб'єктів основним і головним завданням функціонування яких є запобігання злочинності, вчені відносять Прокуратуру України, Службу безпеки України

та Національну поліцію України (включаючи всі її структурні підрозділи).

2. Одним із найбільш пріоритетних та фундаментальних завдань вказаної концепції, було створення ефективної системи ювенальної юстиції та пробації, щодо неповнолітніх злочинців. Питання розробки нормативно-правового забезпечення відповідних напрямків, а також загальної концепції їх роботи є одним із основних, в контексті боротьби із злочинністю неповнолітніх, а оскільки в даній праці, розглядається саме злочини проти власності, ми пропонуємо інтерпретувати напрацьовані практики та запропонувати можливі варіанти забезпечення роботи даного напрямку в контексті дослідження.

2.1. Наведені вище підходи до визначення поняття ювенальної юстиції, характеризують її не як конкретний орган, а ліпше як комплексний механізм, оскільки забезпечити виконання покладених в даному напрямку завдань можна лише забезпечивши комплексний підхід, а також імплементувавши до національного законодавства спеціального нормативно-правового акту, що регулював би дану сферу правовідносин.

2.2. Континентальна модель ювенальної юстиції фактично дублює за своєю сутністю англосаксонську модель, проте, якщо у останній система ювенальних судів не розглядає тяжкі злочини вчинені неповнолітніми то у даному випадку, передбачена можливість розгляду абсолютно всіх правопорушень вчинених неповнолітніми. Вчені підкреслюють, що при призначенні покарання пріоритет надається альтернативним видам покарань, медіації та відновному правосуддю, широко застосовуються виховні санкції, а взяття під варту і позбавлення волі здійснюється у виняткових випадках, як крайній захід.

2.3. Слід підкреслити, що поняття, сутність та структура інституту ювенальної юстиції, на сьогоднішній день не відповідає тим уявленням, які були запропоновані у ряді наукових праць, а також нормативно-правових актах, що передбачали затвердження державних цільових програм. Не заважай на тривалий термін імплементації інституту ювенальної юстиції, як комплексного механізму здійснення процедури притягнення до відповідальності неповнолітні осіб деякі ключові напрямки залишаються не вирішеними та не виконаними.

2.4. Слід також звернути увагу на необхідності модернізації судової ланки, в контексті реалізації механізму ювенальної юстиції, оскільки з огляду на кількість справ, які розглядаються місцевими судами, питання індивідуального підходу до кожного неповнолітнього, якому потрібні допомога, не постає взагалі.

2.5. Так, в контексті пробації, щодо неповнолітніх які вчинили злочини проти власності, досудова та післясудова її функції, виконують важливу роль у здійсненні правосуддя та організації процесу ресоціалізації. Досудова функція, реалізується у забезпеченні збору інформації щодо неповнолітнього, його кола спілкування та інших важливих факторів, що допоможуть суду у визначенні найбільш ефективного для нього виду покарання. А післясудова, в даному контексті, втілюється шляхом організації соціально-психологічної роботи офіцера пробації, яка полягає в здійсненні заходів психологічного впливу з метою зняття напруги, роз'яснення неповнолітній особі сутності вчинених нею діянь, пошуку легальних видів заробітку і т.д. – тобто все, що може вплинути на зміну ставлення неповнолітнього до вчинення злочинів проти власності.

2.6. Отже, дослідивши підходи до розуміння та сутності пробації в Україні, а також проаналізувавши погляди на сутність та межі функцій інституту пробації, належить аргументувати ряд висновків про те, що пробацією щодо неповнолітніх які вчинили злочини проти власності є система накладення певних обмежень на здійснення неповнолітнім до відбування покарання не пов'язаного із позбавленням волі своїх прав і свобод, встановленні спеціального нагляду за його поведінкою згідно із рішенням суду та відповідно до закону. В свою чергу, необхідно звернути увагу на те, що функції визначені нормативно-правовим актом та розроблені національною доктриною різняться та можливо, має місце необхідність щодо перегляду окремих положень чинного законодавства з метою урахування науково обґрунтованих позицій щодо функціонування інституту пробації в Україні для оптимізації його діяльності загалом.

ВИСНОВКИ

На підставі проаналізованих наукової та навчальної літератури, а також статистичної інформації з офіційних джерел, вдалось аргументувати наступні висновки:

1. Злочинністю є деструктивна (для конкретного суспільства) діяльність окремих осіб чи їх груп на певній конкретній території, що чітко визначена законодавцем як така, за яку передбачається покарання.

1.1. Найбільш розповсюдженою категорією злочинів – є злочини проти власності, поряд із цим, не зважаючи на тенденцію зменшення кількості правопорушень, поступово зростає частка вчинюваних злочинів неповнолітніми, тобто трансформується з кількісного в якісний показник, а це дає підстави для проведення подальших розвідок в даному науковому напрямі.

1.2. В структурі неповнолітньої злочинності, на сьогоднішній день в найбільшу частку (30%), складають злочини проти власності.

2. Проаналізовані дані, щодо виокремлення форм вчинення злочинів проти власності, що найбільше розповсюджені серед неповнолітніх, дають змогу стверджувати, що як крадіжка, грабіж так і розбій чи шахрайство можуть вчинятись у різноманітних формах, проте враховуючи особливості кваліфікації слід підкреслити ряд особливих ознак.

2.1. Кримінальними правопорушеннями проти власності, що вчиняються неповнолітніми є спектр визначених Кримінальним кодексом України діянь, що вчиняються неповнолітніми суб'єктами відповідних злочинів та мають на меті позбавити права власності осіб, в будь-якому його прояві.

2.2. Найбільш розповсюдженою формою вчинення злочинів проти власності, з урахуванням тенденції до комп'ютеризації суспільства та переведення реальних грошей та активів у інтернет-еквівалент, є вчинення майнових злочинів із застосуванням комп'ютерних пристроїв.

2.3. Серед форм вчинення крадіжок, найбільш розповсюдженим є заволодіння майном осіб, що втратили пильність, чи вчинення кишенькових крадіжок, поряд із цим, зростає частка злочинів, що

вчиняються за допомогою заволодіння інформації про облікові дані інтернет-акаунтів у банках чи на торгових майданчиках.

2.4. Злочинність модернізується в своїх проявах, а саме тому, на підставі наведених прикладів, необхідно своєчасно вносити зміни до законодавства в частині криміналізації певних діянь чи розширенні можливих способів учинення дійсних складів злочинів, оскільки розмаїття видів та форм злочинів, що можуть бути вчинені за допомогою комп'ютерної техніки розширюється щодня.

3. Сутність категорії кримінально-правових ознак кримінальних правопорушень загалом та проти власності, зокрема, що вчиняються неповнолітніми, (до них відносяться такі: суспільну небезпечність, протиправність, що включає караність та винність, а поряд із цим, було досліджено особливості суб'єкта кримінального правопорушення проти власності, що вчиняється неповнолітньою особою).

3.1. Ми вважаємо, що не лише питання криміналізації суспільно-небезпечних посягань нової формації є основним, поряд із цим слід зазначити, що ступінь суспільної небезпечності кожного окремого діяння, перш за все, може вказати на можливі підходи до класифікації злочинів у групах, наприклад серед майнових злочинів, критерій суспільної небезпечності (шляхом виокремлення ознак насильницького/не насильницького вчинення злочину та ін.) дасть змогу отримати об'єктивну інформацію щодо необхідності пеналізації чи депеналізації тих чи інших діянь, або ж існуватиме можливість отримання підстав для запровадження додаткових критеріїв конкретних злочинів та ін.

4. Питання кваліфікації злочинів проти власності, що вчиняються неповнолітніми є досить серйозним з огляду на необхідність врахування всіх ознак правопорушення вчиненого особою та об'єктивного, точного та повного їх порівняння із визначеними у Кримінальному кодексі України положеннями.

4.1. Найпоширенішим та загально визнаним є розуміння кваліфікації злочинів як встановлення та юридичного закріплення точної відповідності між ознаками вчиненого діяння і ознаками складу злочину, передбаченого кримінально-правовою нормою.

4.2. У науковій літературі з кримінального права виокремлюють такі принципи, із дотриманням яких має здійснюватися кваліфікація злочинів: 1) законність; 2) офіційність; 3) об'єктивність; 4) точність;

5) індивідуальність; 6) повнота; 7) вирішення суперечних питань на користь особи, дії якої кваліфікуються; 8) недопустимість подвійного інкримінування; 9) стабільність.

5. Тенденціями злочинності, що вчиняється неповнолітніми у сфері власності є стійка, системна та впорядкована група взаємопов'язаних закономірностей, що корегують спрямованість відповідного виду злочинності.

5.1. Пияцтво, жага до самореалізації, не свідома адаптація в окремій, криміногенній ланці суспільства, намагання здобути авторитет у підлітковій спільності, а також не компетентність та відсутність життєвого досвіду (тобто розуміння, до чого саме може привести дане діяння), можуть бути тими факторами, які штовхають неповнолітніх на вчинення злочинів проти власності.

5.2. Застосування комп'ютерних технологій в якості знаряддя вчинення злочинів проти власності, значно підвищує їх суспільну небезпечність, створює нові способи вчинення відповідних злочинів, спрощує сам процес їх скоєння та, дає можливість вчиняти такі правопорушення, знаходячись далеко від місця вчинення злочину.

5.3. Значне омолодження злочинності, навіть неповнолітньої, також виступає вагомим фактором, оскільки відповідно до статистичних даних, що було проаналізовано у 1 розділі даного дослідження, особи віком від 14 до 16 років зважуються на злочини, які ще 5 років тому, вчинялись лише особами 17-18 років, що є досить негативною тенденцією.

6. Основною причиною девіантної поведінки неповнолітньої особи та вчинення нею злочинів, виступає емоційна, психологічна та моральна не сформованість, що в силу специфіки віку особи помножується на агресивну реакцію до життєвих настанов старших осіб та спричиняє неадекватну реакцію на проблемні ситуації.

6.1. Особистістю злочинця є комплекс ознак морально-духовного, соціально-психологічного та фізіологічного походження, що виступають індивідуальними детермінантами злочинної поведінки конкретної особи.

6.2. Біофізіологічні ознаки особистості неповнолітнього злочинця в сфері власності здебільшого не є надто індивідуальними, оскільки майже не відрізняються від інших видів неповнолітньої зло-

чинності, проте такими є: стать; вік; стан здоров'я; особливості фізичної статури.

6.3. Поряд із цим, до соціально-демографічних слід віднести ті, що безпосередньо встановлюють статус неповнолітньої особи в соціумі, її походження, та інші фактори, а саме: освіта; соціальне походження і становище; до важливих факторів ознак також слід віднести рід занять, національну приналежність, матеріальну забезпеченість, приналежність до сільського чи міського населення.

7. Поняття детермінації злочинності вченими розглядається як певний комплекс умов, що охоплює з своїми масштабами все суспільство та різні його галузі, формує реальне уявлення про ці умови, як системне явище, що є чинниками злочинності, базуючись на визначених соціумом та відповідними нормативно-правовими актами стандартах.

7.1. Слід звернути увагу на систему детермінантів злочинності у сфері власності вчинюваними неповнолітніми, що полягають: у недоліках соціалізації через класову нерівність та фактичну відсутність «середнього класу» в Україні (соціально-економічна група); фактична відсутність ефективної системи перевиховання неповнолітніх осіб, що вже вчинили відповідні злочини, або ефективної роботи закладів з ресоціалізації злочинців (правовий, організаційно-управлінський фактори); терпимість соціуму до вчинення неповнолітніми відповідних протиправних діянь та «адекватне» ставлення до втрати свого майна у дрібній кількості (частіше стосується кишенькових крадіжок у громадському транспорті) (політико-ідеологічний детермінант).

7.2. Комплекс заходів, що спрямовані на перевиховання неповнолітнього майнового злочинця, насичений суттєвими проблемами вирішення яких потребує дієвих кроків. Перш за все, уявляючи процедуру притягнення до відповідальності неповнолітнього як комплексний процес, слід звернути увагу на те, що з моменту внесення даних до єдиного реєстру досудових розслідувань до остаточного погашення покарання неповнолітнім діє і повинен бути реалізований процес виховання неповнолітнього, створення таких об'єктивних умов його існування, щоб дана особа усвідомила неприпустимість вчинення подібних правопорушень в подальшому.

7.3. Тенденція до терпимості майнової злочинності та «нормальності» даного явища є одним із найбільш небезпечних політико-ідеологічних детермінантів злочинності, оскільки ідеологія суспільства, що базується на терпимості до вчинення злочинів, прирікає вказане суспільство на підвищення рівня його криміногенності.

8. Розширення меж культурної сфери, як сегменту суспільства, дозволяє сформувати ефективний важіль противаги проти деструктивного впливу на суспільство з боку злочинності. Відповідно визначений механізм, в певній мірі можна назвати протидією злочинності, якщо, як вказували вчені, остання – є явищем деструктивним по відношенню до культури.

8.1. Загально-соціальним запобіганням злочинності неповнолітніх є комплекс заходів, що здійснюються державними органами, громадськими організаціями та іншими суб'єктами по відношенню до неповнолітніх осіб з метою зменшення протиріч і стабілізації соціально-економічних, політичних, морально-психологічних, правових відносин у державі і суспільстві.

8.2. Кримінально-правовим запобіганням злочинності неповнолітніх є система спеціальних органів державної влади, які функціонують з метою здійснення впливу на криміногенні фактори, а також встановлення причин та умов вчинення злочинів неповнолітніми та вжиття заходів щодо їх усунення.

8.3. Система суб'єктів запобігання злочинності неповнолітніх в Україні, як і повсюди не є однорідною. До суб'єктів котрі визначають основні напрями запобігання та протидії злочинності, планують, спрямовують та контролюють її систему та забезпечують правове регулювання відносять: Верховну Раду України, Кабінет Міністрів України та Президента України. До суб'єктів основним і головним завданням функціонування яких є запобігання злочинності, вчені відносять Прокуратуру України, Службу безпеки України та Національну поліцію України (включаючи всі її структурні підрозділи).

9. Одним із найбільш пріоритетних та фундаментальних завдань концепції функціонування ювенальної юстиції, було створення її ефективної системи, а також пробації, щодо неповнолітніх злочинців.

9.1. Наведені підходи до визначення поняття ювенальної юстиції, характеризують її не як конкретний орган, а як комплексний механізм, оскільки забезпечити виконання покладених в даному напрямку завдань можна лише застосувавши комплексний підхід до їх вирішення.

9.2. Слід також звернути увагу на необхідності модернізації судової ланки, в контексті реалізації механізму ювенальної юстиції, оскільки з огляду на кількість справ, які розглядаються місцевими судами, питання індивідуального підходу до кожного неповнолітнього, якому потрібні допомога, не постає взагалі.

9.3. В контексті пробації, щодо неповнолітніх які вчинили злочини проти власності, досудова та післясудова її функції, виконують важливу роль у здійсненні правосуддя та організації процесу ресоціалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Куц В. Поняття злочинності / В. Куц // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. – 2016. – № 2. – Ч. 2. – С. 34–39 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/chasopys/ua/pdf/10-2016/02/kuts.pdf>
2. Кримінологія. Загальна частина. Альбом схем / Авторі-упорядники: С.Ф.Денисов, Т.А. Денисова, С.Г. Кулик, О.С. Шеремет. – Чернігів: ПАТ «ПВК «Десна», 2015. – 658 с.
3. Кримінологія: Підручник / За заг. ред. Л. С. Сміяна, Ю. В. Нікітіна. – К.: Національна академія управління, 2010. – 496 с.
4. Сметаніна Н. В. Наукові підходи до теорії злочинності у сучасній українській кримінології : монографія / Н. В. Сметаніна ; за заг. ред. В. В. Голіни. – Харків : Право, 2016. – 192 с..
5. Зелінський А.Ф. Кримінологія : навч. посібник / А.Ф. Зелінський. – Х. : Рубікон, 2000. – 240 с. – Мова рос.
6. Литвак О. М. Держава і злочинність : [монографія] / О. М. Литвак. – К. : Атіка, 2004; Лихолоб В. Г. Кримінологія : [учеб. для учеб. заведений МВД України] / В. Г. Лихолоб, В. П. Филонов, О. И. Коваленко, А. Е. Михайлов ; под ред. В. Г. Лихолоба и В. П. Филонова. – К. : Донецк, 1997. – 398 с.
7. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В. В. Голіни. – 2-ге вид. перероб. і доп. – Х.: Право, 2009. – 288 с.
8. Голіна В.В. Попередження тяжких насильницьких злочинів проти життя й здоров'я особи [Текст] : навч. посібник /; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. - Х. : Рубікон, 1997. - 50 с.
9. Орлов Ю. В. Сутність та поняття злочинності: від фрагментації до інтеграції наукового знання. Форум права: електрон. наук. фахове вид. 2017. № 5. С. 271–278. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2017_5_43.pdf
10. Сметаніна Н. В. Поняття злочинності у сучасній пострадянській кримінології / Н. В. Сметаніна // Науковий вісник Ужгородсько-

го національного університету. Серія: Право. – 2012. – Вип. 20, ч. 1, т. 4.

11. Курс кримінології: Особлива частина: підручник: у 2 кн. / за заг. ред. О.М. Джужі. Київ: Юрінком Інтер, 2001. Кн. 2. 480 с.

12. Тимошенко В.І. Вплив зовнішніх факторів на особистість злочинця Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство» <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/04/134.pdf>

13. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика к 3 кн. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки, К.: Ін Юре, 2007. – 424 с.

14. Старко О.Л. Особливості рівня та структури злочинності неповнолітніх/Порівняльно-аналітичне право, вип.2-2018. – [електронний ресурс]- режим доступу: http://pap.in.ua/2_2018/93.pdf

15. Офіційний сайт Генеральної прокуратури України/Статистична інформація про стан злочинності та результати прокурорсько-слідчої діяльності/єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі – [електронний ресурс]:режим доступу:https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=111482&libid=100820&c=edit&_c=fo.#

16. Кримінологія: Навчальний посібник для підготовки до екзаменів / Т.В. Корнякова, Н.С. Юзікова. – Дніпропетровськ, 2015. – 100 с.

17. В.А. Мозгова Поняття та особливості злочинності неповнолітніх/ Мозгова В.А.// Юридичний вісник, «Кримінальне право і кримінологія» №2 (31) 2014

18. Бундз Р. О. Особлива жорстокість, як ознака злочинів, що вчиняються неповнолітніми: детермінанти та попередження / Р.О. Бундз автореф.на здоб.наук.ступ.канд.юрид.наук. 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право – С.20 – [електронний ресурс] – режим доступу: http://lp.edu.ua/sites/default/files/dissertation/2019/12099/tytul_bundz_pererobleny_u_2.pdf, с. 7

19. Сучасна кримінологія: досягнення, проблеми, перспективи : матеріали Міжнар. наук. конф., присвяч. 50-річчю каф. кримінології та кримінально-виконавчого права, Харків, 9 груд. 2016 р. / за ред. В.Я. Тація, Б.М. Головкина. – Харків : Право, 2016. – 236 с.

20. Наумова І. В. Стан злочинності неповнолітніх у 1992-2000 рр. / І. В. Наумова // Науковий вісник Націон. академ. внутр. справ України, 2001. – № 4. – С. 128–134.
21. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III // Відомості Верхов. Ради України. – 2001. – № 25–26.
22. В.А. Мозгова Поняття та особливості злочинності неповнолітніх/ Мозгова В.А.// Юридичний вісник, «Кримінальне право і кримінологія» №2 (31) 2014
23. Проблеми протидії злочинності: підруч. / О. Г. Кальман, І. М. Козьяков, В. М. Куц, Б. В. Лизогуб, С. С. Мірошніченко, О. М. Подільчак, О. М. Толочко, М. С. Туркот; за ред. проф. О. Г. Кальмана. – Х.: Вид-во ТОВ фірма «Новасофт», 2010. – 352 с.
24. Коновалова В. О., Шепітько В. Ю. Юридична психологія: Підручник. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Х.: Право, 2008. – 240 с.
25. Кацавець Р. С. Кримінальна психологія. Навч. посіб. 3-є вид., доповн. Київ: Алерта, 2025. 162 с.
26. Медицький І. Б. Запобігання злочинності: навчальний посібник. Івано-Франківськ, 2008. 248 с.
27. В.А. Мозгова Поняття та особливості злочинності неповнолітніх/ Мозгова В.А.// Юридичний вісник, «Кримінальне право і кримінологія» №2 (31) 2014
28. Наумова І.В. Стан злочинності неповнолітніх у 1992-2000 рр. Науковий вісник НАВСУ. 2001, №4
29. Александров Ю. В. Кримінологія: Курс лекцій / Александров Ю. В., Гель А. П., Семаков Г. С. – К. : МАУП, 2002. – 295 с.
30. Кримінологія : підручник [Текст] / О. М. Джужа, В. В. Василевич, В. В. Черней, С. С. Чернявський та ін. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. В. Чернея ; за наук. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужі. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. – 612 с.
31. Гбур Л.В. Актуальні проблеми попередження та запобігання злочинності неповнолітніх «ПРАВО. ЛЮДИНА. ДОВКІЛЛЯ» | «LAW. HUMAN. ENVIRONMENT» Vol. 10(2), 2019 С. 164-169
32. Щодо поняття предмета злочинів проти власності / П. В. Олійник // Проблеми законності. – 2015. – Вип. 128. – С. 29-38. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2015_128_6
33. Офіційний інтернет-ресурс адвокатського бюро «Кульчицький та Партнери»/ Блог: А. Макух – Злочини проти власності – [елек-

тронний ресурс] – режим доступу: <https://advokatura.lviv.ua/zlochynu-proty-vlasnosti/>

34. Мазур О.С. М 13 Цивільне право України: Навч. пос. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.

35. Право власності в Україні: Навч. посіб. / О. В. Дзера, Н.С. Кузнєцова, О.А. Підпригора; За заг. ред. О. В. Дзери, Н.С. Кузнєцової. – К., Юрінком Інтер, 2000.

36. Мусіяка В. Л. Проблеми права власності, що впливають із прийняття нового цивільного кодексу України Наукові записки. Том 20. Юридичні науки <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/946f7925-89a5-4b75-8c50-1ad600aa442e/content>

37. Економічна теорія. Політекономія : підруч. / за ред. В. Д. Базилевича. – К. : Знання-Прес, 2006. – 615 с.

38. Цивільний кодекс України [Текст] : науково-практичний коментар. - К. : Істина, 2004 .Кн. 2 / ред. та авт. А. С. Довгерт [та ін.]. - [Б. м.] : Істина, 2004. - 928 с.

39. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 3-тє вид., переробл. Та доповн./ За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка.- К.: Атака, 2003.–1056 с.

40. Мовчан Р. О. Кримінальна відповідальність за самовільне зайняття земельної ділянки та за самовільне будівництво : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія ; кримінально-виконавче право / Р. О. Мовчан. – Київск. нац. ун-т внутр. справ. – К., 2009. – 18 с.

41. Кримінальне право України (Особлива частина) : підручник : в 2 т. ; за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Том 1. – Луганськ : Елтон-2, 2012. – 780 с.

42. Демидова Л. Власність як об'єкт кримінально-правової охорони / Л. Демидова // Право України. – 2011. – № 2. – С. 242–248.

43. Кириченко Ю. В. Кримінальна відповідальність за викрадення електричної або теплової енергії : дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія ; кримінально-виконавче право / Юрій Вікторович Кириченко – Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. – Дніпропетровськ, 2009. – 218 с.

44. Саблук С. А. Протидія розкраданню соціалістичної власності в Україні в другій половині 1940-х років / С. А. Саблук // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. / редкол.: В. В. Завальнюк

(голов. ред.) [та ін.] ; відп. за вип. М. В. Афанасьєва. – Одеса : Юрид. л-ра, 2015. – Вип. 75. – С. 42-49.

45. Джуган В.О. Цивільне право. Особлива частина: навчально-методичний посібник для студентів денної та заочної форм навчання Івано-Франківського навчально-наукового юридичного інституту Національного університету «Одеська юридична академія». Івано-Франківськ: видавник Голіней, 2024. 210 с..

46. Селянкіна А. В Розмежування понять розкрадання та викрадення майна та їх значення для класифікації злочинів проти власності <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/bef8a760-d80b-413c-a270-206f6ce25eac/content>

47. Дорохіна Ю.А. Юридичний аналіз злочинів проти власності/Ю.А. Дорохіна//Юридична наука № 7/2014

48. А. Соловйова, Деякі проблеми кримінально-правової охорони власності /Соловйова А.// Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2014. Випуск 59 с.

49. Цивільний кодекс України, Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст. 356.

50. Кундеус В. Г. Об'єктивні ознаки викрадення майна у злочинах проти власності. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vkhn ; Кримінально-правова характеристика викрадення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / В. Г. Кундеус ; Нац. ун-тет внутр. спр. – Х., 2004. – 19 с.

51. Ключко А.М., Проблемні питання кваліфікації злочинів проти власності – [електронний ресурс] – режим доступу: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/28977/1/property.pdf>

52. Злочини проти власності. Теоретико-правове дослідження : монографія / Ю.А. Дорохіна. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. – 744 с.

53. Маланчук П.М., Молчанова А.П. Особливості розслідування крадіжок. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/65456/1/Malanchuk_Molchanova.pdf

54. Фецин М. А. Спосіб вчинення кишенькових крадіжок як елемент криміналістичної характеристики/М.А. Фецин// Прикарпатський юридичний вісник, Випуск 1(22), 2018

55. Ключков В. Коли на злодії шапка горить, або що таке крадіжка та як за неї карають / В. Ключков // Все про бухгалтерський облік. – 2008. – № 31. – С. 6.

56. Крадіжки, вчинені неповнолітніми: кримінологічний аналіз : монографія / К.О. Павлишин ; [наук. ред. В.В. Голіна]. – Харків : Право, 2019. – 272 с.

57. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: “Українська енциклопедія”, 2001. – 792 с.

58. Фецин М. А. Спосіб вчинення кишенькових крадіжок як елемент криміналістичної характеристики/М.А. Фецин// Прикарпатський юридичний вісник, Випуск 1(22), 2018.

59. Криміналістична характеристика крадіжок. URL: <http://buklib.net/books/31574/>

60. Причини та умови злочинності неповнолітніх : науково-практичний посібник / С. Ю. Бабенко, В. В. Вітвіцька, І. І. Ковальова та ін. Донецьк : Донец. юрид. ін-т Луган. держ. ун-ту внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка, 2009. 228 с.

61. Шостко О. Ю. Теоретичні передумови й практика розробки та реалізації програм попередження злочинності неповнолітніх у США : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 1997. 20 с.

62. Якімова С. В. Особливості криміналістичної характеристики злочинів неповнолітніх / С. В. Якімова // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. – 2015. – № 827. – С. 292-299. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2015_827_50

63. О.В. Вознесенська Співвідношення понять «викрадення», «розкрадання», «грабіж»/ Вознесенська О.В.// Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, 2013. – № 1 – 496 с.

64. Ларіна О. В. Об'єкт та предмет грабежу за ст. 186 КК України / О. В. Ларіна // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2011. – № 4. – С. 351-358. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2011_4_51

65. Кримінологія : підручник / А.М. Бабенко, О.Ю. Бусол, О.М. Костенко та ін. ; за заг. ред. Ю.В. Нікітіна, С.Ф. Денисова, Є.Л. Стрельцова. – 2-ге вид., перероб. та допов. – Харків : Право, 2018. – 416 с.

66. Горішній О.О. Кримінально-правова характеристика розбою: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. / О.О. Горішній. – Дніпропетровськ: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2010. – 20 с

67. Шилильо Д. Ю. Кримінально-правова характеристика розбою, поєднаному з проникненням в житло – [електронний ресурс] – режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/17448/1/КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА%20ХАРАКТЕРИСТИКА%20РОЗБОЮ.pdf>

68. Рублевський А. П. Відмінність розбою від деяких суміжних злочинів. Актуальні проблеми держави і права: збірник наукових праць. Одеса: Юридична література, 2014. Вип. 71. С. 211–215. URL: <http://www.apdp.in.ua/v32/45.pdf>

69. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь, 2007.

70. Ємельянов М. В. Поняття та види шахрайства за Кримінальним кодексом України / М. В. Ємельянов // Право і суспільство. – 2011. – № 6. – С. 164-168. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2011_6_35

71. Про судову практику у справах про злочини проти власності: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 р. № 10 // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України з кримінальних справ (1973 – 2011 рр.): станом на 26 вересня 2011 р. / Упоряд.: Ю.М. Грошевий, О.В. Капліна, В.І. Тютюгін. – Х., 2011. – С. 419-430.

72. Борисов В.І. Кримінальні правопорушення проти власності: об'єкт, предмет та види. характеристика незаконних корисливих діянь, пов'язаних із заволодінням і (або) оберненням чужого майна Вісник Асоціації кримінального права України, 2022, № 1(17) С. 18-28. 08. 2025.

73. Юзікова Н. С. Сутність методології наукового пізнання та її можливості у дослідженні злочинності неповнолітніх / Н. С. Юзікова // Держава і право : зб. наук, праць. Юридичні і політичні науки. - К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2012. - Спецвипуск. - С. 360-365..

74. К. Заяць Особливості сучасних форм вчинення шахрайств та їх криміналістичне значення/ Заяць К.// Підприємництво, господарст-

во і право. «Криміналістика», №11/2017 – [електронний ресурс] – режим доступу: <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2017/11/45.pdf>

75. Конвенція про кіберзлочинність : міжнародний документ від 23.11.2001 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575 (дата звернення: 10.09.2018).

76. Савчук Н. В. Кіберзлочинність: зміст та методи боротьби // Теоретичні та прикладні питання економіки : зб. наук. пр. Київ : Вид.-поліграф. центр «Київ. ун-т», 2009. Вип. 19. С. 338–342.

77. Куліш А. М., Тютюнник В. В. Комп'ютерна злочинність: нормативно-правове врегулювання <https://essuir.sumdu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/1c737288-d605-4627-8beb-53e10794a204/content>

78. Бутузов В. М. Співвідношення понять «комп'ютерна злочинність» та «кіберзлочинність». Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. 2010. № 1 (3). С. 16–18.

79. Іванченко О. Ю. Кримінологічна характеристика кіберзлочинності, запобігання кіберзлочинності на національному рівні. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2016. Вип. 3. С. 172–177.

80. Піцик Ю. М. Кримінально-правова характеристика кіберзлочинів проти власності/Ю.М. Піцик// Прикарпатський юридичний вісник. Випуск 6(21) том 2, 2017

81. О.С. Бондаренко, Д.А. Репін Кіберзлочинність в Україні: причини, ознаки та заходи протидії/ Бондаренко О.С., Репін Д.А. // Порівняльно-аналітичне право. №1/2018 – [електронний ресурс] – режим доступу: http://www.pap.in.ua/1_2018/73.pdf

82. М. О. Кравцова Сучасний стан і напрями протидії кіберзлочинності в Україні/ Кравцова М. О.// . Вісник кримінологічної асоціації України. 2018. № 2(19).

83. Вирок Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 16 травня 2008 року в справі №1-0604/2008/ Єдиний державний реєстр судових рішень – [електронний ресурс] – режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/2065419>

84. Васильєв А. А. Особливості кваліфікації кіберзлочинів проти власності / Васильєв Андрій Анатолійович, Пашнєв Дмитро Валентинович // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2016. – № 4 (58). – С. 136-143.

85. Постанова Заводського районного суду м. Миколаєва від 23.04.2014 в справі №487/2362/14-к/ Єдиний державний реєстр судових рішень – [електронний ресурс] – режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/38409638>

86. Корецький С. М. Кримінологічна характеристика девіантної поведінки неповнолітніх : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Національна академія внутрішніх справ України. Київ, 2003. 189 с.

87. Маркс, К. Заметки о новейшей прусской цензурной инструкции [Текст] / К. Маркс, Ф. Энгельс // Соч. – Изд. 2-е. – М. : Гос. изд-во полит. лит., 1955. – Т. 1. – С. 14

88. О. О. Дудоров Поняття злочину. Класифікація злочинів / Дудоров О. О. // Вісник Асоціації кримінального права України, 2013, № 1(1)

89. Павлишин К. О. Типологія неповнолітніх злочинців, які вчинили крадіжку. *Науковий вісник Херсонського державного університету : зб. наук, праць. Серія Юридичні науки*. Херсон : Херсонський державний університет, 2016. Вин. 1. Т. 4. С. 35-39.

90. Г.С.Крайник, А.Є. Овчаренко Поняття та ознаки злочину за кримінальним законодавством України /Крайник Г.С., Овчаренко А.Є.// «Молодий вчений» • № 11 (38) • листопад, 2016 р.

91. Зелінський А. Ф., М. Й. Коржанський Корислива злочинна діяльність : монографія. Київ : Генеза, 1998. 144 с.

92. Шаблистий В. В. Категорія суспільної небезпеки (небезпечності) у кримінальному праві України: данина традиціям чи необхідність новацій? / В. В. Шаблистий // Кримінальне право: традиції та новації : матеріали Міжнар. круглого столу, присвяченого 90-літтю з дня народження видатного вченого, героя України, академіка В. В. Сташиса (9–10 липня, 2015 р., м. Полтава). – Полтава-Харків, 2015. – С. 103–106.

93. Конституція України від 28 червня 1996 р. //Відомості Верховної Ради України.-1996.-№30.-ст.141.

94. Сташис В. В. Передача на поруки и некоторые вопросы советского уголовного права / В. В. Сташис // Об усилении роли общественности в укреплении социалистического правопорядка. – Харьков, 1961. – С. 27–30.

95. Вереша Р. В. Кримінальне право України. Загальна частина. Навч. посібник / Р. В. Вереша. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 960 с.
96. Кримінальне право України: Загальна частина [Текст] : підручник / за ред. П. С. Матишевського, П. П. Андрушка, С. Д. Шапченка. – К. : Юрінком Інтер, 1997. – С. 60.
97. Кримінальне право України: Загальна частина [Текст] : підручник / за ред. П. С. Матишевського, П. П. Андрушка, С. Д. Шапченка. – К. : Юрінком Інтер, 1997. – С. 60.
98. Коробеев А.И. Российское уголовное право: курс лекций: в 5 т. / А.И. Коробеев – Владивосток, 1999. – Т.1. – 280 с.
99. Выготский Л.С. Детская психология: Собр. соч в 6 т. / Л.С. Выготский – М., 1984. – Т.3. – 376 с
100. Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / П. Л Фріс. – К.: Атіка, 2004.
101. Юзікова Н. Періодизація віку, з якого настає кримінальна відповідальність неповнолітніх: вітчизняна практика та європейський досвід / Н. Юзікова: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://do.gendocs.ru/docs/index-24101.html?page=27>.
102. Головкін Б. М. Крадіжка як найтипівіший злочин неповнолітніх. *Часопис Київського університету права*. 2004. №1. С. 82-88.
103. Бурдін В.М. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні: Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / В.М. Бурдін. – К., 2002. – 18с.
104. Smahliuk, O.V., & Pavlovska, A.A. Dosiahnennia viku kryminalnoi vidpovidalnosti yak oznaka nepovnlitnoho subiekta zlochynu [Achievements of the age of criminal responsibility as a sign of a minor crime subject]. *Visnyk kryminalnoho sudochynstva, Bulletin of Criminal Justice 2 in Ukrainian*
105. Поняття класифікації та її значення [Електронний ресурс] // Библиотека онлайн. – Режим доступу : <http://readbookz.com/book/15/625.html>.
106. Бондаренко В.В. Класифікація злочинів, пов'язаних зі знищенням, підрубкою або зміною номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу /В.В. Бондаренко//Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ, № 2 (10), 2015

107. Ільченко О. В., Гуща С. О. Злочинність серед неповнолітніх: причини та шляхи запобігання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 6. С. 358-360.

108. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: pravoznaves.com.ua/books/162/12238/28/#chapter; Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – 4-те вид., переробл. та доповн. / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К.: Юридична думка, 2007. – 1184 с.

109. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – 4-те вид., переробл. та доповн. / відп. ред. С.С. Яценко. – К.: А.С.К., 2006. – 848 с.

110. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник. – Вид. 2-ге, переробл. та допов. / за ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. – К.: Атіка, 2008. – 712 с.

111. Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика) : навч. посібник. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с.

112. Голіна В. В., Батиргареєва В. С., Головкін Б. М. Деякі особливості сучасної злочинності неповнолітніх та шляхи її подолання. *Проблеми законності*. 2003. Вип. 62. С. 95-104.

113. Тітічко В. В. Перспектива зміни класифікації злочинів в Україні / В. В. Тітічко // «DeLegeFerenda!» – Вип. 3. – 181с.

114. Соболь, О. І. Класифікація злочинів [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / О. І. Соболь. – Дніпропетровськ, 2012.

115. Юзікова Н. С. Особливості застосування до неповнолітніх покарань за наявності обставин, що виключають їх призначення / Н. С. Юзікова // *Держава та регіони. Серія: Право*. -2011. -№ 2. - С. 116-120.

116. Казначеева Д.В. Злочинність корислива ненасильницька / Д.В. Казначеева // *Українська кримінологічна енциклопедія* / за заг. ред. В.В. Чернея, В.В. Сокурєнка. – Харків-Київ. – Золота миля. – 2017 – С. 264-267.

117. Гуня І. І. Види насильства у кримінальному праві. *Форум права*. 2014. № 2. С. 99-103.

118. Заворіна О. П. Міжнародний досвід протидії підрозділами національної поліції вбивствам, які вчиняються неповнолітніми. *Форум права*. 2017. № 5. С. 148-156.

119. О. Гумін, С. Якімова Зміст поняття насильницької злочинності/Гумін О., Якімова С.//Підприємництво, господарство і право. «Кримінологія» №9/2018.

120. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 2 від 07.02.2003 «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» – [електронний ресурс] – режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03/print1454507280369697>

121. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 5 від 30.05.2008 «Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи» – [електронний ресурс] – режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-08>

122. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 10 від 06.11.2009 року «Про судову практику у справах про злочини проти власності» – [електронний ресурс] – режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09>

123. Фойницький І.Я. Курс уголовного права. Часть Особенная. Посягательства личные и имущественные / И.Я. Фойницький. – М.: Типография М.М.Стасюлевича, 1907. – С. 6.

124. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 4-те вид., перероб. та доп. – Х.: Право, 2010. – С. 147–149

125. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – 9-те вид., переробл. та допов. – К.: Юридична думка, 2012. – С. 505–506

126. Гришук В.К. Проблеми кодифікації кримінального законодавства України / В.К. Гришук. – Львів: ЛДУ, 1993. – 136 с.

127. Зелінський А.Ф. Корислива злочинність / А.Ф. Зелінський, М.Й. Коржанський. – К.: Генеза, 1998. – С. 42.

128. Газдайка-Василишин І.Б. Некорисливі злочини проти власності: монографія / І.Б. Газдайка-Василишин. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. – 212 с.

129. Основи права України : навч. посіб. – 2-ге вид., доп. і перероб. / В. Я. Бурак, В. К. Гришук, О. В. Гришук та ін. ; за ред. В. Л. Ортинського. – Львів : Оріяна-Нова, 2005. – 368 с.

130. Навроцький В. О. Теоретичні проблеми кримінально-правової кваліфікації / В. О. Навроцький. – К. : Атіка, 1999.

131. Скакун О. Ф. Теорія держави і права / О. Ф. Скакун. – Х.: Консум, 2000. – С. 484.

132. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. – К. : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.

133. Актуальні проблеми теорії держави та права [Текст] : навч. посіб. Ч. 1. Актуальні проблеми теорії держави / С. М. Тимченко, С. К. Бостан, С. М. Легуша [та ін.]. - 2-ге вид., стер. - К. : КНТ, 2008. - 286 с.

134. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації: Навч. посібник. / В. О. Навроцький. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 704 с.

135. Теорія кваліфікації злочинів : мультимедійний посібник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.naiu.kiev.ua/books/mnp_tkz/Files/L1/L1_2.htm

136. Ус О. В. Теорія та практика кримінально-правової кваліфікації : лекції / О. В. Ус. – Харків : Право, 2018. – 368 с.

137. Соловйова Ю. О. Принципи здійснення податкового контролю / Ю. О. Соловйова // Развитие государственности и права в Украине: реалии и перспективы. сборник научных трудов. материалы і международной научно-практической конференции (24 апреля 2009 года). – симферополь : крП «издательство «Крымучпедгиз», 2009. – Ч. 1. – с. 291 – 294.

138. Лісовська В. С. Систематизація принципів контролю у сфері оподаткування / В. С. Лісовська // Науковий вісник національного університету ДПС України (економіка, право). – 2010. – № 4. – с. 177 – 184.

139. Бардаш С. В. Класифікація принципів контролю як складного поліморфного явища / С. В. Бардаш // Економіка та держава. – 2012. – № 7. – с. 4 – 8.

140. Дікань Л. В. Принципи фінансового контролю як основа теорії фінансового контролю /Л. В. Дікань // Економіка розвитку. – 2010. – № 4. – [електронний ресурс]. – режим доступу : http://www.ed.ksue.edu.ua/ER/knt/e104_56/e104dika.pdf

141. Кайло , І. Ю. (2020). Система гарантій нагляду і контролю за дотриманням трудового законодавства України. *Юридична наука*,

(9 (111), 203–208. <https://doi.org/10.32844/10.32844/2222-5374-2020-111-9>.

142. Навроцький В. О. Специфіка принципів кримінально-правової кваліфікації / В. О. Навроцький // Вісник університету внутрішніх справ. – 2010. – Випуск 10. – С. 112-117.

143. Панов М. І. Загальні засади кваліфікації злочинів : лекція / М. І. Панов. – Х. : Право, 2016. – 104 с.

144. Кваліфікація злочинів [Текст] : навч.посібник / М. Й. Коржанський. – 2 вид. – К. : Атіка, 2002. – 640 с.

145. Крестовська Н. М. Теорія держави і права : підручник. Практикум. Тести: підручник / Н.М. Крестовська, Л. Г. Матвеева ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.», Одес. держ. ун-т внутр. справ. – Київ : Юрінком Інтер, 2015. – 583 с.

146. Шаган О. В. Система принципів нормотворчості [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://visnyk.iful.edu.ua/wp-content/uploads/2015/10/10-9-14.pdf>

147. Кримінальне право України. Особлива частина./ За ред. М.І.Бажанова, В.В.Сташиса, В.Я.Тація. – Київ – Харків: Юрінком Інтер, 2003. – 496 с.

148. Кримінальне право України. Загальна частина : тексти лекцій : навч.-метод. посібник / А. Я. Берш, В. П. Кедик, Е. Е. Кузьмін [та ін.] ; за заг. ред. Н. А. Мирошніченко, Є. Л. Стрельцова ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». - Одеса : Астропрінт, 2022. - 328 с.

149. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / Під загальною редакцією Потєбенька М.О., Гончаренка В.Г. – К.: «Форум», 2004., у 2-х ч. – Ч.2. – 984 с.

150. Постанова Пленуму Верховного суду України від 25 грудня 1992 року № 12 «Про судову практику в справах про корисливі злочини проти приватної власності»

151. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / За ред. М.І.Мельника, М.І.Хавронюка. – К.: Каннон, А.С.К., 2003. – 1104 с.

152. Самокиш І.В. Власність як об'єкт кримінально-правової охорони в Україні та країнах Східної Європи https://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/4_2019/32.pdf

153. Блага А. Б. Насильство в сім'ї (кримінологічний аналіз і запобігання) : монографія. Харків : ФО-П Макаренко, 2014. 360 с.

154. Ємельянов В.П. Визначення об'єкта злочину в кримінально-правовій науці: дискусійні питання. Вісник Запорізького юридичного інституту ДДУВС. 2009. № 2. С. 125–135.

155. Царевська Ю. Насильство: короткий інструктаж для консультантів та консультанток Київ: МБФ «Альянс громадського здоров'я», 2017. URL: <http://aph.org.ua/wp-content/uploads/2017/06/Violance-booklet-press.pdf>.

156. Максимович Р.Л. Викрадення як наскрізне кримінально-правове поняття. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2015. № 2. С. 247–255.

157. Блага А. Б. Насильство в сім'ї (кримінологічний аналіз і запобігання) : монографія. Харків : ФО-П Макаренко, 2014. 360 с.

158. Кримінологічний аналіз сучасних тенденцій злочинності в Україні / В. Бесчастний // Підприємництво, господарство і право. – 2017. – № 2. – С. 245-250.

159. Головкін Б.М. Корислива насильницька злочинність в Україні: феномен, детермінація, запобігання: монографія. Харків: Право, 2011. 440 с

160. Зелінський А.Ф. Кримінологія : навч. посібник / А.Ф. Зелінський. – Х., 2-ге видання, доповнене та перероблене: Рубікон, 2008. – 240 с.

161. Валовий внутрішній продукт України / Фінансовий портал Мінфін [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://index.minfin.com.ua/index/gdp/>.

162. Юртаєва К. В. Сучасні тенденції економічної злочинності в Україні / Ксенія Володимирівна Юртаєва // Вісник Кримінологічної асоціації України. – 2018. – № 2. – С. 109-119.

163. Україна. Всесвітній огляд економічних злочинів. Кіберзлочини в центрі уваги. Грудень 2011 р. URL: https://www.pwc.com/ua/uk/pressroom/assets/gecs_ukraine_ua.pdf (дата звернення: 01.09.2018).

164. Орлов Ю. В. Тенденції злочинності // Українська кримінологічна енциклопедія / за заг. ред. В. В. Чернея, В. В. Сокурєнка ; упоряд. О. М. Джужа, О. М. Литвинов. – Харків – Київ : Харк. нац. ун-т внутр. справ ; Нац. акад. внутр. справ, Кримін. асоц. України, Золота миля, 2017. – С. 646–648.

165. Костицький В. Економічний патріотизм як складова національної ідеї в умовах глобалізації / В. Костицький // Право України. – 2006. – № 12. – С. 3–8.

166. Крапивний І. В. Глобалізація : сутність, чинники та етапи розвитку / І. В. Крапивний // Вісник СумДУ. – 2008. – №1. – С. 129-137. – (Серія “Економіка”).

167. Бауман З. Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства / З. Бауман ; пер. З англ. – К. : Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2008. – 109 с.

168. Хаустова М.Г. Феномен глобалізації та плюралізм її інтерпретації
<https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/6291/1/Хаустова.pdf>

169. Олійник О. М. Глобальне та локальне як чинники формування феномена глобалізації / О. М. Олійник // Україна наукова : п'ята всеукр. наук.-практ. інтернетконф., Київ, 23-25 грудня 2008 р. : зб. матеріалів : [в 2-х ч.]. – К., 2008. – Ч. 2. – С. 51-52.

170. Scholte J. A. Globalization. A critical introduction / Jan Aart Scholte. – London : Palgrave, 2000. – 361 p.

171. Хилько О.Л. Теоретичні підходи до визначення сутності поняття «Національна безпека» / О.Л. Хилько // Вестник Севастопольского государственного технического у-та. – 2003. – № 50. – С. 181–190.

172. Shelley L. The Threat To World Order // Organized Crime: Contemporary Issues. – San Diego. 1999. – P. 173., с. 173

173. Детективне агентство «Приватний детектив Чернігів» – офіційний інтернет-ресурс/Розслідування злочинів в Інтернеті// – [електронний ресурс] – режим доступу: <http://detective-chernigov.com/ua/rozsliduvannja-zlochiviv-v-interneti>

174. «Судово-юридична газета» – офіційний інтернет ресурс //Як працює злочинність в інтернеті: огляд кримінальної практики– [електронний ресурс] – режим доступу: <https://sud.ua/ru/news/publication/136044-yak-pratsyuye-zlochinnist-v-interneti-oglyad-kriminalnoyi-praktiki>

175. ЄРСР: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78373462>

176. Демченко І. О. Особливості профілактики грабежів, вчинених групами неповнолітніх/ І. О. Демченко// Науковий вісник Дніп-

ропетровського державного університету внутрішніх справ, 2015. – № 2

177. М.В. Гричанюк Тенденції розвитку злочинності неповнолітніх/ Гричанюк М.В.// Науковий вісник Херсонського державного університету, серія «Юридичні науки», вип. 2, том 4 – 2017

178. М.М. Рудик Запобігання утворенню неповнолітніми злочинних угруповань, що вчиняють корисливо-насильницькі злочини/Рудик М.М.// Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ, № 1, 2015.

179. Салій А. В. Історія філософії: навчальний посібник / Салій А. В., Зінченко Н. О., Біланов О. С. – Вид. 2'е, доповнене. – Полтава : Дивосвіт, 2018. – 192 с.

180. Бундз Р. О. Кримінологічна характеристика неповнолітніх, винних у вчиненні злочинів з особливою жорстокістю. Порівняльно-аналітичне право. 2017. № 2. С. 136–139.

181. Стецька Х. С. Кримінологічна характеристика злочинності неповнолітніх та фактори що їх обумовлюють/Х. С. Стецька// – [електронний ресурс] – режим доступу:http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/4151/1/-%20ЗБІРНИК%20ТЕЗ%20%20ост._p154-155.pdf

182. Денисов С.Ф. Особа злочинця у кримінологічній теорії України <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6a60c927-1e87-4bed-b0f6-4c4704e2c7c5/content>

183. Гарофало Р. Криминология. Турин, 1885

184. Хорватова О.О. Деякі причини та умови вчинення насильницьких злочинів особами з психічними аномаліями ВІСНИК КРИМІНОЛОГІЧНОЇ АСОЦІАЦІЇ УКРАЇНИ. 2024. №1 (31) С 230-238

185. Женжеруха О.Ж. Поняття причин та умов злочинності January 2025 Актуальні проблеми держави і права DOI:10.32782/apdp.v105.2025.4

186. Міллер А. Що таке причини та умови злочинів? // Право України. – 2001. – № 5. – С. 89–92.

187. Криминологія: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. / О. М. Джужа, Я. Ю. Кондратьєв, О. Г. Кулик та ін.; За заг. ред. О. М. Джужи. – К.: Юрінком Інтер, 2002

188. Курс кримінології: Загальна частина: Підручник: У 2 кн. / О. М. Джужа, П. П. Михайленко, О. Г. Кулик та ін.; За заг. ред. О. М. Джужи. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – Кн. 1.
189. Кримінологія: Загальна та особлива частини: Підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, О. Г. Кальман, О. В. Лисодєд; За заг. ред. І. М. Даньшина. – Х.: Право, 2003.
190. Головкін Б. М. Кримінологічні проблеми умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень, що вчиняються у сімейно-побутовій сфері. – Х.: Нове слово, 2004.
191. Новий тлумачний словник української мови: У 3 т. / Уклад.: В. Яременко, О. Слітушко. – 2-ге вид., випр. – К.: Аконт, 2003. – Т. 2
192. Данилян О. Г., Тарасенко В. М. Основи філософії: Навч. посіб. – Х.: Право, 2003.
193. Юзікова Н. С. Формування у неповнолітніх мотивації до застосування жорстокості та агресії при вчиненні злочинів / Н. С. Юзікова // Вісник Академії митної служби України. Серія: «Право». - 2011. - № 2 (7). - С. 150-155.
194. Юзікова Н.С. Проблема кримінальноправового захисту інтересів неповнолітніх: монографія/Наталія Семенівна Юзікова. Дніпропетровськ: Вид-во Дніпропетровського ун-ту, 1999.
195. Кримінологія / О.С. Стеблинська. – К. : Ін-т крим.-викон. служби, 2014. – 126 с.
196. Кримінологія : учебник / под ред. В. Н. Кудрявцева, В. Е. Эминова. – М. :Юрист, 1995. – 512 с.
197. Юзікова Н. С. Сутність методології наукового пізнання та її можливості у дослідженні злочинності неповнолітніх / Н. С. Юзікова // Держава і право : зб. наук, праць. Юридичні і політичні науки. - К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2012. - Спецвипуск. - С. 360-365.
198. Заросинський Ю., Рощина І. Запобігання злочинам: деякі питання теорії і практики. *Право України*. 2003. № 10. С. 78-
199. Ігнатов О. М. Протидія загальнокримінальній насильницькій злочинності в Україні: монографія. Харків : Диска Плюс, 2013. 650 с.
200. Кримінологія: Загальна та Особлива частини підручник / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін. ; за заг. ред. В. В. Голіна. 2-ге вид. перероб. і допов. Харків, 2009. 288 с.

201. Туз Н. Д. Соціально-психологічні детермінанти формування особистості неповнолітнього злочинця (кримінологічний аспект): дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2016. 232 с.

202. Кримінологія підручник / за заг. ред. Ю. В. Нікітіна, С. Ф. Денисова, Є. Л. Стрельцова. 2-ге вид., перероб. та допов. Харків : Право, 2018. 416 с.

203. Піщенко Г., Мінченко С. Віктимологічні аспекти негативних соціальних явищ, пов'язаних зі злочинністю. Право України. 2006. № 5. С. 107–111.

204. Юзікова Н. С. Теоретичний аналіз проблем соціально - неприйнятних відхилень у поведінці неповнолітніх та заходи їх профілактики / Н. С. Юзікова // Право і суспільство. - 2009. - № 4. - С. 85-91.

205. Кримінологія. Особлива частина навч. посіб. / за ред. І. М. Даньшина. Харків : Право, 1999. 232 с

206. Кримінологічні проблеми попередження злочинності неповнолітніх у великому місті: досвід конкретно-соціологічного дослідження : монографія / заг. ред. : В. В. Голіна, В. Д. Ємельянов. Харків : Право, 2006. 292 с.

207. Юзікова Н. С. Забезпечення розвитку особистості дитини та запобігання злочинній активності частини неповнолітніх у контексті міжнародних правил, принципів і рекомендацій / Н. С. Юзікова // Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право».- К. : НАУ, 2013. - № 1 (26) - С. 149-154.

208. Голіна В.В., Головкін Б.М. Кримінологія: Підручник. – Х. : Право, 2014. – С. 87–93.

209. Філософія: словник термінів та персоналій / В. С. Бліхар, М. А. Козловець, Л. В. Горохова, В. В. Федоренко, В. О. Федоренко. – Київ: КВІЦ, 2020. – 274 с

210. Джужа О. М., Горлач С. В. Злочинець або особа, яка вчинила злочин (порівняльний аналіз) Науковий вісник національної академії внутрішніх справ, № 2, 2014 <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7885a567-0701-49b0-b505-b6b94a7d618f/content>

211. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: У 3 кн. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. – 424 с.

212. Кримінологія: Навч. посіб. / Ю.Ф. Іванов, О.М. Джу́жа. – К.: Паливада А.В., 2006. – 264 с. 16.

213. Журавель В.В. Принципи запобігання злочинності з використанням технологій штучного інтелекту Питання боротьби зі злочинністю Том 1 № 48 (2024) <http://pbz.nlu.edu.ua/article/view/321770>

214. Курило ВЛ., Михайлов О.Є., Яра О.С.Кримінологія: Загальна частина. Курс лекцій.Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2006. – 192 с.

215. Романов М. Гуманізація процесу виконання кримінальних покарань повинна включати в себе освіту та навчання засуджених Питання боротьби зі злочинністю Том 1 № 48 (2024) <http://pbz.nlu.edu.ua/article/view/321770>

216. Коновалова В. О., Шепітько В. Ю. Юридична психологія: Підручник. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Х.: Право, 2008. – 240 с

217. Кримінологія (загальна частина) : навч. посіб. / [Блага А. В. та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. акад. НАПрН України О. М. Бандурки ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. - Х. : [Вид-во ХНУВС], 2011. – 240

218. Половинка Ю.В. Кримінологічна типологія злочинців <https://ekhnuir.karazin.ua/server/api/core/bitstreams/48122c67-ad5c-4617-ab51-1c138011a7df/content>

219. Іванов Ю.Ф. Кримінологія : навч. посіб. / Ю. Ф. Іванов, О. М. Джу́жа ; Київ. нац. ун-т внутр. справ. - Вид. 2-е, допов. та перероб. - К. : Видавець Паливода А. В., 2008. - 292 с.

220. Дрьомін В.М. Сутнісні властивості особистості злочинця: методологічні питання Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2017 <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/68062c19-9cd1-4f6f-ac03-914846eeb8de/content>

221. Черней В.В. Кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання злочинам у сфері діяльності небанківських фінансових установ в Україні : монографія / В. В. Черней ; Нац. акад. внутр. справ. - Київ : Центр учбової літератури, 2014. - 454 с.

222. Кримінологія: курс лекцій / Т. В. Корнякова, Н. С. Юзікова ; Дніпропетр. нац. ун-т ім. Олеся Гончара. - Дніпропетровськ : Ліра, 2014. - 243 с.

223. Лавренчук М. О. Економічна злочинність в аграрній сфері, детермінанти поширення. Право і суспільство. 2014. № 2. С. 157–162.

224. Філософський енциклопедичний словник : енциклопедія. НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди ; гол. ред. В. І. Шинкарук. Київ : Абрис, 2002. 742 с.

225. Костенко О.М. Проблема сучасної цивілізації (в українському контексті): монографія / О.М. Костенко. – Черкаси: СУЕМ, 2008. – 112 с.

226. Новейший философский словарь: 3-е изд., исправл. Кол. авторов: А. А. Грищанов, М. А. Можейко, Т. Г. Румянцева, А. И. Мерцалова, В. Л. Абушенко, Т. С. Протько, К. И. Скуратович. Минск : Книж. Дом. 2003. 1280 с.

227. Сюравич В. Г. Обставини, що зумовлюють корисливі злочини в аграрному секторі економіки України. Наук. вісн. Нац. акад. внутр. справ України. 2002. № 4. С. 42–49.

228. Кримінологія. Академічний курс / Кол. авторів; за заг. ред. О.М. Литвинова. К.: Видавничий дім «Кондор», 2018. 538 с.

229. Кальман О. Г. Злочинність у сфері економіки України: теоретичні та прикладні проблеми попередження : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.08. – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. Харків, 2004. 40 с.

230. Іванов Ю.Ф., Джужа О.М. Кримінологія : навч. посіб. / Ю.Ф. Іванов, О.М. Джужа. – К. : Вид. ПАЛИВОДА А.В, 2006. – 264 с.

231. Головкін Б. М. Загальна характеристика детермінантів злочинності в Україні / Б. М. Головкін // Форум права. – 2014. – № 1. – С. 106–111 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_1_21.pdf

232. Бараш Є. Ю. Вплив злочинності на забезпечення соціальної безпеки https://visnyk.kh.ua/web/uploads/pdf/_VA=8__4_2017-89-101.pdf

233. Світовий досвід для України: взаємовідносини великого капіталу з владою і суспільством. – К. : Центр економічного розвитку, 2007. – 66 с.

234. Соскин О. І. Становлення національної буржуазії та середнього класу в Україні / Соскин О. І. // Віче. – 26.11.2009. – № 21.

235. Соскин О. І. Основні складові посткризової економічної моделі України // Економіка ринкових відносин. – 29.11.2011. – № 7.

236. Тітова економіка в Україні: масштаби та напрями подолання : аналіт. доп. / Т. А. Тищук, Ю. М. Харазішвілі, О. В. Іванов ; за заг. ред. Я. А. Жаліла. – К. : НІСД, 2011. – 96 с.

237. Дремін В. Н. Преступность как социальная практика: институциональная теория криминализации общества : монографія / Дремін В. Н. – Одесса : Юрид. лит., 2009. – 613 с.

238. Лютий В. П. Чинники соціальної дезадаптації неповнолітніх засуджених, звільнених від відбування покарання з випробуванням / В. П. Лютий // Соціальна педагогіка: теорія і практика. – 2008. – № 3. – С. 51 – 56.

239. Дипко С. Характеристика і детермінація злочинності серед неповнолітніх в Україні: основоположні фактори у здійсненні їх ресоціалізації / С. Дипко // Актуальні проблеми державного управління. – 2013. – Вип. 2. – С. 48-50. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdyo_2013_2_16

240. Впровадження альтернативних видів кримінальних покарань в Україні: Посібник / За ред. О.В.Беци. К.: МП Леся, 2003. – 116 с.

241. Пітателева Т. Технологія соціальної роботи з неповнолітніми, які засуджені до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та тими, які перебувають, повернулись з місць позбавлення волі в територіальну громаду // Запровадження системи ювенальної юстиції в Україні: педагогічний аспект і ювенальні суди. К.: Всеукраїнська фундація "Захист прав дітей", 2007.

242. Соціальна, педагогічна та психокорекційна робота з неповнолітніми, за судженими до покарань, не пов'язаних із позбавленням волі: Методичний посібник з питань соціальної реабілітації у громаді неповнолітніх засуджених / За науковою ред. І.Д. Звереві. – К.: Наук. світ, 2006. 277 с.

243. Завгородня Ю. С. Детермінація злочинної поведінки неповнолітніх осіб / Ю. С. Завгородня, Є. В. Лонська // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2017. – № 1. – С. 257-262. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2017_1_37

244. Головкін Б. М. Кримінологічна характеристика злочинності неповнолітніх у місті Харкові / Б. М. Головкін, В. С. Батиргареева // Питання боротьби зі злочинністю. – № 10. – 2005. – С. 105–131.

245. Корольчук В. В. Актуальні проблеми запобігання злочинам неповнолітніх / В. В. Корольчук // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – № 1. – 2013.– С. 176–182.

246. Бондаревський В.Г. Правовий нігілізм в Україні та шляхи його подолання / В.Г. Бондаревський // Філософія: конспект лекцій : збірник праць. – К., 2012. – 750 с.

247. Криминология: приглашение к дискуссии / Авт. кол.: О.В. Баляба, Э.В. Виленская, Э.А. Дидоренко, Б.Г. Розовский. – Луганск: РИО ЛИВД, 2000. – 318 с.

248. Проблеми протидії злочинності: підруч. – Х.: Новасофт, 2010. – 352 с.

249. Криминологія: Загальна та Особлива частини: підручник / І.М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В. В. Голіни. 2-ге вид. перероб. і доп. Х.: Право, 2009. С. 53.

250. Куц В. Загальна характеристика механізму протидії злочинності та його понятійного апарату // Актуальні проблеми кримінального права та криминології: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. – Донецький юридичний інститут ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка. – Донецьк: Норд Комп'ютер, 2009. – С. 12–15.

251. Криминологія. Загальна частина : альбом схем / автори-упорядники : С. Ф. Денисов, Т. А. Денисова, О. Г. Кулик, О. С. Шеремет. Чернігів : ПАТ «ПВК «Десна», 2015. 658 с.

252. Шендрік В. В., Сафронов С. О. Фактори, які негативно впливають на діяльність оперативних підрозділів ОВС України щодо профілактики та попередження злочинів // Право і безпека. 2010. № 4. С.150 – 153.

253. Юзікова Н.С. Місце і значення покарання у системі засобів запобігання злочинності // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції науковий збірник. №1. 2016. С.62.

254. Тюнін В. О. Сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності: кримінально-правова, криминологічна характеристика та запобігання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08; Харків. нац. ун-т внутр. Справ. Харків, 2012. С. 15.

255. Криминологічна характеристика та запобігання злочинності у прикордонних регіонах Причорномор'я материкової України [Текст]

: монографія / А. М. Бабенко, В. Я. Конопельський, І. М. Чекмарьова ; Одес. держ. ун-т внутр. справ. – Харків : Право, 2019. – 262 с.

256. Плутицька К. М. Запобігання примушуванню до вступу в статевий зв'язок [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12. 00. 08 / К. М. Плутицька. – Запоріжжя, 2016. – 259 с.

257. Бабенко А. М. Регіональна злочинність в Україні: закономірності, детермінація та запобігання [Текст] : дис. ... д-ра юрид наук : 12. 00. 08 / А. М. Бабенко. – Запоріжжя, 2015. – 515 с.

258. Александров Ю. В. Кримінологія: Курс лекцій / Александров Ю. В., Гель А. П., Семаков Г. С. – К. : МАУП, 2002. – 295 с.

259. Кримінологія: Підручник / За заг. ред. Л. С. Сміяна, Ю. В. Нікітіна. – К.: Національна академія управління, 2010. – 496 с.

260. Курс лекций по криминологии : учебное пособие / под ред. проф. И. Н. Даньшина (Общая часть) и проф. В. В. Голины (Особенная часть). – Х. : Одиссей, 2006. – 280 с.

261. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей : закон України від 24 січня 1995 року № 20/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80>.

262. Фіалка Михайло Ігорович, Неповнолітня злочинність: сучасний стан та напрямки профілактики//ISSN 2304-4556 Вісник Кримінологічної асоціації України. 2013. № 5 – [електронний ресурс] – режим доступу: http://files.visnikkau.org/200001344-2233523267/Visnyk5_17.pdf

263. Синайский В. І. Русское гражданское право. – М.: «Статут», 2002. – 638с.

264. Р. Шишка Суб'єкти права інтелектуальної власності. // Вісник університету внутрішніх справ України. Випуск 11. Харків – 2000. С. 249-253

265. Анжела Корягіна, Запобігання злочинності як різновид соціально-профілактичної діяльності// Підприємництво, господарство і право, «кримінологія», вип. 11/2016 – [електронний ресурс] – режим доступу: <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2016/11/39.pdf>

266. Курс лекций по криминологии : учебное пособие / под ред. проф. И. Н. Даньшина (Общая часть) и проф. В. В. Голины (Особенная часть). – Х. : Одиссей, 2006. – 280 с..

267. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / В. Галуцько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко та ін. ; за ред. В. Галуцька, О. Правоторової. – Видання четверте. – Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. – 656 с Про Регламент Верховної Ради України, від 10.02.2010 № 1861-VI – [електронний ресурс] – режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/annot/1861-17>
268. Про Регламент Верховної Ради України, від 10.02.2010 № 1861-VI – [електронний ресурс] – режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/annot/1861-17>
269. Про Кабінет Міністрів України | від 27.02.2014 № 794-VII – [електронний ресурс] – режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18>
270. Про прокуратуру | від 14.10.2014 № 1697-VII – [електронний ресурс] – режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18/stru>
271. Про Службу безпеки України | від 25.03.1992 № 2229-XII – [електронний ресурс] – режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12>
272. Закон України «Про Національну поліцію»: від 02.07.2015 р. № 580-VIII – [електронний ресурс] – режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
273. Дмитро Михайлович Тичина/ Національна поліція України в системі суб'єктів запобігання злочинам//Вісник кримінологічної асоціації України. 2016. № 2 (13)
274. Про затвердження Положення про патрульну службу МВС : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 2 липня 2015 р. № 796 – Офіційний вісник України. – 2015 – № 54 – Ст. 1767.
275. Про затвердження Положення про Департамент кіберполіції Національної поліції України : Наказ Національної поліції України від 10 листопада 2015 р. № 85 – К. : Ред.-вид. відділ МВС і Нац. поліції України, 2015. – 21 с.
276. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 19.12.2017 № 1044 «Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України»// – [електронний ресурс] – режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18>
277. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 06.07.2017 № 570 «Про організацію діяльності органів досудового розслідування

Національної поліції України»// – [електронний ресурс] – режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17>

278. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т.2/ Є.М. Блажівський, Ю.М. Грошевий, Ю.М. Дьомін та інші; заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова – Х.: Право, 2012. – 664 с.

279. Шульга А.О., Озерна І.В. Закриття кримінального провадження у разі неповідомлення про підозру: проблеми та шляхи подолання. Юридичний науковий електронний журнал http://lsej.org.ua/3_2023/109.pdf

280. Про Концепцію розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні/ Указ Президента України, від 24.05.2011 № 597/2011 – [електронний ресурс] – режим доступу: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/597/2011>

281. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. №№ 9–13. Ст. 88.

282. О.Г. Шило, С.В. Давиденко Кримінальне провадження щодо неповнолітніх: окремі проблеми правозастосування/Шило О.Г., Давиденко С.В.// Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення : матеріали постійно діючого наук.-практ. семінару (м. Харків, 26 жовт. 2018 р.) / редкол.: М. В. Членов (голов. ред.), Л. М. Леженіна (заст. голов. ред.), О. В. Косьмін. – Харків : Право, 2018. – Вип. 10 (ювіл.). – 306 с.

283. Лакатош Н. Й., Основні наукові підходи тлумачення поняття «ювенальна юстиція» Закарпатські правові читання. Том 1 Секція XI. Судоустрій, прокуратура та адвокатура <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e9b11b1c-a41c-491a-99e3-0f2b77f8502f/content>

284. Устрицька Н.І. Дільна З.Ф. Ювенальна юстиція: окремі аспекти щодо її розуміння Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2021 Серія ПРАВО. Випуск 63 <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/4060/1/%D1%83%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B0.pdf>

285. Миргород-Карпова В.В. Шлапко Т.В. Принципи ювенальної юстиції та захист основоположних прав і свобод неповнолітніх осіб

Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична. Випуск 32/2022 с. 233-241

286. Хмелевська Н.В. Концепція розвитку ювенальної юстиції в Україні Науковий вісник Ужгородського національного університету 2025. Серія ПРАВО. Випуск 87: частина 4

287. Романюк, В. В. (2021). Становлення ювенальної юстиції в Україні. Права людини в Україні: минуле, сьогодення, майбутнє : тези доп. учасників II Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 10 груд. 2021 р.), 310-312. вилучено із https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20211210/article/view/romaniuk

288. Наталія Ортинська Щодо національної моделі ювенальної юстиції <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2018/jun/13157/20.pdf>

289. Ob opyte raboty i osnovnyh napravlenijah vzaimodeistvija Obshhestvennyh Sovetov pri territorial'nyh organah FSIN Rossii s administracijami ispravitel'nyh uchrezhdenii : kruglyi stol (g. Rostov-na-Donu, 1 ijunya 2007 g.) [On the experience of work and the main areas of interaction of the Public Councils with the territorial bodies of the Federal Penitentiary Service of Russia with the administrations of service institutions: a round table (Rostov-onDon, June 1, 2007)]. Available at: <http://ru.wikipedia.org/wiki/%d0%ae%d0%b2%d0%b5%d0%bd%bbf>.

290. Maksudov R. Juvenal'naja justicija: napravlenija razvitija v mire i zamysel sozdanija v Rossii [Juvenile justice: directions of development in the world and the plan of creation in Russia]. R. Maksudov, M. Fljajmer // Kentavr. 2000. No 23. P. 39: Available at: <http://circleplus.ru/circle/kentavr/n/23/023FLM1/print>

291. Методичні рекомендації «Ювенальна юстиція: український та зарубіжний досвід». (2017). Взято з <https://www.ztobljust.gov.ua/image/yuven%20just.doc>.

292. Ювенальна юстиція [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://wikipedia.org/wiki/%D0%AE%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0_%D1%8E%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%86%D1%96%D1%8F

293. Крукевич О. М. Становлення та історичний розвиток кримінальної юстиції щодо неповнолітніх /О. М. Крукевич // Електронне наукове фахове видання «Порівняльно-аналітичне право», УжНУ, м. Ужгород. – 2014. – № 6. – 398 с.

294. Проць О. Є. Ювенальна юстиція: зарубіжний досвід та вітчизняні перспективи / О. Є. Проць [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://conference.inf.od.ua/index.php/uk/spisok-dopovidejkonferentsiji/sektsiya-4-prava-ditini-v-galuzyakh-natsionalnogo-prava-ta-yuvenalna-yustitsiya/59-prots-oe-yuvenalna-yustitsiya-zarubizhnij-dosvid-ta-vitchiznyani-perspektiv->.

295. Закон України Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей. №20/95-вр. (1995).

296. Мірошниченко В.І., Івановська А.М., Чудик-Білоусова Н.І. (2013). Окремі проблеми становлення ювенального права в Україні. Університетські наукові записки. 3(47), 20-33.

297. Реформування системи кримінальної юстиції щодо неповнолітніх: матеріали наукового семінару (Київ, 17 березня, 2016 р.) / відп. ред. В.А.Кирилюк. – К. : Державна пенітенціарна служба України, Інститут кримінально-виконавчої служби, 2016. – 77 с.

298. Закон і Бізнес/ Учасники круглого столу узагальнили методичні рекомендації для суддів з питань здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх// – [електронний ресурс] – режим доступу: https://zib.com.ua/ua/print/33327-uchasniki_kruglogo_stolu_uzagalnili_metodichni_rekomendacii_.html

299. Крестовська Н. (2011). Ювенальна юстиція. Проект реформування системи кримінальної юстиції по відношенню до неповнолітніх в Україні. Інформаційний бюлетень. Взято з https://youthjustice.org.ua/uploads/docs/ujjrpnews-letter-2_ukr.pdf.

300. Закон і Бізнес/ Учасники круглого столу узагальнили методичні рекомендації для суддів з питань здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх// – [електронний ресурс] – режим доступу: https://zib.com.ua/ua/print/33327-uchasniki_kruglogo_stolu_uzagalnili_metodichni_rekomendacii_.html

301. Дмитришина Т. Ювенальна юстиція: міжнародний досвід та перспективи його впровадження в Україні Підприємництво, господарство і право 1/2021 <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2021/1/38.pdf>

302. Михайлова І. Інститут пробації: окремі аспекти впровадження / І. Михайлова // Кримінальне право. – Київ, 2009. – № 10. – С. 72–75

303. Автухов А. Дотримання прав людини у пенітенціарній системі України / А. Автухов, А. Гель, М. Романов, В. Човган, І. Яковець ; за заг. ред. М. В. Романова. – Харків, 2015. – 480 с. – С. 56.

304. Про пробацію : закон України : за станом на 5 січня 2017 р. офіц. вид. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Київ : Парламент. вид-во, 2015. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/160-19>.

305. Про пробацію : закон України : за станом на 5 січня 2017 р. офіц. вид. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Київ : Парламент. вид-во, 2015. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/160-19>.

306. Кирилюк В. А. Громадський ресурс системи пробації в Україні / В. А. Кирилюк // Кримінально-виконавча політика України та Європейського Союзу: розвиток та інтеграція : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 27 листоп. 2015 р.). – Київ, 2015. – С. 404–407.

307. Лиска Володимир Миколайович, Пробація. Проблеми її запровадження в Україні/Офіційний сайт Міністерства юстиції України – [електронний ресурс] – режим доступу: https://minjust.gov.ua/m/str_13956.

Наукове видання

Британська Олена Володимирівна

**ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ,
ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ НЕПОВНОЛІТНІМИ**

Монографія

Підписано до друку 21.07.2025. Формат 60×84/16.

Папір офсетний. Гарнітура Таймс. Друк офсетний.

Умов. друк. арк. 12,6. Наклад 300. Зам. 250.

Надруковано у «Видавництво Людмила»

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи ДК № 5303 від 02.03.2017

«Видавництво Людмила». 03148, Київ, а/с 115

Тел./факс: +380504697485, 0683408332.

E-mail: lesya3000@ukr.net